

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK

39. szám.

BAKÓCZ TAMÁS

EGRI PÜSPÖK

UDVARTARTÁSA ÉS EGYHÁZMEGYÉJE.

IRTA:

KEREZSŰ JENŐ.

Erzsébetváros.

Loydl Testvérek könyvnyomdája.

1910.

TARTALOM.

Előszó.	5—6
Bevezetés.	7—11

I. AZ EGRI PÜSPÖKSÉG VAGYONI VISZONYAI.

1. Pénzügy.

Párhuzam II. Ulászló és Bakócz Tamás pénzügyi viszonyai között. — A pénzkezelés középpontosítása. — Bevételek. — Tized és fajai: bor-, termény- és báránytizetek. — Censused, vámok. — Sójövedelem. — Királyi segélypénzek. — Taxa regia. — A tizedek behajtása. — Adóintések. — A kiadások főbb tétélei. — A pénzkezelés módja 12—27

2. Gazdálkodás.

Gazdasági személyzet. — Gabonaneműek. — Kertészet. — Bortermelés és kezelés, szüret. — Állattenyésztés: ménes, vadaskert; halgazdaság. — Uradalmak felszerelése. — Háziipar. — Halászat. — Egyéb mesterségek — Müiipar 28—39

II. A PÜSPÖKI UDVAR.

1. A püspök és rokonsága.

Bakócz Tamás személye; utazásai. — Gondos gazda, embereit ellenőrzi. — Viszonya rokonaihoz. — Bakócz Bálint és Miklós. — Ferenc budai prépost. — Szatmáry János. — Bakócz Tamás nevelteti öccseit. 40—45

2. Az udvar személyzete.

Az udvartartás élén Eösy György udvarbíró áll. — Udvari emberek, fizetésük és feladataik. — Bakócz kísérete és ezek viselkedése. — Apródok. — A püspöki udvar alkalmazottai. — Trombitások. — Orgonista. — Ügyvéd. — Szolganépek 46—53

3. A püspöki udvar élete.

Borralaló. — Kantárváltás. — Vendéglátás. — Bakócz mint házigazda. — A király egri látogatása. — Konyha, konyhai személyzet. — Ételek és italok. — A püspök kocsjai. — Ruházkodás 54—63

III. A PÜSPÖKSÉG, MINT HONVÉDELMI TÉNYEZŐ.

A banderjális hadrendszer a XV. század végén. — A honvédelem gyengülése II. Ulászló alatt. — Az egri püspök kötelezettsége Zsigmond korában s a XV. század végén. — Bakócz banderiuma nem harcol. — Banderiális katonák. — Várvédelem. — Eger erődítményei. — Várnagy és helyettesei. — Őrség. — A vár védelmi állapota. — Fegyverek. — Ágyuk. — A fegyverek gondozása. — Szarvaskővár. — A várbeli legénység élete . 64—73

IV. AZ EGRY EGYHÁZMEGYE ÉS VALLÁSI ÉLETE

1. Az egri megye területe és az egyházi birtokok.

A tized és iurisdictio összefüggése. — Az egri dioecesis eredeti területe. — Balássy Ferenc területmegállapítása. — A számadáskönyv adatai a megyékre nézve. — Külsőszolnok és Ungmegyék hovátartozása. — Ugocsa és Máramaros megyék a XV. században nem tartoztak Egerhez. — A megye XV. századi területének meghatározása. — A püspöki birtokok. — Bakócz saját fekvései. — Az egri káptalan birtokai. — A városi prépostság. — A bélháromkúti apátság 74—82

2. Az egri megye papsága és vallási élete.

A vallási eszmék iránti lanyhaságot a XV. század végén mutatja a számadáskönyv is. — A világi papság. — A káptalan kanonokjai. — A káptalan nem hiteles hely. — Az egyházi élet mozzanatai: temetés, ünnepek, istentisztelet. — Iskolás fiúk recordálnak. — Iskola. — Alamizsnálkodás. Szerzetesek 83—87

3. A templom építése.

Az ősi székesegyház. — A bazilikából román, majd gót templom lesz. — A szentély egy kápolnáját Bakócz építi. — A templomépítés befejezése Bakócz érdeme. — Egyéb építkezések. — Az építés munkásai, eszközei, menete 88—91

FÜGGELÉK.

A Bakócz Códex szövegében előforduló magyar szavak jegyzéke . . 92—94
Források 95—96

ELŐSZÓ.

A történelemben számot tevő nagy férfiakról — mint más emberről is — csak úgy alkothatunk magunknak tiszta képet, ha életüknek nemcsak a nyilvánosság előtt lejátszódó mozzanataival ismerkedünk meg, hanem fáradságot veszünk magunknak belső, magán életük tanulmányozására. Így ítélhetjük meg azt, hogy magán viszonyaik mennyiben bírtak befolyással közéleti működésükre és hogy nyilvános pályájukon tanusított nagy tehetségeik miképen érvényesültek a magánélet szűkebb körében. Azonkívül ennek megvilágításával jellemüknek új vonásait fedezhetjük fel.

Különösen fontos ez ama történeti személyek jellemének megítélésénél, kikkel szemben az egykorúak egészben vagy részben ellenséges indulattal viseltettek s akiknek alakját csak egyéniségük rossz oldalainak kidomborításával örökítették át az utókorra. E férfiak közé tartozott Erdődi Bakócz Tamás is. Őt a tehetség, erős akarat és a királyi kegy emelte magasra és tette oly hatalmasá, hogy Velence követének egyik jelentése szerint tekintélye nagyobb volt, mint a királyé. Emelkedése és eszközei, melyek segítségével terveit végrehajtotta, nemcsak sok gancsoló ellenséget szereztek neki, hanem ez országgyűlés haragját is reá zudították. De voltak is olyan jellemvonásai, amelyek alapján a történelem őt méltán elítélheti. Ezért azt hiszem, nem végzek fölösleges munkát ha egri püspök korabeli háztartását megismertetem s őt mint jó gazdát, adakozó keresztényt, vendégszerető főurat mutatom be.

Hogy udvartartásának teljes képét nyerjük, szükséges első sorban az egri püspökség azon kori pénzügyi s ami ezzel szorosan összefügg, gazdasági viszonyaival foglalkoznunk. Ennek helyes megoldásával egyfelől megfeleltünk arra a kérdésre, hogy vagyoniilag milyen alapon nyugodott az udvartartás, másfelől pedig be-

tekintést nyerünk Magyarország XV. századbeli pénzügyi, nemzetgazdasági, társadalmi és vallási életébe.

Az a legfőbb forrás, amelyből a fent érintett dolgokra nézve az adatokat merítettem, a püspöki kincstár jövedelmeiről és kiadásairól szerkesztett számadáskönyv. Ez felöleli az 1493. és 1495. évek pénzügyi viszonyait teljesen, míg elszórtan találunk vonatkozásokat a 1494. és 1496. évekre is. A számadókönyvben többször előforduló utalás arra enged következtetni, hogy e két évben, főleg 1494-ben a jövedelmeket egy másik lajstromba vezették. Forrásunk — természeténél fogva — föltétlen hitelt érdemel.

Meg kell még jegyezni, hogy a feldolgozásnál *Kandra Kabos* kiadását használtam, mely az *Ipolyi Arnold*-féle másolat nyomán készült és napvilágot látott az „Adatok az egri egyházmegye történetéhez“ című munka IV. füzetében 333. laptól 352-ig. Az eredeti kézirat a bécsi cs. és kir. levéltár tulajdona. A számadáskönyvet *Kandra Bakócs Codex*nek nevezi; ezért én munkámban a forrás idézésnél B. C.-vel jelzem. Ez különben az egyetlen használt rövidítés; a többi segélyül vett műnek egész címét adom.

Természetes, hogy a számadáskönyv a pénzügyi ügyeken kívül számos más, különösen művelődéstörténeti vonatkozású mozzanatra vet világot s dolgozatom főcélja éppen ezeknek kiaknázása és tehetségem szerinti értékesítése volt.

E helyen is hálás köszönetemet fejezem ki *Békefi Remig dr.* egyet. ny. r. tanár úrnak, ki jóindulatával és tanácsaival utbagazítani és támogatni szives volt.

Kerezy Jenő.

BEVEZETÉS.

Mielőtt a tulajdonképeni tárgyra térnék, néhány szóval Erdődi Bakócz Tamásról akarok megemlékezni.

Szegény, sőt mint ő maga is gyakran megvallotta, paraszt szülők gyermeke volt. 1442 körül született Szatmár megyében, Erdődön s ezért nevezte magát Erdődinek, mellőzve atyja nevét. Tehetséges ifju lévén, miután alsó iskoláit Szatmárnémetiben elvégezte, bátyja Bakócz Ferenc titeli prépost jóvoltából külföldre ment s Krakkóban, Ferrarában és Páduában végzett tanulmányai után 1470-ben tudori fokozattal tért vissza hazájába. A szerencse rögtön felkarolta. Rangoni Gábor akkor még erdélyi püspök és kancellár oldala mellé került s így bejutott a kancelláriába és az udvarhoz is. Itt azonban oly sok kiváló ember volt ekkor, hogy éles esze és ügyessége sem tudja sokáig ráirányítani a király figyelmét. Egy évtized telik el, anélkül, hogy Bakócz csak valami kis előhaladást is tett volna. 1480-ban bátyja átadja neki a titeli prépostságot, nemsokára ezután hivatalában is előlép és királyi titkárrá lesz. Mint ilyen nagy befolyásra tesz szert, egyike a király bizalmas tanácsadóinak. Értékes szolgálatai jutalmául nyeri el a győri püspöki széket 1486-ban.

Mátyás halála után egész erejével Ulászló jelöltségét támogatta, látván, hogy csakis ennek lehet a koronára biztos reménye. Tekintélye már ekkor igen nagy volt, mert bizonyos nimbusz övezte őt, mint a Mátyás király bizalmasát. Mindenesetre nagy része volt II. Ulászló megválasztásában. A hála nem is maradt el; a király az üresedésben levő kancellári méltóságot neki adományozta, mely kitéüntetése alkalmával Bonfini magasztaló szavakkal emlékezik meg róla s különösen erélyét és kitartását dicséri.¹⁾

¹⁾ *Bonfini*: Rerum Hungaricarum Decades IV. dec. X. könyv, 700. old. Thomas Jauriensis episcopus, cum prudentia atque arte polleret, nullis ex laboribus et vigiliis defatigatus est (quare Matthiae regi tantopere paulo ante placuerat), supremus a Vladislao secretarius declaratus est.

Ez időponttól kezdve ő intézi az ország sorsát, egyszersmind megkezdí nagyszabású diplomáciai működését, melynek első, legfontosabb ténye a ránk nézve oly szerencsétlen pozsonyi béke.

Ulászló előtt kiváló kegyben állott s ez nem is késett érdekeit, amikor csak lehetett, jutalmazni. 1492-ben az egri püspökséget adományozza neki, amit Tamás püspök 1497-ben Hippolyt érsekkel történt megállapodás után az esztergomi érsekséggel cserélt fel.

Itt befejeződik Erdődi Tamás fényes pályafutásának első fele. Az országban a király után a legmagasabb méltóságot foglalja el, 1497 után pedig az egyházi élet kormányzásának gyepői is az ő kezébe kerülnek.

Nagyravágyása azonban még ekkor sem volt kielégítve; ennél is többet akart. Bár kancellári állásáról 1497-ben az országgyűlés nyomása alatt lemondott, hatalma a régi maradt. A királyra gyakorolt befolyása és Európa akkori politikai viszonyai hathatósan előmozdították céljai teljesülését. — Európában ugyanis két ellentétes érdekkör harcol egymással 1500 körül. Az egyik a francia király, a pápa és Velence szövetségéből alakult s keresztény eszméket írt zászlajára; erejét a török ellen akarja használni. A francia királynak mellékesen programjában volt Milanó és Nápoly meghódítása is és így Franciaország vezető állásának elismertetése és biztosítása. E szervezkedés a hatalmi érdekekben sértett német császárt szövetségbe kényszeríti Milánóval és Nápolylyal, mely államok politikai függetlenségét veszélyeztették XII. Lajos uralmi törekvései. — Nyílt harcra egyelőre nem kerül a dolog s így csak a cél második részét akarják megvalósítani t. i. a török hatalom megtörését; de a helyzet olyan, hogy amelyik uralkodó ezt keresztül viszi, az az első hatalom. A diplomácia terén kell döntésnek történnie s a küzdelem központjában Magyarország áll. Mindkét érdekkör a maga részére akarja vonni II. Ulászlót, kinek megnyerése a terv sikerének legfőbb biztosítóka. Velence diplomatáinak sikerült megtalálni a helyes utat a magyar király közreműködésének biztosítására. Ők ugyanis a primáshoz fordulnak s a pápától kieszközlük számára 1500 körül a bibort, amit Bakócz Magyarországnak a szövetséghez való csatolásával hálál meg. A törökkel szemben kezdett ellenségeskedés semmi eredményt sem mu-

tathatott fel, mert Velence szövetségesei háta mögött kibékült a szultánnal. De a hitszegése által szövetségeseiben keltett kedvezőtlen hangulat miatt még inkább szüksége volt Magyarországnak támogatására s arra, hogy a magyarok is békére lépjenek a törökökkel. A primás ezt is kivitte, a signoria pedig azzal jutalmazta szolgálatait, hogy ámbár a pápai hatalom sokáig ellenezte, végre 1507-ben mégis ráruháztatta a konstantinápolyi patriarchátust, mely méltóság viselője a hierarchia rangfokozatai szerint a pápa után következett.

Lázás ambíciója ekkor sem nyugodott meg. Miksa császár ugyanis veszélyben látván a pozsonyi békében szerzett örökösödési jogát, igyekezett családi összeköttetések révén is megerősíteni a viszonyt a magyar királyi és a császári házak között. Bakócz támogatását kéri tehát és ennek fejében igéri neki, hogy a legközelebbi pápaválasztásnál a német bíbornokok rá fogják adni szavazatukat. Ez nagy terveket érlel a primás lelkében s innen kezdve minden tette oda irányul, hogy az uralkodók kegyét megnyerje s ezek befolyásával egykor a konklávéban a szavazatok többségét magának biztosítsa. Ezért tartja vissza Magyarországot Velence érdekében a cambrayi ligától az országgyűlés határozatának mellőzésével. A liga felbomlása után pedig — mivel több római bíbornoktól ígéretet kapott, hogy a jövő pápaválasztáskor szavazatukat ráadják, oda hatott, hogy Magyarország ne a császár és francia király, hanem a pápa oldalára álljon.

Tudta azonban, hogy Rómában kell lennie a pápa halálakor, különben nem gyűjthet kellő pártot az idő rövidsége miatt. Ezért 1511. októberében útra kelt s majdnem 4 hónap múlva 1512. januárjában az örök városba ért. Bevonulása oly fénnel ment végbe, amilyet akkorig keveset láttak s amiről az egykorúak elragadtatással beszélnek.

E pompát méltósága is megkívánta, de hatni is akart vele. Mindazáltal II. Gyula pápának 1513-ban elkövetkezett halála után megejtett pápaválasztáson a magyar primásnak nem sikerült többséget nyerni. A nemes szellemű X. Leo, ki a választásból győztesen kikerült, a török ellen indítandó háború tervével lelkében lépett a trónra s célja elérésére széleskörű mozgalmat indított Európaszerte. Bakócz primásra nagy feladat várt e tekintetben, az,

hogy Magyar-, Lengyel- és Csehország támogatását biztosítsa és keresztes hadjáratot hirdessen. E végből a pápa e három országra nézve rendkívüli hatalommal ruházta fel, de latere legátussá nevezvén ki őt.

1514. március elején érkezett vissza Esztergomba. Rögtön hozzálátott missziója teljesítéséhez. Parancsára az egész ország papságának ajakán egyszerre hangzik a török elleni népháborút hirdető ige s csakhamar van is hatása. — Tömegesen, eltelve lelkesedéssel tödül a zászlók alá a föld népe. De e nagy vállalata rajta kívül álló okokból dugába dőlt. Ismeretes az 1514. évi keresztes had lázadó pörtömeeggé alakulása, irtó háborúja a nemeség ellen, majd leveretésük és az ezt követő iszonyú parasztüldözés.

Ez az idő képezi pályafutásában a fordulópontot. Eddig mindig emelkedett, mindig magasabbra hágott a hatalom, tekintély és gazdagság lépcsőjén. Az 1514. év a határkö, melyen túl 1—2 évig még régi hatalma bírtokában van, de ez a hatalom már gyöngül. Ulászló halála legfőbb támaszától fosztja meg. Ez után a 10 éves Lajosnak egyik gyámja és az ország ügyeit ez időben vezető tanácsnak tagja. — 1517-ben kibuktatják a tanácsból s ekkor a nemzeti párthoz áll, melynek segélyével 1518-ban ismét bevásztják. De a politikába már nem igen folyt be, vagy legalább is nem oly mértékben, mint előbb. Öreg ember volt, egészsége roncolt. 1519-ben szél érte, régi köszvény baja is folyton kinozta; végre 1521. június 14-én meghalt.

Jellemének megítélésénél legfőbb súlyt arra kell helyoznünk, hogy megállapítsuk, mit tűzött ki élete céljául és cselekedeteit, viselkedését ebből a szempontból kell bíráló tárgyává tennünk. Törhetetlen, erős akarattal, szívós elszántsággal s nem egyszer merészséggel állandóan azon dolgozott, hogy ő magas állásba jutva testvéreit és rokonságát segítse, családjának boldogulását és jólétét nagy vagyon létesítésével századokra kihatólag biztosítsa. Élete e feladatát teljesen meg is oldotta.

Ezek alapján könnyen érthetjük nagyratörését, szinte ideges vágyát az emelkedésre s azt a buzgóságot, mellyel minden eszközt felhasználva igyekezett gyarapítani gazdagságát. S ép ezért természetes, hogy eszközei nem mindig illettek össze egy főpap

és államférfi méltóságával. Nagy összegű kölcsönöket adott, s zálogba vett érte várakat és jószágokat, amiket aztán gazdáik gyakran nem váltottak ki. Elfogadott — különösen Velenczétől — javadalmakat, sőt pénzt is szolgálataiért. Ezt az országgyűlések szemére is vetik. Ne feledjük azonban, hogy a pénzszerzésnek e módja korában általános volt, s az ő hibája csak az, hogy a korszellem hatása alól nem tudta magát kivonni. Igazi renaissance ember, az egyéni érvényesülés elvének tökéletes képviselője. De ha kapzsiságát hibáztatjuk is, meg kell hajolnunk életmódjának tisztaságával szemben. Legelkeseredettebb ellenségei sem vádolták soha paráznasággal, ami a XV. század végén és a XVI. elején nagy ritkaság.¹⁾

¹⁾ Bakócznak itt adott életrajza *Fraknoi Vilmos*: „Erdödi Bakócz Tamás élete“ c. munkája után készült, *Acsády Ignác*: A magyar birodalom története (II. 3—100. old.) s a reá vonatkozó *Kritikai Tanulmányok* (írta *Dudek János dr.* 113—128. old.) tekintetbe vételével.

I. AZ EGRI PÜSPÖKSÉG VAGYONI VISZONYAI.

A. Pénzügy.

Párhuzam II. Ulászló és Bakócz Tamás pénzügyi viszonyai között. A pénzkezelés középpontosítása. — Bevételek. — Tized és fajai: bor-, termény-, báránytizedek. Censusedek; vámok. — Sójövedelem. — Királyi segélypénzek. — Taxa regia. — A tizedek behajtása. — Adóintések. — A kiadások főbb tételei. A pénzkezelés módja.

Az egri püspökség a XV. században Magyarországon, sőt az egykorúak véleménye szerint egész Európában is a leggazdagabbak közé tartozott;¹⁾ hazánkban csak az esztergomi érsekség előzte meg e tekintetben. Természetes tehát a magyar püspököknek az a mindenkori törekvése, hogy csekélyebb javadalmaikat az egrivel cserélhessék fel; vagyis elnyerését bizonyos előléptetésnek tekintették. Így jutott e püspöki székre Erdődi Bakócz Tamás is.

A püspökség jövedelmeit az 1493. és 1495. évekre nézve meg tudjuk állapítani a fennmaradt számadáskönyvek alapján. E pontosan, nagy lelkiismeretességgel vezetett registerek teljes képét adják a püspökség ez időbeli pénzügyi viszonyainak.

Figyelembe kell itt vennünk, hogy a kor, amelyben az egri egyház anyagi helyzetét vizsgálni fogjuk, II. Ulászló kora, vagyis az az időszak, mely Mátyás fényes uralkodásának összes eredményeit tönkretette, melynek tartama alatt minden téren erős és szembetűnő hanyatlás mutatkozik. A bomlás e folyamatában az 1493—6. évek azt a szakaszt képviselik, melyben a központi hatalom gyengesége folytán a hanyatlás először lép fel nagyobb mértékben és különösen a pénzügy terén észlelhető. A kincstár jövedelmei az elégtelen eszközök, de főleg a királynak a főurakkal

¹⁾ *Benisch A.*: Marino Sanudo Diarijének műv. tör. von. 55. lap.

szemben tanusított részrehajlása, a hiányzó energia s az egyre jobban lábrakapó rendetlenség folytán egyre apadnak s állandósúl a pénzzavar.¹

Egészen más kép tárul elénk, ha az egri püspökség e korbeli, helyesebben ez időpontbeli anyagi helyzetét vizsgáljuk. Az általános romlás e korszakában szinte csodálnunk kell a püspökség mindennemű ügyeinek mintaszerű vezetését. Egy jól kigondolt és ügyesen alkalmazott rendszer áll előttünk, mely mind az adó-kivetés biztosságát, mind a behajtás gyorsaságát és a pénzkezelés teljes zavartalanságát hivatva vala biztosítani.

Első feltétele ennek a pénzkezelés centralizációja. — Másnak kezébe jövedelem be nem folyhat, kiadást más nem eszközölhet, csak a püspök megbízottja Eösy György, aki nemcsak udvarbíró, hanem főkincstárnok is. Kiválóan becsületes, körültekintő, gondos férfiú volt, kiben a püspök igazán odaadó, hű szolgát nyert. Mindenesetre jellemző ellentét, mely Eösy szigorú önzetlensége és a király kincstárnokának hűtlensége²) között tapasztalható s mutatja azt, hogy Bakócz Tamás kitűnően meg tudta választani embereit.

A püspök jövedelmei 1493-ban 20048, 1495-ben 26840. frt-ot tettek. Egészen véve azonban e két év jövedelmeit nem tekinthetjük átlagnak; a későbbi években ugyanis Bakócz püspök maga 20.000 frtra teszi a bevételeket leveleiben.³) Hogy ezen évek túllépi az átlagot, annak oka abban rejlik, hogy sok a rendkívüli bevétel, bár másfelől az időjárás a terménygazdaságnak nem kedvezett,⁴) amiről tanúságot tesz a sok elemi kár folytán adott adóelen-gedés is.

A jövedelmek részint a törvényekben bírták alapjukat, mint pl. a tizedek, földesúri jog folytán nyert járandóságok; részint alkalomszerűen jutottak a püspökség kincstárába, mint a taxa regiák, királytól járó subsidiumok stb.

1) *Soltész Gyula*: Az 1494—5. évi kir. számadáskönyvek műv. tört. vonatkozásai „Pénzügy“ fejezetét.

2) *Soltész id. m. 3. l.*

3) *Fraknói V.*: Erdődi Bakócz Tamás élete 47. old. Ugyanitt Fraknói említi a számadáskönyvet, belőle vévén ki a püspökség jövedelmeinek összegét.

4) Később szó lesz erről.

Legtekintélyesebb jövedelmi ágat képezték a tizedek. Az egyháznak a tizedhez való jogát már első királyunk, Szt. István biztosította, még pedig olyképen, hogy eleinte csak püspök szedhette; később, különösen királyi adományozás folytán más egyházi testületek, apátságok, kolostorok is megnyerték. Érdekes a tizedszedésnek úgynevezett német módja, melynél a gabonatedet kinnhagyták a mezőn, s e kepeket gyűjtötték össze a jogosult egyház erre rendelt emberei.¹⁾ Ezzel találkozunk az egri püspökség területében is.

A számadáskönyv szerint a tizedet behajtották borban, gabonában és állatokban, amelyek közül a két elsőnek van pénzügyi szempontból kiváló fontossága.

A bortermő helyek bortizeddel tartoztak. A püspökség 1493—5. években nem közvetlenül szedte be e járandóságait, hanem — ami ekkortájt rendes szokás — bérbe adta azokat s behajtásukkal nem fáradozott. Rendes eljárás az volt, hogy a bérlők az egyezés kötésekor lefizették a bérletösszeg egy részét, többnyire a felét, a megmaradt tartozást pedig a következő évben rótták le; az is megtörtént, hogy előre nem fizettek semmit, hanem behajtották a tizedeket a maguk hasznára és egyszerre egyenlítették ki tartozásukat.²⁾

A bérlők között sok nevezetes család fiára akadunk. Az állandóan magnificus és egregius jelzőkkel tisztelt Rozgonyi István a barii és varanói tizedek bérlője.³⁾ A sajószentpéteri decimát közösen bérelte Bárczy Benedek,⁴⁾ a ma is élő Bárczyak őse és a Sajószentpéteri plébános Pál.⁵⁾ Közöttük találunk egy Tomoryt és csebi Pogány Zsigmondot, Máramaros comesét.⁶⁾ Szerepel továbbá mint tizedbérlő sok plébános, altarista, várnagy és egész sora a nemeseknek.⁷⁾

¹⁾ *Timon Ákos*: Magyar alkotmány és jogtörténet 260., 261. l.

²⁾ B. C. 333—343. és 381—391. l.

³⁾ U. o. 340. l.

⁴⁾ U. o. 334., 339., 381, 386. l.

⁵⁾ U. o. 334., 387. l.

⁶⁾ U. o. 341., 384. l.

⁷⁾ B. C. 333—345., 381—391.

A tized-bérlők betűrendes névsorát itt adom: Abaffy Zorard és Bernát; Adffy (de Thraya) István, Péter, Pál, Miklós; András vinnai, András

Több községből járó tizedet a püspök el is ajándékozott. Így az apci tizedet Ráskay Balázs Audai várnagy kapta és birtokában volt három éven át.¹⁾ A tolcsvai tizedet, illetőleg ennek egy részét a püspök Szathmáry György kir. kancelláriai levéltárnokra ruházta.²⁾

A bérbeadásnak megvolt úgy az előnyös, mint hátrányos oldala. Így ugyanis a püspökség könnyebben jutott pénzéhez, mert nem kellett bajlódnia sem a beszedéssel, sem az értékesítéssel. Másfelől azonban semmi esetre sem kapták meg azt a pénzt, amit a természetben való beszedés és eladás útján nyertek volna. Baj volt az is, hogy a bérletösszegek hátralékos részét sokszor elengedték, s így a jövedelem egyre csökkent. Így az 1493. évben a tizedbérletekből befolyt jövedelem 4068 frtot tett ki,³⁾ mely bevétel 1495. évben 3997 frt-ra szállott le.⁴⁾

nagymihályi altarista; András sárospataki udvarbíró; Bárczy Benedek, Bártfa város polgárai, Bellényi Gallus és László, Benedek kaposi plébános, Beregszászi Antal egri kanonok, Bornemisza Zsigmond; Czekey János, Csanády György tokaji várnagy, Csonthos János, Cső (Chew) György szebeni bíró; Daróczy Benedek, Derencsényi Miklós és Péter, Dénes zempléni plébános, Dormány Lukács, Durholcz Pál; az egri segédpüspök; Enchy Fülöp, vinnai Eödönffy Imre és István; Eperjes város polgárai, Erdőtelky Péter; Fancsal László, Feledy János, Félfalussy László, Forgách Péter egri várnagy; György tokaji várnagy; Hangácsy Mihály, Holy János, a homonnai plébános, gagyí Horváth János; Imre püspöküi udvarbíró, Jánosy Andás; Kalonda György; Kassa város és bírása (iudex et civitas Cassoviensis); Kendy Tamás, csabai Kovách István, Kupács Miklós salgói várnagy, Kürthy Antal; Lipthay László; Móriássy István, Melléthey Tamás, váli Nagy István; Ományi Pál, Oroszy István; Pataky Miklós; Pál sajoszentpéteri plébános, Pányi Bernát és Kristóf, Pásztóy László, Péter helmeci plébános, Petőházy Mátyás, csebi Pogány Zsigmond máramarosi comes; Rakoczay Gábor, Ráskay Balázs, Recsky Bernát és István, Roskoványi László, Rozgonyi István; Sáry János, Semsey Péter, Sóvágó Bálint, Szathmáry György (conservator cancellariae regiae), Szeben város polgárai; Szemere Kelemen; Szentersébethy Sebestyén, Szentmariay Miklós, Szerdahelyi Miklós; Széchy György és László, Széky Jób és Márton, Szőlősy Pál; Tarczay János, Tegzes László, Tenky Pál, Tibay Mihály egri kanonok, Tomory István; Úzy Tóbiás, Verebélyi György, Vécsy Gáspár, Zbugyay István, belzegi Zelena György, Zunyay Mátyás, Zsigmond leleszi prépost.

1) B. C. 334. l.

2) B. C. 335. l.

3) B. C. 343. l.

4) B. C. 391. l.

Ez indította az udvarbirót arra, hogy a tizedek bérbeadását beszüntesse és behajtásukat ezentúl püspöki tizedszedőkkel végeztesse. Már 1496-ban ez a módszer van életben. Ekkor behajtanak 817 hordó bort, melynek értéke az előző évben elért összegeket jóval túlhaladja.¹⁾

Voltak a püspökségnek saját kezelésű szőlői Egerben, Püspökín, Héczén, Liszkán, továbbá Bereg és Zaránd megyékben; azonkívül a jobb bortermő községek tizedeit is visszatartották a püspöki udvar használatára.²⁾ Az ezekből nyert bort részben elfogyasztották, részben értékesítették és így is tekintélyes jövedelemre tettek szert. Zarándmegyében Forró Barnabás nevű emberük 1493-ban eladott 75 hordó bort 850 frt-ért.³⁾ Beregben Ferenc mester 90 hordót 650 frt-ért.⁴⁾ 1495. ugyancsak Forró 2000 frtot árult zarándi és egri borokból,⁵⁾ melyek — áruk után ítélve — legjobbaknak tartattak. 1496. az összes tizedeket természetben szedték be és sokkal nagyobb is volt az eladással nyert jövedelem. Kézpénzben mintegy 2600 frt. a bevétel belőle⁶⁾ és — ami szintén tekintélyes pénzértéknek felel meg — borban adták ki a személyzet fizetését.⁷⁾

A bor értékesítésének harmadik módja a kiméretés. Egerben és Püspökiben a jószágigazgató $7\frac{1}{2}$ hordó bort árúsított el kicsinyben.⁸⁾

A tizedek másik faja a termények után szedett tized volt. Ezt közvetlenül a püspök tizedszedői (decimatores) hajtották be, még pedig olyképen, hogy a kepekben kirótt és beszolgáltatót kicsépeletlen gabonát asztagba (acervus) rakták⁹⁾ és így értékesítették — 14 kepét adván el 1 frt-ért. A kepét gyakran meg is váltották és az így nyert pénzt kepepénznek hívták.¹⁰⁾

1) B. C. 431—433. l.

2) B. C. 335., 336. l.

3) B. C. 337. l.

4) B. C. 337. l.

5) B. C. 393. l.

6) B. C. 433—4. l.

7) B. C. 434—436. l.

8) B. C. 345. l.

9) B. C. 345. l.

10) B. C. 394. l.

Mind 1493-ban, mind 1495-ben igen magas összegek folytak be e címen: Hevesmegye 1493-ban 19608 képét szolgáltatott s ezekből Bálint egri kanonok dicator bevesz 1380 frtot. 1495-ben jobb a termés e megyében és ekkor 21650 kepe után 1517 $\frac{1}{2}$ frt a jövedelem. Szabolcsban 1493-ban Erdőtelki Péter diák 21168 kepe után 1483 $\frac{1}{2}$ frtot, 1495-ben 21410 kepe után 1500 frtot gyűjt össze. Borsodmegyében több dicator működik; eredmény: 1493-ban 23100 kepe után 1604 frt, 1495-ben 21000 kepe után 1460 frt; Abaújmegyében 1493-ban a kepék száma 16462 — 1134 frt értékben. 1495-ben 12363 — 832 frt értékben. Ferenc mester, egri kanonok a beregi dicator, s ugyanő behajt 1493-ban 18440 képét, 1495-ben 17702 képét; az előbbieket 1263—, az utóbbiakat 1212 frt-ért veszik meg, vagy váltják vissza. Legkevesebb képét adott fekvésénél fogva, de meg korlátolt termőképessége miatt is Sáros megye, hol az említett években együttvéve csak 17178 képét értékesítettek 1192 frt-tal; legtöbbet pedig Zemplén vármegye szolgáltatott, mely a két év alatt 51366 képét adott 3561 frt értékben.¹⁾

Volt a terménytizednek egy különös faja, jobban mondva elnevezése. Zarándmegyében ugyanis Forró rovó és behajtó a rendes képeken kívül úgynevezett keresztény kötelesség folytán járó képeket és köblöket is hajt be²⁾ és az összes értéke fejében beszolgáltatott 1493-ban 2158 $\frac{1}{2}$ frt-ot; 1495-ben pedig a 4892 rendes kepe mellett 1006 keresztény kötelesség folytán járó kepe és 530 köből szerepel bevételben.³⁾

Az állatok után járó tized kétféle volt. Szedték méhek után, de ez távolról sem oly jelentékeny, mint a báránytized. Bámulatos, hogy mily óriási számban hajtották be ezeket az állatokat. 1493-ban 9677,⁴⁾ 1495-ben pedig 10500 bárányt szedtek be, (az előirányzat 14100 drb volt), melyek értéke 2000 frt volt — azonkori ár szerint 10 bárányt számítva 1 forintra. — Ennél is nagyobb lehetett a püspökség jövedelme átlagokban a báránytizedből; mert ezen években a sárosi és abaujvármegyei báránytizedeket bérbe adták

1) B. C. 343—344. l. és 391—392. l.

2) B. C. 345. l. de capeciis christianitate.

3) B. C. 394. l. Item Forro presentavit de capeciis christianitate et cubulis etc. fl. I.^m. III. r^c XX.

4) B. C. 378. l.

Máriássy Istvánnak, még pedig igen olcsón, 22 frt-ért, azon indoklással, hogy e vidékeket a lengyelek kipusztították, tehát a behajtással nem érdemes foglalkozni.¹⁾

Nem tizedkép úgyan, de köteles volt szolgáltatni az egri vár és a hozzá tartozó falvak karácsonyra 24 disznót. 1495-ben azonban a nagy nyomor miatt elengedtek ebből 2-öt s beleegyeztek abba, hogy pénzben fizessék le a többi értékét, másfél forintot számítva egyre-egyre. — A 33 frtot a községek nevében a bírák fizetik le.²⁾

A jövedelmek második csoportját az adók és vámok alkotják.

Az adókat (census) a földesúri jog alapján vetették ki és szedték be, tehát csakis azokon a helyeken, melyek a püspökségnek vagy a püspököknek birtokát képezték. Jobbágytelek után járó adó volt ez, mert mansiónként, sessionként fizették. Többféle néven említettek: szt. mártonnapi, szent györgynapi, szt. mihálynap adóknak nevezi őket a számadáskönyv.³⁾ Szentmártonnapi adót csak Szarvaskő és Héczze lakosai tartoztak fizetni,⁴⁾ még pedig egy sessio 1 frtot.

A szt. györgy- és szt. mihálynap adókat⁵⁾ fizette: Eger és akkori külvárosai: Olasz-utca, Cegléd, az egri vár tartozékai, továbbá a püspöki birtokokat képező falvak egész serege, melyekhez hozzá kell vennünk Bakócz saját szerzeményeit is.⁶⁾

Mindkét adó általában csekély volt, 1 mansió 10—15 dénárt szolgáltatott, de többet is vethettek ki e címen. Rendes dolog ép a befolyt összegek jelentéktelensége miatt, hogy az illető helyen működő gazdatisztjuknek adták e jövedelmeket. Kivételt képezett azonban Eger, hol 40—40 frt-ban állapították meg mind a két adó összegét.⁷⁾

¹⁾ B. C. 393., 427. l. Ez a megjegyzés arra vonatkozik, hogy Ulászló bátyját látogatni jött Albert lengyel király kísérete felélte a vidéket. Mikor ugyanis a király Lőcsére ment, e vidéken kellett átvonulnia.

²⁾ B. C. 393. l.

³⁾ B. C. 394—5. l.

⁴⁾ B. C. 345. és 395. l. Innen tudjuk, hogy 1493-ban Szarvaskőn 60, 1495-ben már 65, Héczén pedig 1495-ben 30 háztelek léteztek.

⁵⁾ B. C. 346. és 394—5. l.

⁶⁾ L. ezeket a IV. fej. 1. §.-a alatt.

⁷⁾ B. C. 346., 394. l.

Vám két helyről illette a püspökséget: Maklárról és Szarvaskőről. 1493-ban 265^{1/2} frt., 1495-ben 261 frt-ot tett a vámjövedelem.¹⁾ A vámolás úgy történt, hogy a vásárok előtt kiküldöttek a sorompókhoz 20—25 gyalogost és lovaszt a vámösszegek behajtására.²⁾ De különben egész éven át is volt e két helyen valami kirendeltségük, s ennek nevében Miklós maklári bíró számolt be mindig Márton napkor.³⁾

A királytól járó, vagy jog szerint a királyt illető jövedelmek alkották a bevételek harmadik csoportját. A király sót és pénzt is adott a püspöknek. Sót oly nagy mennyiségben kapott Bakócz, hogy annak tekintélyes részét áruba bocsáthatta. 1493-ban 3^{1/2}, 1495-ben 5 tunella a sójárandóság. Egy tunella 10.000 darab kősót tartalmazott.⁴⁾

Az 1493 évi sóbevételről részletes számadás van kezeink között. E szerint a király kiutalt Szolnokon 3 tunella sót; ezt a sókamrában elhelyezték, kivéve azt a 400 darabot, melyet a sókamra hivatalnokai saját díjuk fejében levontak belőle. Megőrzés végett Várkonyban is lerakták egy időre, ami természetes, mert így nagy tömegű sónak tovaszállítása igen nagy nehézségbe ütközött. Itt 3200 kősót Varjas István a püspök szükségleteire kiad s így Egerbe 26400 kősó jut el. Ebből eladnak 23000 darabot — 3^{1/2} dénárt számítva egyre — 813 frt 75 dénárért és ezt beszolgáltatja az udvarbíró a püspök kezeihez.⁵⁾

Másfelől a tárnokmester is utalványoz a püspök konyhájának használatára 5000 kősót. Ezt a kamarások 50 kősóját leszámítva a püspök tállyai jobbágyai szállítják Egerbe s ezért ők is kapnak 6 darabot ajándékba. Ebből és a király által adott 3 tunella maradványból az egri várban összesen 4650 drb. kősót helyeznek az udvar és személyzet használatára.⁶⁾ A só átadása úgy történt, hogy az udvarbíró minden alkalommal megbízható embereket küldött oda, ahol az átvétel történendő volt. Ezek átszámolva vették át a kincstár em-

1) B. C. 345, 394. l.

2) B. C. 369. l.

3) B. C. 394. l.

4) B. C. 380., 418., 420. l.

5) B. B. 380. l.

6) B. C. 380. l.

bercítől s gondoskodtak arról, hogy bizományuk minden baj és hiány nélkül eljusson Egerbe.¹⁾

1494. és 1495. években a király subsidiumot ad a püspöknek. E segélyadás okát két dologban kell keresnünk. Az egyik az, hogy a püspök a többi országnagyokkal együtt kieszközölte a királytól, hogy az 1493-iki lőcsei találkozás és az 1495 évi budai országgyűlés alkalmával tett kiadásait megtérítse. Ezekre utal ki a király Bakócznak 2—2000 frtot.²⁾ Másik jogcíme a püspöknek az 1493. évi országgyűlés azon végzésén alapúlt, mellyel ő reá és Szapolyai Istvánra bízott a szt. korona örizete Visegrád várával együtt.³⁾ E célra 750—800 frtot kellett volna kapnia évenként. A számadáskönyv szerint azonban 1494-ben a 2800 frt járandóság fejében csak 1600 frtot fizet (Angelus) Angyal királyi adószedő, a további 1200 frt-tal adós marad.⁴⁾ Körülbelül így cselekszik 1495. Takossy László kir. dicator is, ki a 2000 frt subsidium és 2 évre 1500 frtot tevő várfenntartási díj fejében 1878 frtot szolgáltat ki Eösy Györgynek.⁵⁾

Élesen jellemzi a II. Ulászló alatti Magyarország pénzügyi viszonyait, hogy Mátyás halála után 4—5 évvel ezt az aránylag csekély összeget nem tudják becsületesen fizetni. Érdekes különben az a körülmény is, hogy meg sem várja Bakócz, míg az adószedő, aki végre is egy alárendelt pénzkezelő, beszolgáltassa az összegyűjtött pénzt a kincstárnoknak, Ernuszt Zsigmondnak vagy helyettesének Dombaynak, hanem közvetlenül azok kezéből veszi fel járandóságát.

A központi hatalom gyengeségét mutatja az a körülmény, hogy megengedett dolog az egri püspökség területén a taxa régiának — bár ez eredetileg a városok részéről a királynak fizetendő adó volt⁶⁾ — Bakócz javára való behajtása. — Ulászló

¹⁾ B. C. 371., 418., 364. l.

²⁾ V. ö. *Soltész*: Az 1494—5. évi kir. számadáskönyvnek művelődéstört. von. 31. l. és a B. C. 425. l.

³⁾ *Fraknói*: Erdődi Bakócz Tamás élete 56. l.; *Bonfini*: *Rerum Hungaricarum* Dec. V. dec. 3. k. 728 l.

⁴⁾ B. C. 443. l.

⁵⁾ B. C. 448. l.

⁶⁾ *Századok* 1890. évf. 51. l. *Acsády*: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd korában 23. l.

alatt ugyanis a királyi jövedelmek egy része a főurak kezébe került, akár erőszakos foglalás, akár adomány útján.¹⁾ Valószínű, hogy Erdődi Tamás javadalmai közé a király utalta az egri püspökség területén és káptalani javakon, továbbá az egri városi prépostság és a bél-háromkúti apátság birtokain beszedhető taxa regiákat, talán ép azért, hogy a subsidium-összegek elmaradásáért kárpótolja.²⁾ Hogy e bevételek tényleg Bakócz jövedelmi forrásait képezték és nem csupán átmeneti kezelése alatt állottak, mutatja egyfelől az a körülmény, hogy el is költötték az egészet; más felől pedig a püspök gyakran ad felmentést megfizetése alól.³⁾

A taxa regiáról szerkesztett kimutatás a legpontosabb és legvilágosabb az egri püspökség e korból fennmaradt számadásai közül s így könnyen megállapítható az e címen élvezett jövedelem. 1493-ban igen kevés, mindössze 350 frt az egész, mivel Hevesben és Zarándban nem Eösy szedte be; ez utóbbi megyékben Kinizsy Pál hajtotta fel a taxa regiát, de hogy mi történt a pénzzel, bizonytalan.⁴⁾ Sokkal bővebb az 1494. év, amikor majdnem 4000 forintra rugott a bevétel.⁵⁾ 1495-ben két adókivetés volt, rendes taxa regia⁶⁾ és taxa extra ordinaria azaz rendkívüli kivetés,⁷⁾ melyek összege 5035¹/₂ frtot tett ki.

Az adónak ezt a nemét nem mindenütt sikerül behajtani. Elmegy ugyanis Gerzsenyi Sebestyén rovó Bogátra és Köveskútra is, de itt Pamkircher György a gazdag varasdmegyei birtokos, ki — úgy látszik — itt a Felvidéken is birt fekvőséggel, nem engedi a taxa regiát behajtani, sőt azt maga számára foglalja le.⁸⁾

Történik említés dica regiáról is, még pedig úgy, hogy az udvarbíró egy Jankó nevű emberüket Budára küldi a tárnokmesterhez dica regiáért, később ő maga megy a dicatorhoz, Mis-

¹⁾ Acsády id. m. 26. l.

²⁾ B. C. 440. l.

³⁾ B. C. 441., 447. l.

⁴⁾ B. C. 438. l. Exegit Paulus Kynysy vel presentaverunt domino Reverendissimo.

⁵⁾ B. C. 439. l.

⁶⁾ B. C. 444. l.

⁷⁾ B. C. 450. l.

⁸⁾ B. C. 443. l.

kolcra; hogy egyáltalán ily néven kaptak e valamit s ha kaptak mennyit és mi célra, nem tűnik ki a számadáskönyvből.¹⁾

Apróbb jövedelmeket húzott Tamás püspök saját szerzeményeiből, melyek közé ekkor — 1493-ban — Strupkót,²⁾ Polgárit és Szentmargitát,³⁾ Szarvaskő várát,⁴⁾ Ároktőt⁵⁾ számíthatjuk; továbbá malomjog és halászati bérletekből, mely utóbbi részint a margitai és polgárii halastavakra, részint a Berettyó folyóra vonatkozott.⁶⁾

A tizedeknek s általában a néptől beszedendő jövedelmek behajtására külön alkalmazottak voltak szerződötve vagy a rendes udvari személyzet sorából e célra kiküldve. 1493. és 1495. években a pöspökség területén nem kevesebb, mint 26 ilyen alkalmazott működött. Ezek között azonban különbséget kell tennünk a szerint, hogy a tizedszedés munkájának mely részét rótták rájuk. A decimálás ugyanis úgy történt, hogy először községenként megállapították a terméshez arányítva a szolgáltatandó tized mennyiségét és ezután a gazdák által a földeken kinhagyott kepékért eljöttek a püspök emberei. Akik a kivetést eszközölték, azok a tizedvetők (dicatores), akik a behajtást végezték, azok a tizedszedők (exactores, decimatores.)⁷⁾ Dicatornak — magyarul akkori szóval róvó — neveztek ezeken kívül a taxa regia és egyéb pénzdíjok megállapítóit és beszedőit is. Természetesen egy ember is betölthette úgy a tizedvető, mint a tizedszedő szerepét is azon kerületben, melyet az udvarbíró részére működési térül kijelölt.⁸⁾

E fiztségekre legmegbízhatóbb embereiket alkalmazták, ami természetes is, mivel ezek kezén nagy pénzüsszegek fordultak meg. Innen van, hogy ezek névsorában különösen az egyházi személyeket látjuk képviselve. Említés történik részint rovói, részint be-

1) B. C. 367. l.

2) B. C. 344. l. — Előbb Perényi Imréc. *Fraknoi*: Bakócz T. birtokszerzeményei 122. l.

3) B. C. 345., 395. l. *Fraknoi* id. m. (122. l.) sz. előbb Jánosi Istváné.

4) B. C. 345., 395. l. *Fraknoi* id. m. (108. l.) sz. előbb Monoszlói Csutor Istváné.

5) B. C. 347., 395. l. *Fraknoi* id. m. (122. l.) sz. előbb Kanizsai Györgyé.

6) B. C. 395. l.

7) B. C. 343., 377. l.

8) B. C. 370. l.

hajtói minőségben Bálint és Ferenc egri kanonokokról, János miskolci, István tályai, Bálint daróckövesdi plébánosokról, Tamás babérkoszorúsról, több diákról és polgári emberről.¹⁾

A megbizottak könnyebb és biztosabb ellenőrzése végett rendszeren úgy intézkedett Eösy György, hogy aki egy helyen mint tizedszedő működött, az ott nem végezte a beszédési teendőket is, hanem e célra egy másikat küldöttek ki. Eképen a rovó és behajtó egymást ellenőrizték és nem is olvasunk olyan esetet, hogy valakit büntetni kellett volna a pénz hűtlen kezelése miatt.²⁾

A behajtás és értékesítés után a begyűlt összeget azonnal be kell szolgáltatni az udvarbíró kezébe. Csak egyszer fordult elő, hogy egy Forró nevű megbizott emberük nem tudott elszámolni egy nagy kazalról, melyben 322 kepe volt összehalmozva;³⁾ de nem a Forró becsületességében, vagy a kezelésben kell keresnünk a hibát, hanem az értékesítés körül merülhetett fel valami akadály, mivel Forró azután is ilyenféle bizalmi állást töltött be.

Ha a rovók a kivetést helytelenül teljesítették, a tévedés folytán károsúlnak megtérítették a szenvedett veszteséget, s az összeget a kivetés helyesbítése címén a behajtás költségeivel együtt rögtön a helyszínen kiadásba vették.⁴⁾ Mikor pedig olyan helyről szedtek be tizedet, ahonnan a püspököt nem illette meg, azt bejegyezték ugyan a számadásba, de azzal a megjegyzéssel, hogy jogtalan a behajtás, nem tekintették bevételnek.⁵⁾

A végrehajtók, mert bátran nevezhetjük őket így, meglehetősen népszerűtlenek voltak, s gondoskodni kellett védelmükről. Ezért a makovicei várnagyok „régí szokás szerint“ tartoztak védeni a decimatorokat, s kezelték a sáros megyében begyűlt tizedeket is, mely szolgálatukért 4 frt jutalmat kaptak.⁶⁾

¹⁾ Az adóketők és adószedők névjegyzéke: Abaffy István, Böi István, Dormány Lukács, Eösy László, Erdődy Imre, Erdőtelki Péter, Forró Barnabás, Kakasfalvai Balázs, Keczer Imre, Liptay László, Lőrinc literatus, Maky János, Némay András, Orbán literatus, Zoláthy Bálint, Zoltán Imre. B. C. 343—345., 391—393. l.

²⁾ B. C. 343—345., 391—393. l.

³⁾ B. C. 345. l.

⁴⁾ B. C. 343—45., 391—393. l.

⁵⁾ Zyalom: Petrus Forgách iniuste exegit. B. C. 428. l.

⁶⁾ B. C. 343. l.

Ámbár a behajtás ily kitünően volt szervezve, mégis — elvéve ugyan — de előfordul, hogy elégedetlenek annak menetével s különösen lassuságával szemben támadnak kifogások. Egy ízben Dormány Lukácsot elküldik, hogy a sárosi tizedszedést felülvizsgálja és befejezését siettesse.¹⁾ De maga az udvarbíró is igen gyakran meglátogatja az egyes megyéket és szemlét tart a kerületekben, ellenőrzi alantasainak működését.

Nem is volt baj sehol, csupán a bortizedek bérlőivel. Ezek általában véve rossz fizetők voltak és Eösy Györgynek sok gondjába került a követelések érvényre emelése. Gyakran igen erős eszközökhöz kellett fordulnia e végből. Az adóintés legegyszerűbb alakja a fizetésre való felhívás volt, — egy megbízott emberük útján. Ahol ez nem volt elég, ott az illetőt megidézik, mint pl. tették ezt a szikszói bíróval.²⁾ Mikor nemeseket akartak megidézni, ily egyszerűen, rövid uton nem teheték, hanem az illetékes hatóságtól eszközölték ki az idéző levelet (*litterae citatoriae*).³⁾ Ha ez sem használt, akkor szigorúbban intették, s egyházi büntetést is helyeztek kilátásba. Így az esztergomi dioecesisben lakó bérlőket Mihály diák figyelmezteti a fizetésre és teszi meg az excommunicáláshoz szükséges lépéseket nem fizetés esetén⁴⁾ 1495-ben az abaujvári adósokat a papok útján bizonyos egyházi büntetéssel sújtották s így kényszerítették, hogy tartozásaiknak tegyenek eleget⁵⁾

* * *

A kiadásoknak csupán legfontosabb tételeit említtem itt meg és pedig azért, mivel azok első sorban nem pénzügyileg, hanem a gazdaság kezelése és az udvartartás berendezése szempontjából érdekesek. Azt megállapíthatjuk, hogy a bevételek teljesen elégségesek voltak a kiadások fedezésére. Főlöleg ugyan nem sok maradt, de ép az mutatja úgy a püspöknek, mint jószágigazgató-

1) B. C. 371. I.

2) B. C. 360. I.

3) B. C. 359. I. *cuidam rustico, qui pro literis ad strigonium ivit contra arendatores in dyocesy Strigoniensi commorantes etc.*

4) B. C. 360., 363., 416., 417. I. *misi Michaelem ad Strigonium, ut nobiles illius dyocesis arendatores decimarum citet, moneat et excommunicet pro non solutione etc.*

5) B. C. 416. I.

jának helyes gondolkozását és számító képességét, hogy össze tudták egyeztetni a szükségletet az anyagi helyzettel.

A kiadások összegei között első helyen állanak azok a tételek, melyeket Eösy a püspök kezeihez szolgáltatott be, s melyek 1493-ban együttesen 10.500 frtot,¹⁾ 1495-ben pedig kerekén 11,000 frtot tettek ki.²⁾ Érdekes volna tudnunk, hova fordította Erdödi Tamás e rengeteg pénzt, de e tekintetben csak következtetni tudunk, mivel egyenes adatok nincsenek rendelkezésünkre. Ő ekkoriban kir. kancellár s a király udvaránál élt, személyi kiadása tehát tulságosan sok nem lehetett. De ebben az időben lát hozzá erősebben vagyonának gyarapításához. Akit lehetett, szóval és tettel, másokat pedig kölcsönökkel kötelez le és így szerez jogigényeket. 1493–4-ben különösen sok kölcsönt ad zálogként átvett birtokokra: Kinizsy Pálnak, Jánossy Istvánnak, Kanizsai Istvánnak, a későbbi nádor Perényinek, sőt magának a királynak.³⁾ Valószínű tehát, hogy az említett összegeket ezeknek kölcsönözte.

A kiadások közt jelentős tétel a király látogatása alkalmából felmerült költségek fedezésére adott összeg is. Erre 1493-ban 353 frtot költenek,⁴⁾ ami tekintetbe véve, hogy a pénznek relativ értékē tizenkétszerte nagyobb volt akkor, mint most,⁵⁾ több ezer forintnak felel meg.

Az udvari személyzet fizetése, ruhával, lóval és egyéb eszközökkel való ellátása 3211 frtot; a gazdasági személyzet és a birtokok rendben tartása 1094 frtot emésztett 1493-ban s csekély eltéréssel ugyanennyit 1495-ben is. Jótékonyág, építkezés, a sok levelezés folytán szükséges futárdij, vendégeskedés és reprezentálás 1692 frtot tett ki.

Amilyen pontosan beszédtek a püspökségnek járó jövedelmeket, ép oly gonddal ügyeltek arra, hogy semmi fölösleges kiadást ne csináljanak. Eösy lelkiismeretessége annyira megy, hogy még a registrum vezetésére és a levelezésekre szükséges papirt is Budán véteti meg, mivel ott olcsóbban lehet megkapni, jóllehet,

¹⁾ B. C. 346., 347. l.

²⁾ B. C. 395., 426. l.

³⁾ *Fraknói*: B. T. birtokszerzeményei 101–128. l.

⁴⁾ B. C. 353. l.

⁵⁾ *Acsády Ignác*: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd korában 33. l.

az összes vásárolt papír értéke csak 1 frt-ra rugott.¹⁾ Néha a takarékoság tulzásba megy, mint pl. Ferenc préposttal szemben, kinek háza javításra szorúlt és csak igen sok kérésre adnak neki 12 frtot, hogy rendbehozathassa.²⁾

Ahol azonban a külszinre is adni kellett vagy igazán szükségét látták, ott nem fősvénykedtek.

A bérek fizetésének módja és ideje szigorúan meg van alapítva. A számadáskönyvbe bevezették az illetőnek nevét, pénzbeli járulékának összegét, a ruházatára fordított költségeket. Igen sok alkalmazottjukat sóval, gabonával fizetik, így az ácsok, béresek és molnárok szolgálataiért só van kikötve,³⁾ de kapnak bort, a paraszt munkások pedig ételt is.⁴⁾ Bor jár az orgonamesternek a fizetésén felül.⁵⁾ A személyzet sok ily adományban részesül.

Itt említjük meg, hogy a fizetésnek mily érdekes módjával is találkozunk az 1493. évben. A szikszói bortizedet kibérelte Zelena György 210 frt-ért, de ezt a tartozást nem pénzben rója le, hanem 200 frt értékű coboly prémet ad a püspöknek, a fennmaradt 10 frt-tot elengedték neki jégkár miatt.⁶⁾

Volt állandó módszerük a pénz kezelésére is. Mivel csakis ércpénz volt forgalomban, gondoskodni kellett ennek elhelyezéséről. E célra zsákokat kasználtak; többször olvasunk arról, hogy szövetett vásárolnak pénzes zacskók varratására.⁷⁾

Az ilyen zacskókban történt a pénz szállítása is, mely abban az időben nagy gondot igényelt. Ha a püspöknek Eösy György pénzt küld, nem bizza egy emberre, legalább kettőt bocsát vele útnak.⁸⁾ Sőt annyira óvatos és körültekintő volt, hogy Holczmann Miklóst egy izben tisztán csak azért küldi Budára, hogy ez megtudja, vajjon egy Dombay nevű emberük által küldött pénz el-érkezett-e rendeltetési helyére.⁹⁾

Meg kell még említeni a pénzgazdaságnak egy igen szép oldalát, t. i. az adóelengedéseket szükség esetén. Ha valakit szá-

1) B. C. 346., 376. l.

2) B. C. 414. l.

3) B. C. 371—379. l.

4) B. C. 374., 379. l.

5) B. C. 376. l.

6) B. C. 336. l.

7) B. C. 360., 327. l.

8) B. C. 367. l.

9) B. B. 413. l.

razság vagy jégeső sujtott, tartozását egészben vagy részben elengedték.¹⁾ Az ilyen elemi csapások folytán történt elengedések rendesek voltak, egyszerűen az udvarbíró mentette fel az adóst a fizetés kötelezettsége alól. Néha egy-egy befolyásos ember esz- közli ki az adóelengedést. Így tesz Mekcsey György, kinek ked- véért Kupach Miklós salgói várnagynak 10 frtot elengedtek a pásztói bortizedbérlet összegéből.²⁾ Ha más címen kérték a felmen- tést, a püspökhöz fordultak s Bakócz nem zárkózott el a kérések teljesítése elől.³⁾

*

A jövedelmek táblázatos kimutatása.

		1493-ban	1495-ben
Rendes bevételek	Bortized ¹⁾	4068 frt.	3997 frt.
	Terménytized	11640	10027 ^{1/2}
	Só	814	2000
	Kisebb tételek	3176	1336
	Boreladás	—	2566
Összesen:		19698	19926 ^{1/2}
Rendkívüli bevételek	Taxa regia	350	1981
	Taxa regia (rendkívüli kivetés) .	—	3054 ^{1/2}
	Segélypénzck a királytól .	—	1878
	Összesen:	20048 ³⁾	26840 ⁵⁾

1) B. C. 336., 382. l.

2) B. G. 318. l.

3) B. C. 348., 396. l.

4) A kivetés 1493-ban 3680 frt., 1495-ben 4203 frt. volt.

5) A sójödelmet, a taxa regiákat, s több apróbb tételt Eösy nem szá- mit s így a jövedelem összegét 18587 frtban állapítja meg 1493. évben, s 17640 frt.-ban 1495-ben.

2. Gazdálkodás és házi ipar.

A gazdasági személyzet. — Gabonaneműek. — Kertészet. — Bortermelés és kezelés; szüret. — Állattenyésztés: ménes és vadaskert; halgazdaság. — Az uradalmak felszerelése. — Háziipar. — Halászat. Egyéb mesterségek. Műipar.

A püspökség pénzügyeinek helyes vezetése és az anyagi viszonyok rendezettsége mellett meglehetősen háttérbe szorult a mezőgazdaság a püspöki birtokokon, vagyis határozottan a pénzgazdaságra vetették a fősúlyt. A gazdálkodást csak oly mértékben üzték, hogy elég nyers terményt nyerjenek a nagyszámú udvari és egyéb személyzet szükségleteinek kielégítésére. Eladásra nem valami sok, kivételre meg éppen nagyon kevés anyag kerülhetett, sőt az is megtörtént, hogy a termelt mennyiség egyik másik cikkből nem volt elég és vételre szorultak.

Általános jelleme a gazdaságnak ugyanaz a rend és szigorú pontosság, mely a pénzügyek kezelésében is megnyilvánul. Az udvarbíró éles szeme meglátja a hiányt és mindenre kiterjedő figyelemmel intézkedik azok pótlása iránt.

A gazdasági ügyek fő intézője Eösy György maga s az ő alárendeltjei a gazdatisztek v. tisztartók.¹⁾ Ezek vezetik a gazdálkodást a nagyobb birtoktesteken, fizetik a munkásokat és gondoskodnak azok ellátásáról. Előterjesztésükre a béresek jutalmat is kapnak. Így egy ízben Nagy Bálint pusztaszikszói tisztartó ki-
eszközli, hogy béresei 5 frt jutalomban részesüljenek.¹⁾

Voltak altisztartók (viceprovisores), kik a kisebb birtokokon működtek; találkoznak azonban eggyel Egerben is, ki Eösyt távollétében helyettesíti, de csak a legjelentéktelenebb gazdasági dolgokat intézheti.²⁾

Olvasunk lovászokról és kocsisokról, kiknek száma együtt

¹⁾ B. C. 355. 1.

²⁾ B. C. 393., 394., 417. 1.

16; ebből lovász 12. Első közöttük a lovászmester (magister agasonum), mely tisztet 1393-ban Sebestyén, 1495-ben Nagy Sándor nevű ember töltötte be. Hatáskörükbe tartozott a lovászok bérének fizetése s ha valamelyik alantasuk jól viselte magát, az ő javaslatukra részesítik segélyben. Végeznek adóbehajtást és minden másnemű bizalmi küldetést is.¹⁾

A lovászokkal egy évben kétszer csináltak számadást a fizetésre nézve, úgymint augusztus közepe táján (Bertalan napkor) és január derekán.²⁾

Az „allodiator“ majorosgazda-féle lehetett, amelyeneket ma is látunk a tanyákon. Ilyen Tárkányon egy Kelemen nevű ember.³⁾

Legelső sorban voltak a béresek, Nem valami nagy volt a számuk, mert a föld népe is tartozott robottal. Az összes birtokokon alig vannak többen 20-nál. Fizetésük egy évre 4—5 frt.⁴⁾

Kifejlett kertgazdaságot űztek, s ennek kezelésére több kerétszre volt szükség; csupán Egerben hármat tartottak. Munkájukat nagyon rosszul fizették; a főkertész⁵⁾ 3^{1/2}, a másik kettő pedig 3—3 forint fizetést huzott.⁶⁾ Hasonlóan szerény javadalmazása volt a tárkányi uradalom két kanászának, kik fejenként 2 frt bért és ruhát kaptak.⁷⁾

Néha a rendelkezésükre álló nagy munkaerővel sem tudtak minden munkát elvégeztetni s ilyenkor — bár ez ritka eset — napszamosokat fogadtak. 1493-ban az egeri alsókert kapálásakor 6 kapást vettek segítségül, egyenként 6 dénár napszámmal.⁸⁾ Ugyanekkor könnyebb munkára, — vesszővágás, gyümölcszedés — gyermekeket alkalmaztak.⁹⁾

A tárkányi birtokon törököket is tartottak és mezei munkára használták őket. A tiszttartó a kertet kapáltatta velük és őrizetükre 4 gyalogos katonát rendelt ki.¹⁰⁾ Ebből a nagy vigyázatból és azon körülményből, hogy ruhán kívül semmit se kaptak, azt kell következtetnünk, hogy foglyok voltak és rabszolgai sorsban sinylődtek. Gyorsan is

1) B. C. 339., 400., 409. 1.

2) B. C. 357. 1.

3) B. C. 405., 407. 1.

4) B. C. 355. 1.

5) B. C. 355. 1.

6) B. C. 355. 1.

7) B. C. 355., 379., 407. 1.

8) B. C. 439. 1.

9) B. C. 369. 1.

10) B. C. 418. 1.

pusztultak, mert míg 1493-ban 9 török felruházására vesz szövetet¹⁾ Eösy, addig 1495-ben csak 5 részesül ily adományban.²⁾

A felsorolt elemekből álló gazdasági személyzetet a saját kezelésű birtokokon helyezték el, annak tekintetbe vételével, hogy a birtoktestek milyen terményeket szolgáltatnak. Tisztartó pl. nincs mindenütt, csak a fontosabb helyeken. Pusztaszikszó, Polgári, Gyöngyöspüspöki és Hidvég gabonaneműeket adtak s ezért itt a béresek vannak túlsúlyban. Polgárin és Margitán főleg hal, Tárkányon állattenyésztés és kertészet, Egerben pedig mindhárom termelési ág kifejlődik s itt megtaláljuk ezek eredményes műveléséhez szükséges háromféle személyzetet.³⁾

A gabonaneműek termesztésében nem volt szerencséje a püspöki uradalomnak sem 1493-ban, sem 1495-ben. Különösen a zabnak hiányát érzik erősen. Így mindjárt akkor, amikor Eösy György Egerbe jön állását elfoglalni, a zabot egy teljes hónapig pénzen kell venni. A nagy lóállomány és az, hogy a király három napot kíséretével Egerben töltött, nagyarányu zabvásárlást tett szükségessé. Ekkor Nagy Péter közvetítésével majdnem 9000 quartalis zabot vesznek 363 frt.-ért⁴⁾ 1495-ben a püspöknek vendégei vannak s ekkor ismét 3—400 frt. értékű zabot, árpát és egyéb takarmányt kell beszerezniök.⁵⁾

Jobban beüt a kertészet, habár nem is sikerül minden vetemény, mint pl. a káposzta, borsó, lencse, melyekből 1495-ben nem termett annyi, hogy a szarvaskői vár népét is elláthatták volna vele.⁶⁾ Egyéb kerti növény bőven volt.

Hogy az egi püspökség mezőgazdasága, a szorosan vett földművelés ily eredménytelen volt, annak oka a püspökváltozás és a zavar, amely Bakócz installálását megelőzte. Idő pedig ekkor még nem volt arra, hogy agazdaságot teljesen rendbehozzák. Eösy mindent elkövet, hogy sikert tudjon elérni. Hidvégen egész új veteményeket ültet-

1) B. C. 360., 367. l.

2) B. C. 419. l.

3) B. C. 355., 356., 403—7. l.

4) B. C. 375. l.

5) B. C. 408., 409. l.

6) B. C. 415. l.

tet¹⁾ és az elhanyagolt tárkányi kertet rendbehozatja.²⁾ Nagy gond-
dal szerzi be a vetéshez szükséges növénymagvakat, melyek kö-
zött szerepel a zab,³⁾ árpa,⁴⁾ lencse,⁵⁾ fog- és vöröshagyma⁶⁾, borsó⁷⁾,
káposzta,⁸⁾ mindenféle gyümölcs⁹⁾ és végül sáfrány¹⁰⁾. Ezt az
utóbbit gyermekek ültették el¹¹⁾ és többszöri szorgalmas kapálás
után¹²⁾ a termését asszonyok takarították és válogatták ki, mint
különben a gyümölcsökét általában.¹³⁾

Az udvarbíró és gazdatisztjei végezték el az összes mezei
munkákat, mely a roboton kívül is sok pénzt emésztett fel. A
szénakaszálás pl. 1493-ban az ingyen munkán kívül Egerben 73,
Hidvégen 6, Szikszón 13, Polgárin 3 frtba került.¹⁴⁾ 1495-ben
rossz a termés mindenütt, ekkor ugyanis az egész kaszálás nem
kerül többé 43 frt.-nál¹⁵⁾ A cséplést tárkányi parasztok végezték s
részét kaptak a gabonából, ezt azonban visszaváltották tőlük.¹⁶⁾

A gazdasági élet fontos mozzanatát alkotta a bortermelés,
annyival is inkább, mert a püspöknek kitűnő bortermő helyek
voltak birtokában. Első rangú, mely jó hírnevét mai napig meg-
tartotta, Eger, kivülről Püspöki, Liszka, Hécze, Zeleske s több Be-
reg és Zarándmegyében levő szőlő. E helyeken együttvéve mintegy
250 hordó bor termett s ugyanitt voltak a pincék is, hol a bort
elhelyezték. A fő lerakó hely természetesen Eger volt.

A magyar szőlőművelésnek egy korszakalkotó eseménye
még végbe 1493-ban. Ekkor hoznak először termést a hegyaljai
szőlők. Olvassuk, hogy Abaujvármegyében a kozmafalusai, szilvás-
újfalusai, kalsai, kobbasai, hegyaljai, makránci, szöllősi, pányi föl-
deken új ültetvények vannak, melyekről eladdig soha említés nem
történt s ez alkalommal 1493-ban kiróják ezek termése után a
tizedet 6 forintban.¹⁷⁾ 1495-ben már erős fejlődésben voltak e

1) B. C. 356. l.

2) B. C. 368. l.

3) B. C. 417., 420. l.

4) B. C. 420. l.

5) B. C. 420. l.

6) B. C. 361., 369., 424. l.

7) B. C. 415. l.

8) B. C. 415. l.

9) B. C. 356 l.

10) B. C. 367 l.

11) B. C. 375. l. (A sáfránynak
külön kertje is volt.)

12) B. C. 369., 370., 372., 418., 425. l.

13) B. C. 369., 370. l.

14) B. C. 375. l.

15) B. C. 409. l.

16) B. C. 361. l.

17) B. C. 342. l.

szőlők, mert közülük a makránci, csécsi, szöllősi, pányi szőlők után járó tizedeket Pányi Kristóf 10 frt.-ért bérelte ki s ugyanakkor bérbe adták a többinek a tizedeit is, de hogy kinek és mennyiért, nem tudjuk.¹⁾

A termett borokat a kezelés könnyebbsége végett kisebb és nagyobb hordókban osztályozva helyezték el. Legértékesebb volt az Eger vidékén termelt bor, melynek hordója 10—12 frt.-ért kelt el. Utánna a Zaránd megyében szűrt bornak volt legnagyobb ára, hordónként 8—9 frt. Legolcsóbb a bcregi, melyért csak 6—6^{1/2} frt.-ot adtak. Említés történik ürmösről;²⁾ Csabán, Tapolcán hajtották be s a mikor a püspök részére Budára bort szállítottak, ebből is mindig vittek.

A borok tisztaságára gondosan ügyeltek s különösen vigyáztak arra, hogy jókarban legyenek a pincék: gyakran padoztatják és javíttatják falaikat.³⁾ Ha a hordók tartalma a használat folytán megfogyatkozott, időként újra töltötték azokat s az ilyen pótlásokra egy év alatt 34—40 hordó bort használtak el.⁴⁾

Ha valamelyik hordó a vigyázat dacára sem maradt meg romlatlanul, vagy a minősége már kezdettől fogva rossz volt, ecetet állítottak elő belőle. Az ecetgyártás tekintetében meglehetősen előhaladottságra mutat az, hogy egy sajtolót is használtak, amelyet külön erre a célra készíttetett az udvarbíró.⁵⁾

A szüretre nagy előkészületeket tettek: ászokfát állítottak a pincékbe, beszerzik a szükséges kötővesszőket és valamilyen fémből készült lopókat is.⁶⁾ Ezekon kívül óriási mennyiségben vették a hordókat. 1493-ban, mely évben első szüretet rendezte Eösy Egerben, 800 nagy és közepszerű hordót⁷⁾ vásároltatott össze, mely mennyiség 1495-ben már — amint látszik — nem volt elég, mert ismét majdnem 1200 hordót szereztek, melyekből 600-at kádárokkal csináltatnak. Ezek oly óriási számok, hogy szinte kétkednünk kellene a feljegyzések valóságában, ha a hordók értékűl kiténtetett összegek nem bizonyítanák helyességüket.⁸⁾ A nagy beszerzések oka az lehetett, hogy a következő 1496. évben termé-

1) B. C. 390. I.

2) B. C. 393., 433., 434. I.

3) B. C. 373—5. I.

4) B. C. 436. I.

5) B. C. 371. I.

6) B. C. 375., 409. I.

7) B. C. 375. I.

8) B. C. 409. I.

szetben akarták beszedni a bortizedeket és e célra elő akarták készíteni a hordókat.

Eőszynek gazdálkodási módszere gyökeres változást hozott az állattenyésztés terén. Elődei nagyon hanyagok voltak e tekintetben s annyira mentek, hogy még a tized folytán járó méheket sem hajtották be pontosan. Ő ezeket összegyűjti s ez által fontos szolgálatot tesz a méhtenyésztés ügyének,¹⁾ mely innen kezdve állandósul az egri gazdaságban, alapját azonban nem a méhek természetes szaporodására veti, vagy legalább is első sorban nem erre, hanem a tizedből az uradalom birtokába jutó évente 330 kas méhre.²⁾

Ez magyarázza meg, hogy oly nagy mértékben adhattak el mézet, melynek fő piaca Pesten volt.³⁾ Ide küldik Sárváry Jánost, hogy értékesítse, vevőt keressen rá.⁴⁾ A méz szállítása és eltartása céljából a kádárokkal hordókat készíttettek⁵⁾ s amikor egyszer a mézzel együtt káposztát és lisztet is vittek eladásra, 32 hordóra volt szükség. De mutatja a méztermés nagyságát az is, hogy 1493-ban 80 frt.-ot árultak belőle.⁶⁾

Az évente behajtott 10—14000 bárányt szétosztották az egyes uradalmak között s ezek Hidvégen, Szikszón, Polgárin ezerszámra legeltek nyájaikban. Sokat emésztett közülük a konyha és a személyzet járandósága. Ami év végével megmaradt, áruba bocsátották.⁷⁾ Megegett, hogy a bárányok egy részét vész pusztította el, mint történt ez 1493-ban is, amikor 200 állatt lett a pusztulás martalékává.⁸⁾

A jövedelem, amely a sertések után járó tized gyanánt a püspökséget illette, nem volt elég a szükséglet fedezésére úgy, hogy állandóan vételre szorultak. 221 volt a decimaképen kapott disznók száma, de vásárolniok kellett még hozzá 450-et, körülbelül 80 dénárjával darabját.⁹⁾ Gondoskodtak arról is, hogy valami véletlen folytán sertés nélkül ne maradjanak a következő évben sem s ezért bizonyos mennyiséget előre beszereztek volt.¹⁰⁾ Rend-

1) B. C. 365. I.

2) B. C. 393. I.

3) B. C. 364. I.

4) B. C. 413. I.

5) B. C. 394. I.

6) B. C. 394. I.

7) B. C. 393. I.

8) B. C. 378. I.

9) B. C. 408. I.

10) B. C. 408. I.

szeres tenyésztésről ekkor még az átvett gazdaság elhanyagoltsága miatt szó sem lehetett. Ez okozta a vágómarha állomány kezdetlegességét is. Ökröket csak a földműveléssel járó munka végzésére tartottak, de gulyájuk nem volt s ezért vágásra pénzen vették a barmokat.¹⁾ 1493-ban kezdik már beszerezni a teheneket és bikákat. Vesznek egyszer 32 drb. vemhes tehenet 2 frt. 18 dénárjával, máskor kettőt 3 frt.-jával, továbbá 18 drb. fiatal marhát — üszőt — 1 frt. 80 dénárjával.²⁾

Sokkal fejlettebb és nagyobb méretű a lótenyésztés. Egész ménesben³⁾ legeltek, mely ha megfogyatkozott, vásár útján egészítették ki a hiányokat. Kétszer vettek 71 lovat, mindig 100 frt.-ért Baranyavármegyében⁴⁾ s innen Hidvégre szállították őket, hol minden valószínűség szerint a ménest tartották. A ló becsét különösen emeli, hogy azon időknek egyetlen számbavehető eszköze, de nélkülözhetetlen gazdasági és hadügyi szempontból is. Ép ezért kiváló gond tárgyát képezte. Adtak nekik sőt,⁵⁾ gondosan patkoltatták őket,⁶⁾ a püspök személyes használatára kiszemelt lovakat pokrócokkal látják el.⁷⁾ Sőt a lovászokon kívül alkalmaztak egy Mátyás nevű embert is, kinek feladata volt a fiatal lovak idomítása.⁸⁾ Voltak a püspöknek török lovai, melyeket szintén a mezőre vertek ki. Ezekre külön ember vigyázott fel.⁹⁾ Hogy mekkora lehetett a lovak száma, nem tudjuk, de hogy nem kicsiny volt, mutatja az az 500—600 lópatkolás, amire egy évben szükség volt.¹⁰⁾ A lovak orvosa a kovács volt, ki gyógykezelésükért 50 dénárt kapott.¹¹⁾

Az állattenyésztésnek még két mozzanatát kell kiemelnünk. Az egyik az, hogy a püspöknek volt Egerben vadaskertje, melyben a vadak ép oly gondozásban részesültek, mint a háziállatok. Tartottak mellettük őrt (hortulanus ferarum), adtak nekik sőt is.¹²⁾

A másik dolog, mely méltó a megemlézésre, a szélesben kiterjedt haltenyésztés. Ennek létesítése tisztán Eösy György érdeme.

1) B. C. 353., 373. l.

2) B. C. 355., 356., 371. l.

3) B. C. 423. l.

4) B. C. 369., 444. l.

5) B. C. 379. l.

6) B. C. 420., 421., 422. l.

7) B. C. 371. l.

8) B. C. 425. l. domitor equorum.

9) B. C. 417., 425. l.

10) B. C. 420., 421., 422. l.

11) B. C. 367. l.

12) B. C. 355. l.

Mikor 1493-ban mindjárt az év elején a király Egerben meglátogatta Bakóczot, a halakat pénzen kell venni.¹⁾ Ekkor körülbelül 6000 élő halat vásároltak össze 190 frt.-ért és pedig: pontyot, kecségét, mennyhalat, harcsát, pisztrángot.¹⁾ Ez óriási tömegnek legnagyobb része megmaradt s a halastavakba helyeztetett. Ez az alapja a később szépen fejlődő halgazdaságnak. Halastavaik voltak: Egerben, Szarvaskőn, Harsányban, Polgári és Margita községekben, végül Tárkányon.²⁾ Úgy látszik, hogy a halakat nemek szerint elkülönítették, mert Tárkányon a csukák részére külön halastavat készítettek.³⁾ E készítés olyképp történt, hogy kiástak egy tetszésszerű gödröt, a kiemelt földet a partján halmozták fel s gerendával megerősítették a beomlás ellen, vagyis megerősített töltést vontak körülröle.⁴⁾ A viztartóba csatornákon vezették be a friss vizet s ugyanígy csapolták le. Ahol a használt víz lefolyt, azt a helyet zugónak nevezték és ez zsilip féle alkotmány volt. A halastavak famunkáját ácsok, földmunkáját pedig halászok végezték s a halastó őrével⁵⁾ együtt ők vigyáztak fel arra is, hogy ne forduljon elő oly eset, mint Szarvaskőn, hol a rossz földhányást a víz áttörte és újra kellett csinálni az egészet.⁶⁾

A gazdasági teendők elvégzésének első feltétele, hogy mindazon épületek és eszközök meg legyenek és jókarban tartassanak, melyek a munka sikerét és eredményességét biztosítják. Ebben sem az egri, sem a többi birtok nem szenvedett hiányt. Eleinte ugyan sok javítani, sőt létesíteni való várt Eösy Györgyre e téren is. Mikor átvette az uradalmak kezelését, nemcsak a gazdasági épületek elhanyagoltsága volt érezhető, hanem igen hézagos volt a felszerelés a legszükségesebb eszközök tekintetében is. Ő azután épített lóistállót,⁷⁾ kacsá- és disznóólat, Tukkediben egy, Püspökiben három négyköves malmot,⁸⁾ termények eltartására csűröket,⁹⁾ rendbehozatta a borpincéket.¹⁰⁾ Mikor pedig 1495-ben a fejlődésben levő gazdaság igényeinek ezek már nem felelnek meg, ujakat

1) B. C. 353 l.

2) B. C. 345., 353., 373., 374. l.

3) B. C. 374. l.

4) B. C. 372., 373., 374. l. Pis-
cinam maiorem feci reparare et maio-
rem fieri et circumque aggerem alti-
orem fieri.

5) B. C. 411. l.

6) B. C. 425. l.

7) B. C. 373. l.

8) B. C. 373. l.

9) B. C. 373. l.

10) B. C. 373. l.

épített, többek között egy nagyszabású istállót, melynek csak az alapozása és az ezzel járó földmunka 32 frt.-ba került.¹⁾

A udvarbíró nagyszámu gazdasági eszközt is szerez be. Egész kocsifelszereléseket, zablát,²⁾ féket,³⁾ kantárt,⁴⁾ istrángot⁵⁾ (vulgo ereh), gyeplőt,⁶⁾ továbbá tengelyfát,⁷⁾ hevedert,⁸⁾ kengyelt,⁹⁾ lóvakarót¹⁰⁾ stb. Vettek taligákat,¹¹⁾ erősen megvasalt ökrös szekereket¹²⁾ és ezekhez való szekérkasokat.¹³⁾ Nem hiányoztak a vályuk¹⁴⁾ és jászlak¹⁵⁾ sem s gyakorta kell beszerezni a zsákok varrására szükséges ugynevezett kallatlan darócot.¹⁶⁾ Volt azonfelül mindenféle kötél¹⁷⁾ — legszívesebben a hárskőtele¹⁸⁾ használták, — továbbá hordó¹⁹⁾ ugy bornak, mint káposztának²⁰⁾ elrakására; szórólapát,²¹⁾ malomkő,²²⁾ eke,²³⁾ tűzhely.²⁴⁾

Mindez arra vall, hogy Eösy igyekezett a gazdaságot rendben tartani. Erre mutat az az aprólékos gond is, mellyel az egyes ispánok működését ellenőrizte és felülvizsgálta.²⁵⁾ Ha ő maga nem ért rá sok irányu teendői miatt, megbízható emberét küldötte el maga helyett, vagy az ispán által tétetett magának jelentést a birtoktestek állapotáról.²⁶⁾

* * *

Szoros összefüggésben állott a gazdasági étellel a házi ipar. Amint a püspöki birtokokon kifejlett az őstermelés minden ága csak a szükséglet által megszabott korlátok között mozgott, úgy az ipar is csak annyiban nyert teret, amennyiben a személyzet és udvartartás igényei követelték. De ha csekély méretű is ez az ipar,

1) B. C. 411. l.

2) 3) 4) B. C. 371., 364., 368., 370., 366., 417., 420. l.

5) B. C. 362., 368., 371., 425., 417. l.

6) B. C. 414. l.

7) B. C. 425. l.

8) B. C. 362., 358. l.

9) B. C. 366. l.

10) B. C. 366. l.

11) B. C. 363., 425. l.

12) B. C. 362., 366., 368., 375., 370., 420., 425. l.

13) B. C. 426. l.

14) B. C. 412. l.

15) B. C. 412. l.

16) B. C. 367., 414. l.

17) B. C. 412., 421. l.

18) B. C. 364., 412. l.

19) B. C. 375. l.

20) B. C. 375. l.

21) B. B. 424. l.

22) B. C. 373. l.

23) B. C. 423. l.

24) B. C. 426. l.

25) B. C. 359., 360., 363., 411., 425. l. Item feria quarta ante reminiscere ivi ad zykzó, harsan, polgari, hydwegh etc. ad revidendum piscinas, alodia etc. 362. l.

26) B. C. 373. l.

mégis a mesterségek számos fajával találkozunk. E tekintetben első hely illeti meg a halászatot, mely mint a magyarnak egyik ősfoglalkozása, nemzeti jellegének megőrzése mellett a legnagyobb fejlettséget mutatja. Űzték halastavakban is alkalomadtán, pl. ha a püspök Egerbe jött,¹⁾ vagy általában vendéglátáskor; de főtere csak folyóvíz lehetett, különösen a halban dús Tisza. Az innen nagy mennyiségben kifogott halakat aztán elhelyezték a halastavakban.²⁾ Nevezetesebb halászóhelyek voltak Kürtön, Tiszanánán, Ároktőn s a püspöké volt a Berettyó folyóra vonatkozó halászati jog is.³⁾ A halfogásra többféle hálót használtak, a szerint, hogy hol halásztak. A halastavakban kicsiny hálókka, úgynevezett meredivókkal dolgoztak.⁴⁾ A másik eszköz a közép nagyságu kétkéz-háló,⁵⁾ mely nevét onnan kapta, hogy két ember kellett kezeléséhez. Folyóvízi halászatnál főleg a gyalom volt divatban, mely a hálók legnagyobb faja.⁶⁾ Ennek előállítása meglehetősen költséges: 1 drb. 3¹/₂—4 frt.-ba került, míg a kisebbek jóval kisebb értékűek⁷⁾ Nagy szerepe volt a rekesztő halászatnak. Általában mindennemű hal fogására használatban volt, de különösen a vizákat zárták el ily módon. A rekesztő, melyet magyarul zegyének neveztek, úgy készült, hogy a vízben cölöpökből és vesszőből V alakú tévesztőt készítettek, melynek csúcsához varsát vagy hálót tettek.⁸⁾ A folyó sodra irányában uszó hal ebbe belement, de a varsa befelé hajló részei többé ki nem engedték.

A többi iparág igen kevés jelentőséggel bírt, egy sem mutat nagyobb lendületet. A szövőipar arra szorítkozott, hogy a nyers gyapjút a takácsok dűrvá daróccá dolgozzák fel, de a szükséglet kielégítésére nem tudtak eleget előállítani.⁹⁾ Voltak vízi malmaik és pedig Túrkeddin és Kápolnán.¹⁰⁾ A molnárok fizetés dolgában nem valami fényesen álltak, amennyiben egy évre 32 dénárt kap-

1) B. C. 361. 1.

2) B. C. 373. 1.

3) B. C. 373. 1.

4) B. C. 361. 1.

5) B. C. 359. 1.

6) B. C. 359. 425. 1. Egy pár

bial kell gyalom vonására. (*Gvadányi*).

7) B. C. 359. 1. A gyalom felső

szára úszókkal, az alsó sulyokkal volt felszerelve. Az így függélyes helyzetben álló hálót vontatták a part felé.

8) B. C. 373., 377., 415. 1. Tres clausuaras usonum vulgo Zaegye etc.

9) B. C. 372., 418. 1.

10) B. C. 373., 418. 1.

tak, a többi bizonyára természetben adták ki nekik.¹⁾ Szükséges és ezért fontos volt a kovácmesterség. Mindennemű munkát elvégeztek a kovácsok, még az állatokat is kezelték szükség esetén. Innen van, hogy legjobban megbecsülik őket és legtöbb a fizetésük. Az egri kovácmesternek járt 32 frt. és egy konvencionális suba. A feldolgozásra szánt vasat Pesten szerezték be és innen szállították Egerbe. 1495-ben nagy mennyiséget vásároltak a városban levő vasmunkákra, mintegy 1500 drb. vasat 8 frt.-ért. Ha az uradalmi kovács nem tudott valamit elvégezni, a városira bízták.²⁾

A vargáknak is fontos szerep jutott, tekintettel arra, hogy a személyzet lábbelivel való ellátása nem csekély feladat volt. A bőryanagot vásárokon szerezték be. A vargák fizetése 9—12 frt. között váltakozott, de subával is ellátták őket.³⁾

A birtokokon és az udvarban élő alkalmazottak konvenciójáról is beszéltünk. A járandósága volt a ruha és suba. Ezért megtaláljuk a mesteremberek sorában a szűcsöket és szabókat is. Meglehetősen fizették munkájukat; a szabók 6—8 frt., a szűcsök 15—25 frt. fizetést kaptak.⁴⁾

Számottevő mesteremberek voltak még a kádárok (doleatores)⁵⁾, a fazekas (lutifigulus)⁶⁾, szijgyártó (corrigiátor)⁷⁾, az órás (horalogista)⁸⁾, és a szénégető (carbonista)⁹⁾.

Volt Egerben egy ezermester is, Kismesternek hívták, aki bármilyen munka elvégzésére vállalkozott. Javított eltört csészéket, csinált világító eszközöket, előállított ablaküveget stb.¹⁰⁾

Az eddigiekben jellemzett ipar — mint mondtuk — tisztán házi természetű és az ipargazdaság magasabb szempontjait teljesen nélkülözi. Ha olyasmire volt szükség, ami gondosabb, vagy nehezebb munkát igényelt, pesti, vagy budai emberekhez fordultak.

1) B. C. 422. I.

2) B. C. 355., 356., 364., 406., 407., 408., 418., 419. I.

3) B. C. 356., 368., 369., 371., 405., 407., 413., 420., 422. I.

4) B. C. 356., 404., 405., 407., I.

5) B. C. 356., 376., 406., 409. I.

6) B. C. 426. I.

7) B. C. 360. I.

8) B. C. 405., 435., 356. I.

9) B. C. 419. I.

10) B. C. 423., 424. I.

Műiparra mutató jelenséget csak egyet látunk, t. i. Bakócz Tamás rendel egy szijgyártónál farmatringot, még pedig olyat, mely drágakövekkel ékeskedik. Készítője Fichá Demeter, ki 50 frt.-ot kap munkájáért.¹⁾

¹⁾ B. C. 439. l. Ad propriam commissionem domini Reverendissimi in Thokay factam demetrio Fichá precio quarundam rerum gemmatarum vulgo farmatring dedi fl. L.

II. A PÜSPÖKI UDVAR.

1. A püspök és rokonsága.

Bakócz Tamás személye. — Utazásai. — Gondos gazda; embereit ellenőrzi. Viszonya rokonaihoz. — Bakócz Bálint; Miklós. Ferenc, budai prépost. Szathmáry János. — Bakócz neveltetni öccseit.

Az egri püspöki udvartartásra térvén át, illik megismerkednünk első sorban annak a férfiúnak személyével, e ki e nagy egyházi méltóságot viselte és így az egész szervezetnek — gyakorolván az állással járó jogokat — természetyszerűen középpontjában állott. E férfiú, Erdődi Bakócz Tamás, élettörténetének vázlatát már a bevezető részben adtam; most csak azokat a — különösen a püspök belső életére vonatkozó mozzanatokat és jellemének azon vonásait akarom bemutatni, melyekre a számadáskönyvek világot vetnek.

Az 1493. és 1495. években a püspök székhelyén Egerben igen keveset tartózkodott. Ez időben II. Ulászló királynak legbizalmasabb embere, meghitt tanácsosa és kancellárja volt sokosságát, erélyét, utbaigazításait a gyenge király nem nélkülözhetette. De Bakócz is szükségét érezte annak, hogy állandóan a király környezetében tartózkodjék és így nagyszámu ellenségeinek befolyását ellensúlyozza. Ezen okoknál fogva 1493-ban mindössze 3 napig találjuk Egerben akkor, amikor a királyt vendégül látta.¹⁾ 1495-ben kétszer fordult meg székhelyén, először július elején, több nemes társaságában;²⁾ másodszer pedig szintén nagy társasággal Szt. István napján érkezett és 33 napig időzött ott.³⁾ Többi idejét valószínűleg az országot beutazó király társaságában töl-

1) B. C. 346., 353. l.

2) B. C. 409. l.

3) B. C. 410. l.

tötte. Erre mutat Bonfininek az a kijelentése, hogy a király nagyon kedveli őt¹⁾ és állandóan az oldala mellett tartja;²⁾ de az is erre enged következtetni, hogy Eösy hozzá irt leveleit mindig más és más helyre küldi. 1493. februáriusában még Budán³⁾ van, március végén utazott Lőcsére,⁴⁾ hol április elején II. Ulászló király és testvére találkoztak.⁵⁾ Innen Kassára⁶⁾ ment hol hosszabb ideig tartózkodott és a húsvétot is töltötte. Váradot,⁷⁾ Erdélyt,⁸⁾ Temesvárt⁹⁾ és Futakot¹⁰⁾ látogatta meg ez évben.

Az év vége felé hivatali kötelessége az ország határán kívül szőlitotta. Őt bizta meg II. Ulászló, hogy Frigyés császárnak halálakor részvétét Miksa előtt tolmácsolja s így Bécsbe kellett utaznia. Ezért Eösy György novemberben felszereli a lovászmestert és pénzzel is ellátja, mert ez vezette a püspök kocsiait 24 lóval és a szükséges kocsikkal Budára, honnan aztán Bakóczot Bécsbe kísérték.¹¹⁾

Az 1495. év szintén hasonló vándorlásban telt el. Az év első negyedében Váradon,¹²⁾ Bácscon,¹³⁾ Ujlakon,¹⁴⁾ Valpón,¹⁵⁾ Verőczen¹⁶⁾ és Pécsent¹⁷⁾ fordul meg. A húsvétot Székesfehérvárott¹⁸⁾ töltötte s ekkortájt Szóláthy ide hoz neki Eösy Györgytől levelet.

Húsvét után több hónapon át Budára járnak a levelet vivő követek.¹⁹⁾

Találkozunk még vele a püspöki kerületébe tartozó Harsányon,²⁰⁾ továbbá Visegrádon²¹⁾ és Valpón.²²⁾

Ha nézzük a felsorolt helyek között levő távolságokat és tekintetbe vesszük a XV. századbeli utazás számtalan nehézségeit, melyeket a nagy kíséret jelentékeny mértékben növelt, föl kell

1) *Bonfini*: Rerum Hung. Dec. V. 5. 747. l. qui tum locum apud te auctoritate et gratia obtinebant (köztük B. T.)

2) *Bonfini*: Rerum Hung. Dec. V. 5. 737. l. qui lateribus eius haerebant (több püspök, köztük B. T.)

3) *B. C.* 365. l. 4) *B. C.* 365. l.

5) *Bonfini*: Rerum Hung. Dec. V. 4. 730 l.

6) *B. C.* 366., 367. l.

7) *B. C.* 368. l.

8) *B. C.* 370. l.

9) *B. C.* 371. l.

10) *B. C.* 372. l.

11) *B. C.* 358. l. és *Bonfini*: Rerum Hung. Dec. V. 3. 72. lap. Társa volt Bánffy Miklós.

12) 13) 14) 15) 16) 17) 18) 19) 20) *B.*

C. 413-tól 422-ik lapig.

21) *B. C.* 424. l.

22) *B. C.* 426.

tételeznünk, hogy nevezetteken kívül más városokban hosszabb ideig nem tartózkodott.

Felsorolt utazásait mind, mint egy közméltóság képviselője, mint kancellár tette meg a király környezetében. E hivatalában kifejtett tevékenysége idejének legnagyobb részét elfoglalta, ami természetes is, hisz az ország kormányzásának szálai, ha alakilag nem is, de valójában az ő kezében összpontosultak. S tengernyi munkája közepette is tudott magának időt szakítani arra, hogy magánügyeivel alaposan és gondosan foglalkozzék. Püspökségének pénzügyi, gazdasági állapotát, meg egyéb dolgait is állandóan éber figyelemmel kísérte. A felügyeletet olyképen gyakorolta, hogy magához rendelte a jószágigazgatót. Gyakran találunk a számadáskönyvben oly kiadási tételeket, melyek utasási költségekként vannak felszámolva Eösy György részéről. Így két ízben Budára hivatja a püspök s ő 16 napig tartózkodik itt.¹⁾ Máskor Pécsre utazik urához.²⁾ Ezen utazások oka első sorban csak az lehetett, hogy Bakócz értesülni ohajtott a gazdálkozás menetéről. Hogy az ily találkozások alkalmával tényleg a püspökség anyagi viszonyaival foglalkoztak, arra nézve konkrét adatunk van. Mikor ugyanis Eösy 1495. husvét táján a püspöknél Budán van, ez utasítást ad neki, hogy küldjön Erdélybe megbízható embereket a király által kiutalt 5 tunella só átvételére.³⁾ Más alkalommal Eösy azt írja, hogy mikor Budán volt, kérdést intézett a püspökhöz Gyerig kir. secretarius hátralékos bérletösszege tárgyában, vajjon behajtsa-e vagy ne? A püspök úgy intézkedett, hogy a behajtás szükségtelen, el kell engedni a tartozást.⁴⁾

Egyéb utasításait és kívánságait meglehetősen gyakran irt leveleiben közölte udvarbirájával. Megbízásai között leggyakrabban a segélyutalványozás szerepel. Ha valamelyik ember nagyobb útát tett, vagy betegség látogatta, mindig számíthatott arra, hogy a püspöktől fizetésén kívül eső segélyben részesül. A segélyek igen gyakran tekintélyes összegekre rugtak, egész kis vagyont tettek ki s így alkalmasak voltak egyfelől arra, hogy az illető szorult helyzetén segíthessen, másfelől pedig arra, hogy a hála révén a sze-

¹⁾ B. C. 418. l.

²⁾ B. C. 416. l.

³⁾ B. C. 418. l.

⁴⁾ B. C. 397. l.

mélyzetnek hűsége a püspök szolgálatára biztosíttassék. Ez az utóbbi szempont vezethette Bakóczot a segélyosztogatásban. Mindenkit le akart kötelezni s innen van, hogy a tekintélyesebb birtizedbérlok bérösszegeiből is gyakran elenged.¹⁾

Az eddig előadottakból két jellemvonása világlik ki. Az egyik az, hogy gondos és körültekintő gazda, ki gazdasági ügyeinek vezetésére személyesen befolyást gyakorol. A másik pedig jószívűsége, melyet csak politikai szereplésének ismerői észre sem vesznek nála, vagy egyszerűen letagadnak. Mert igaz ugyan, hogy vagyonát sokféle, püspöki méltóságával össze nem illő eszközzel szerezte; de ezzel szemben azok iránt, kik udvarában éltek és szolgáltak, valóban atyai szeretettel viseltetett, ki bajaikban ép oly szívesen segített rajtuk, mint amily örömmel jutalmazta érdemeiket.

Érdekes és igen előnyös színben tünteti fel Bakócz püspök egyéniségét az a meleg, szeretetteljes viszony, mely rokonaihoz, de főleg testvéreihez fűzte. Ő különben erősen családias érzésű ember, s ennek kifolyásaként ambicionálta magának — saját egyéni hiúságának kielégítésén kívül — azt is, hogy hatalmas vagyont gyűjtve össze, századokra szilárd alapját teremtsen meg családjá boldogulásának. Életének e kitérített feladatát meg is oldotta.

Testvérei közül a számadáskönyv hármat említ meg: Bálintot, Miklóst és Ferencet, mivel a negyedik — János — már korábban, 1489 előtt meghalt.

Bakócz legidősebb testvére Bálint — 1480-ig titeli prépost, azontul sárospataki plébános volt, ki a családnak a nemesi címert megszerezte. 1495-ben meglátogatta öccsét Egerben s ekkor ez elrendeli, hogy bátyja cselédei és lovai jó ellátásban részesüljenek; szolgák közül hetet ruházattal is ellátnak.²⁾

A második testvért Miklósnaak nevezték; világi ember volt. 1493-ban is, 1495-ben is látogatást tesz Egerben. — Első alkalomkor a püspök utasítást ad, hogy Miklóst Eösy két szolgálója kísérelje el Szatmárra. Másodizben maga a püspök küldi érte embereit, hogy hívják meg hozzá. — Hazatérésekor ismét kíséretet ad melléje.³⁾

A legkisebb testvér Ferenc ekkori budai prépost, a későbbi

¹⁾ B. C. 346—348, 396., 397. 1.

³⁾ B. C. 363., 397., 424. 1.

²⁾ B. C. 424. 1.

győri püspök, akiről Bonfini úgy emlékezik meg, mint kiváló költőről és íróról és a kir. kancellária hasznos tagjáról.¹⁾ A számadáskönyv — bár többször előfordul benne — nem nevezi a püspök testvérének egyenesen, de mégis a feljegyzésekben szereplő Ferenc prépostnak azonosnak kell lennie a püspök testvérel. Erre enged következtetni első sorban az a megkülönböztetés, hogy neve előtt mindig ott van a dominus jelzés, amit Eösy György nem mindenkinek adott meg, sőt Kinizsy Pál se részesül mindig e kiténtetésben.²⁾ De Ferenc prépostnak ezenkívül rendelkező, sőt pénzutasványozó joga is volt.³⁾

Egyenes említés, illetőleg megnevezés még a püspöknek két rokonáról esik. Mindkettő János nevű, de azért nem lehetnek azonosak. Az egyik Szathmáry János a püspök unokaöccsének nevezve — beiktattatik az 1493-ban elhalt Benedek egri segéd püspök javadalmaiba, mely alkalommal 100 denárt költöttek el az ének-karra.⁴⁾ Erről biztosan tudjuk, hogy az 1489. táján elhunyt Bakócz János fia volt és később a zágrábi püspöki székbe emelkedett. A másik egy ferencrendi szerzetes Sárospatakról,⁵⁾ kivel szemben az egész nagylelkűség csak annyira terjed, hogy egy középszerű hordó bort adnak neki. Hogy ez a püspök melyik testvérétől származik, azt nem tudjuk megállapítani.⁶⁾

Bőségesen gondoskodott a püspök unokaöccseiről, még pedig nemcsak anyagi szükségéik szempontjából, hanem a szellemiek tekintetében is. Öccsei más, szintén az ő költségén nevelt előkelő ifjakkal együtt, a krakkói egyetemen tanultak s az egyetem anyakönyvében Szathmáry néven szerepeltek. Hány rokona volt a híres lengyel egyetemen, azt nem tudjuk, de a számadáskönyv többesben beszél róluk, tehát egynél többen lehettek. A püspök levelezett is velük, így egy Mihály nevű diákra egy öccséhez intézett levelet biz s ennek viteldija fejében megtéríti 3 frt-ot tevő utiköltségét.⁷⁾

1495-ben a püspök ugyanezen öccsei Magyarországra jönnek; Egerben is megfordultak, de itt tartózkodásuk csak átmeneti volt,

1) *Bonfini: Rerum Hung. Dec. V.*
5. 747. l.

2) *B. C. 438. l.*

3) *B. C. 365. l.*

4) *B. C. 361. l.*

5) *B. C. 436. l.*

6) *B. C. 436. l.*

7) *B. C. 416. l.*

csakhamar tovább folytatták utjukat Buda felé. Ez alkalommal egyenesen Krakkóból jöttek.¹⁾

De voltak a püspököknek kisebb öccsei is, kik még koruk miatt nem foglkozhattak magasabb tanulmányokkal. Ezekről több ízben esik szó a számadásokban. A szellemiekre tekintettel tartottak mellettük egy nevelő-félét (informator).²⁾ A püspök ruházattal is ellátja őket. Kisfaludy nevű emberüket Budára küldik, hogy ott mindennemű ruhákat és subákat vegyen a püspök öccseinek.³⁾ S ép egy ilyen mellékesnek látszó s a ruházatra vonatkozó kiadási tétel világítja meg, hogy körülbelül hányan voltak ezek az ifjak. Eösy azt írja, hogy a püspök unokaöccsei és rokonai közül négynek vett téli cipőt, ami annyit jelent, hogy számuk négynél nagyobb volt.⁴⁾

Az egri udvarban tehát a fiatal rokonságot minden szükségessel ellátták; pénzt azonban nem sokat adtak nekik. Mindössze kétszer történik, hogy ilyennemű adományban részesülnek. Egyszer 200 dénárt bocsát rendelkezésükre az udvarbíró apróbb kiadásaik fedezésére.⁵⁾ Majd pedig karácsonykor — tekintettel az ünnep fönségére — 50 dénárt oszt ki közöttük.⁶⁾

De ha szükmarku is Eösy a pénzosztogatásban, annyival gondosabb, mikor testi egészségükről van szó. 1495-ben az országban nem egy helyen pestis dühöngött s eljutott Egerbe is. Eösy ekkor szekerre ültetvén a püspök rokonságát, elvitte Egerből, még pedig jókora távolságra, mivel a szekeresek, akik vitték őket, 20 napi fuvar után kaptak díjazást.⁷⁾

Amint a számadáskönyv adatainak hézagosságán is keresztül szűrődik, a püspök gyámolította rokonságát mindenben. Különösen ifju unokaöccseit karolta föl meleg szeretettel s főleg szellemi képességeik kifejlesztésére vetett súlyt, ami természetes is, mert csak így remélhette bennük egész élete munkájával szerzett nagy vagyonának méltó örökseit.

1) B. C. 418. I.

2) B. C. 366. I. -

3) B. C. 366. I.

4) B. C. 366. I.

5) B. C. 366. I.

6) B. C. 359. I. Item in festo Na-

tivitatis domini germanis domini Reverendissimi pro solemnitate ipsino testi dedi den. L.

7) B. C. 425. I. Hys diebus germanos domini duxi ubique mecum quia Agrie pesiis erat.

2. Az udvar személyzete.

Az udvartartás élén Eösy György udvarbíró áll. — Udvari emberek, fizetésük és feladataik. — Bakócz kíséréte és ezek viselkedése. — Apródok. A püspöki udvar alkalmazottai. — Trombitások. — Orgonista. — Ügyvéd. — Szolganépek.

Bakócz 1493—5-ben oly keveset tartózkodott Egerben, hogy a saját személyéért udvart tartania fülajdonképen fölösleges volt, de közméltóságot viselő ember létére azt mégsem nélkülözhetette. Mint a király kancellárjának minden az országot érdeklő ügyben fontos szerepe volt; érintkezett külföldi követekkel s előttük nem egyszer a király képviseletében jelent meg; természetes tehát, hogy magas állásának a külsőségek fényében is kifejezésre kellett jutnia. Szüksége volt állandó kíséretre, még pedig olyanra, mely mind a ruházat csinosága, mind szám tekintetében egy színvonalon álljon a többi mágnáséval.

Bakócot ez irányban kifogás nem érheti. Minden ünnepélyes alkalomkor nagy pompával vonul fel. Mikor pl. II. Ulászló Lőcsén testvéreivel találkozik, Bakócz 200^{fl}-ról nyújt be hozzá költség-számlát,¹⁾ ami bizonyítja azt, hogy — ha nem is költötte el mind a 2000 frtot — tetemes költséggel járó előkészületeket tett.

Mivel igen sokat utazott kancellár korában, nem hordta magával folytonosan udvari embereit. Ezek aztán az ilyen munkaszünetekben Egerben időztek és Eösy György rendelkezése alatt állottak.

Ilyenformán az udvartartás élén is Eösy György áll, kiről mint hű kincstárnokról és gondos gazdáról már megemlékeztünk. Ő kapta a püsköktől a megbízásokat minden oly dolog véghezvitelére, ami szükségesnek látszott, s ő aztán intézkedett, hogy a rendelet fogantatosíttassék, vagyis a püspöki uradalomban minden

¹⁾ *Soltész*: Az 1493—5. évi kir. számadáskönyvek műv. tört. vonatkozásai 31. l.

tekintetben az ő kezében van a végrehajtó hatalom. Egerbe 1492. év végén Budáról jött s ugyanakkor vette át az ügyek vezetését hivatali elődjétől Verebélyi Györgytől¹⁾, vagyis akkor, amikor ura elfoglalta püspöki székét; de már az előtt is Bakócz szolgálatában állott, mutatja ezt az a körülmény, hogy előző provisorátusáról beszél.²⁾ Megkülönböztetett személy volt a püspök előtt, ezt láthatjuk abból, hogy a püspök között és közte megállapodás nem jött létre a fizetésre nézve, vagyis az ő becsületére bízott, hogy mennyit vesz magának fáradozásáért; Eösy minden szükségletét a püspökség jövedelmeiből közvetlenül fedezi, még pedig igénybe véve mind a nyers terményeket, mind pedig a készpénzt. Jókora mennyiségű kőszót és mintegy 200 bárányt használt fel a saját és hozzátartozói szükségére s ezek elvételéhez engedélyt kér és kap a püspöktől.³⁾ A pénzösszegre nézve irányadóul vette előző fizetését és ennek határait nem lépte túl kiadásában. Mindkét évben (1493, 1495) 320 frt. körül költött saját magára, családjára és cselédségére.⁴⁾

A püspöki udvar többi alkalmazottainak száma meglehetősen nagy. Közülök soknak rendeltetését nem tudjuk megállapítani, mivel a számadáskönyv salláriumuk összegén és esedékessége időpontján kívül legnagyobb részükről nem árul el semmit. Mégis végzett munkáik alapján négy főcsoportba oszthatjuk őket.

Elsők és tekintélyesebbek voltak a püspöknek szorosán vett udvari emberei. Feladatuk az volt, hogy a püspököt utazásaiban kísérjék és főleg ünnepélyes alkalmakkor megjelenésének fényét emeljék: vagyis ezek a püspök díszkíséretét alkották, de állandóan nem tartózkodtak mellette. Hogy ez így volt, bizonyítja az, hogy mikor 1493-ban a király Egerbe készül, ír a püspök Eösynek, hogy összes népeit készítse elő a király fogadására. Ekkor az udvarbíró az udvari emberek között pénzt oszt ki, a szerint, hogy kinek hány ló után járt a püspökségtől tartásdíj.⁵⁾ Máskor a püspök Pécsre rendeli őket és akkor is az említett kulcs szerint költségeikre előre megkapják a pénzt.⁶⁾ Ezen utóbbi esetben a

1) B. C. 358. 1.

2) B. C. 376. 1.

3) B. C. 376. 1.

4) B. C. 376. 1.

5) B. C. 351—2. 1.

6) B. C. 402—3. 1.

püspök megbízása úgy szólt, hogy hadakozók módjára felszerelve és fegyvert viselve jelenjenek meg előtte. Ebből következik, hogy ezek az emberek honvédelmi kötelességeket is teljesítettek és a királynak szolgáltatandó had egy részét képezték.¹⁾ Támogatja ezt a felfogást az a körülmény is, hogy nevük után ítélve mind nemesek voltak. Forgách, Horváth, Várday, Apaffy, Báthory, Bornemissza, Petheő²⁾ stb. nevek azt bizonyítják, hogy a püspök udvarában igen jó magyar családok sarjai teljesítettek szolgálatot. Számuk 1493-ban 29, 1495-ben már 36 volt.

Ahhoz képest, hogy dolguk meglehetősen kevés, szabad idejük pedig annál több volt, elég magas fizetést huztak. Akik régebben szolgálták a püspököt, azok igen szép javadalmazásban részesültek. Ezek 60—80 frt-ot, a fiatalabbak vagy alacsonyabb rangúak 20—50 frt-ot kaptak.³⁾ Fizetésük időpontját pontosan megállapították. Rendesen Szt.-Mihály, Szt.-György napok, Pál fordulója, Péter-Pál nap, Virágvasárnap, ritkábban Katalin nap, Karácsony, Jakab nap stb. azok a terminusok, amikor a pénzt részükre egy összegben kiutalja Eösy. Ezen kívül bort, sőt, egyik-másik bárányt, szalonnát sőt ruhát is kapott.

E nemesek közül némelyik vagyonos lehetett, mert szerepelnek mint bortizedbérlők. Így bérelí a parthai, tarjáni tizedeket Recsky Bernát és Bornemissza Zsigmond.⁴⁾ Négy Adffy, kik közül kettő a püspök szolgálatában volt, a Borsodban fekvő kazavölgyei és szendrői tizedeket vette bérbe 1492-ben;⁵⁾ később külön is béreltek. Ide sorozhatjuk még Holy Jánost, Durholcz Pált, Pányi Kristófot. De hogy ezek előkelőbb és jobb módu emberek voltak, bizonyítja az is, hogy szolgálakat tartottak. Így Várday Lászlónak⁶⁾ fizetését három szolgálja Gergely, Kelemen és Bánházi István által küldi el Eösy; Petheő Istvánnak Domokos nevű szolgálja viszi el a pénzt. Soós Istvánnak is volt szolgálja Csúzy Orbán. Ramochác aligha volt magyar, mert Fülöpnek hívták. Kis Péternek szolgáliszemélyzete, mikor egyszer távollevő gazdájuk után akartak menni, úgy megszorult, hogy segélyben kellett részesíteni.⁶⁾

1) B. C. 402—3. l.

2) B. C. 350—2. l.

3) B. C. 350—352; 398—401.

4) B. C. 338., 381. l.

5) B. C. 334. l.

6) B. C. 352., 399., 400. l.

E nemes udvari emberek tehát egyfelől mint a diszkiséret tagjai, másfelől pedig mint katonák¹⁾ tettek szolgálatot; egyikükről azt is olvassuk, hogy a távollevő püspök személyét helyettesítette azon a gyűlésen, amelyet II. Ulászló király 1495-ben Szegeden tartott.²⁾

Első sorban azonban mégis csak az udvar fényének emelése volt alkalmaztatásuk oka.

Valahányszor tüntetni kellett kiséretének számával és fényével, Bakócz sohasem fukarkodott. Így a lőcsei találkozás alkalmával, mikor Albert lengyel király fogadására kiküldték, oly pompával vonult fel, hogy Bonfini az összes országnagyok közül őt emeli ki, dicsérve úgy nagy kiséretét, mint az ezek ruházatában és fegyverzetében, a lovak szerszámozásában kifejtett fényüzést.³⁾

Viszont ugyancsak Bonfini értesít bennünket arról is, hogy mily rakoncátlanok voltak a püspök emberei. A király egyszer kiküldte őket a zsidók védelmére, s még ők fosztották ki azokat, akiket oltmazniok kellett volna. Az ellenük kiküldött katonaságot is részükre hajlították s így nagy zavart csináltak. A király igen szigorú intézkedései tudják őket csak rendre téríteni.⁴⁾ Különben Eősy is kénytelen volt több földmivesnek kárát megtéríteni egy alkalommal, kiknek takarmányát a püspök emberei elszedték.⁵⁾*

1) E nembeli szolgálataikról bővebb ismertetés van a következő fejezetben.

2) B. C. 425. l. *Bonfini* Rerum Hung. Dec. V. 5. 728. l.

3) *Bonfini* Rerum Hung. Dec. V. 4. 732—3. l. ex pontificio autem ordine Thomas, Agriensis, maxime conspicuus erat, quod cum praestantissimo cathractorum equitatu et cum magno puerorum comitatu accesserat, quos unionibus gemmatis et torquibus et palleis aureis mirabilem in modum exultos, equis eximie frenatis et phaleratis imposuerat.

4) *Bonfini* Rerum Hung. Dec. V. 5. 750. l.

5) B. C. 451. l.

*Az udvartartás nemes embereinek névsora: Abaffy Bernát, István, Miklós, Zorárd, Báthory Zsigmond, Bornemissza Zsigmond Egri Mihály, Enchy Fülöp, Erdődy Bálint, Félkéz Pál, Forgách Péter, Forró Barnabás, Gersenyi Sebestyén, Herencsenyi Zsigmond, Holy János, Horváth Péter, Istenmezey, Kazzay, Káthay Mihály, Károlyi János, Kiss Péter, Kísaludy, Korláth Lázár, Kuzel János, Kövér Mihály, Lánczy János, Lipthay Mihály, Nagy Albert, Nagy Bálint, Nagy Sebestyén (de Egresd), Oroszi Mihály, Pányi Kristóf, Petheő István, Pozsgay Gáspár, Putnok György, Ramocsa, Rátkay Pál, Recsky Bernát, Soós István, Székely Miklós, Túróczy András, Várday László, Zólyomi György. B. C. 348—352397—401. l.

Az udvari emberek közé kell számitanunk a nemes apródokat is. Ezen ifjak a püspök környezetében lévén, a királyi udvarba bejutottak s ilykép a legelőkelőbb társaságban fordulván meg, elsörendü nevelésben részesültek és jó modort sajátítottak el. Nagyobbrészt serdülő ifjak voltak, ezért használták öket könnyebb megbizások elvégzésére. Igy különösen leveleket visznek, vagyis postaszolgálatot teljesítenek.¹⁾ Az apródok mindig a püspök mellett tartózkodtak s Egerben ritkán fordult meg némelyik. Egyiküket — Farkas Tamás fiát — mégis ép Egerben érte a halál. Ezt azután Eösy György eltemetteti, 14^{1/2} frt. költséggel; vettek e célra sok fekete posztót is, ami azt mutatja, hogy a temetés meg lehetős fénnely folyt le.²⁾

Voltak azonban a püspöknek oly emberei is, akiket kizárólag azért tartottak, hogy a felmerülő munkálatok elvégzését rájuk bizhassák, vagyis csupán hasznossági szempontból. Ezen munkálatok voltak: a tizedkivetése és behajtása, sóátvétel, illetve levélhordás és főleg pénzszállítás. Természetes, hogy ezek elvégzése nagy pontosságot és lelkiismeretességet kívánt, hisz az adószedők kezén ezrek fordultak meg, s a püspök nem egyszer 1000—1500 frt-os pénzszállitmányt is kapott Eösytől.³⁾

Innen van, hogy a püspökség ezen alkalmazottai szintén jónevü, részben a nemesi rendhez tartozó emberek, de ezeknél már sokat adtak arra is, hogy értelmesek legyenek. Találunk közöttük sok diákot, azaz iskolát végzett embert, tanítómestert, kanonokot, plébánost, sőt babérkoszorust is.⁴⁾ Ezek hajtják végre azon parancsokat, melyeket Eösy, vagy a püspök adnak. Nem kell azonban hinnünk, hogy szolgálatuk lealázó lett volna. Az egyháziak és diákok csak az adókivetésnél segédkeztek, egyéb munkákat a világiak végeztek. E munkák mind bizalmi természetűek; legnagyobb szerepet játszik közöttük s legtöbb embernek ad munkát a levélhordás. A püspök széleskörü levelezést folytatott, amint ezt a diplomáciai működése alapján ismerjük; itt azonban nem ezen levelekröl van szó, hanem csupán azokröl, amelyeket udvarbirájával váltott, másféléröl kevés említés esik.

¹⁾ B. C. 415., 365. 1.

²⁾ B. C. 397. 1.

³⁾ B. C. 346., 347., 396. 1. 397. 1.

⁴⁾ B. C. 391—3., 344.

Sok gonddal járt a pénzküldés és ép ezért e célra csak nagyon megbízható embereiket küldték ki. Ilyenek Erdődy Sebestyén, Herencsényi Zsigmond, Forró Barnabás, Kisfaludy Miklós, Keczer Imre.¹⁾

Felhasználták őket jogügyletek lebonyolítására is. Így pl. mikor egyszer — amint látszik — Kinizsy Pál népével valami összeütközése lehetett a püspök jobbágy népének, a pör letárgyalására Sárváry Imrét küldték ki.²⁾ Máskor Holczmann Miklós megy több más nemessel együtt Szolnokra, hol a püspök és a nádor valami közös helyet birtokoltak — szintén valami jogügylet elintézésére, de hogy ez mi volt nem állapítható meg.³⁾ Pörös ügy aligha lehetett, mivel különben ép ez időben — 1495. — a nádor és a püspök között nincs rossz viszony, sőt igen élénk levelezésben állottak.⁴⁾

Bizalmi dolgokban is ezek az emberek jártak el. Ha valamit titkon akartak megtudni, őket küldték ki. Így 1495-ben a felső vidékeken készült valami és ennek kikémlelését ezekre bizzák. Hogy mi volt az, amit Bakócznak oly annyira érdekében állott megtudni, arról nem szól a számadás.⁵⁾ Valószínű, hogy a gyakori kémkedés az ez időbeli országos zavarral áll kapcsolatban.

Az ilyféle alkalmazottak száma egész pontosan nem mondható meg, mivel nevük nem volt lajstromba foglalva. Körülbelül húszan lehettek. A munkahalmazódás oly nagy volt néha napján, hogy nem végezhetette el e meglehetősen korlátolt számú személyzet s ekkor úgy segítettek magukon, hogy valamelyik udvari emberrel végcztették el a szóbanforgó dolgot.⁶⁾

Fizetésükről sem ad értesítést a számadáskönyv. Hogy jól fizetett, de minden esetre jómódú emberek voltak, bizonyítja az, hogy egynémelyikük bortizedbérlet.⁷⁾ Lehet, hogy fizetést nem is kaptak, hanem mindig azzal kellett megelégedniök, ami küldetésük költségeire kapott összegből megmaradt. Szokásban volt különben

1) B. C. 347., 372., 396., 439. l.

3) B. C. 420. l.

2) B. C. 370. l.

4) B. C. 413., 414. l.

5) B. C. 413., 414. 415. l. Barnabam Magnum misi ad explorandum versus Cassaviam et Saaros et super pallatino.

6) B. C. 347., 415. l.

7) B. C. 334., 336. l.

az is, hogy ha nagyobb útról tértek meg, segélyben részesültek.¹⁾

Tartottak trombitásokat és dobost. Számuk a lajstromszerű kimutatás szerint, melyben a fizetéseiket jegyezték fel, csak 7,²⁾ de ennél többen lehettek, mert máskor 13 kapott fizetést.³⁾ Járándóságuk 2 frt. volt egy hónapra, de egyik másik csak 15 frt. évi jövedelmet húzott.⁴⁾ Ezen kívül teljes ellátásukról a püspök gondoskodott. Adtak nekik subát, természetesen a legolcsóbb fajtából valót, melynek darabja 6 frt. volt.⁵⁾ Hatnak közülök téli ruhát varratnak, egyenként 4 frtjával.⁶⁾

Különben a kürtösök is ép úgy, mintha az udvari emberek, Egerben állomásoztak s mindig a püspök kívánságára hagyták oda és utaztak rendeltetési helyükre. Nem mindnyájan mentek ilyenkor a püspökhöz; csak 5—6-an a többi visszamaradt Egerben.⁷⁾ A tubicinátorok különben ilyenkor mindig kaptak lovaik eltartására 2—2 frtot.⁸⁾ Egyedül ezek között találkozunk a fizetés pontatlansága miatt elégedetlenséggel, helyesebben kifejezve nem is azért van baj, mert nem kapták rendesen a pénzüket, hanem azért, mert útnak akarták őket indítani Bakócz után, de a fizetésüket előre nem akarták kiadni; ezért a kürtösök megtagadják az engedelmességet és csakugyan ki is vivják igazukat.⁹⁾ Részesítették őket pénzsegélyben is, ha szükségét látták.¹⁰⁾

A kürtösöket jól megválogatták, mutatja az, hogy szegődtefésük a püspöktől függött. Így ő fogadja fel Bálintot 1495-ben.¹⁰⁾

Az ünnepélyes istentiszteletek alkalmával nagy szerep jutott az egyházi zenének, melynek hangszere az orgona. Ennek kezelése és javítása az állandóan évszámra fogadott orgonamester kötelessége volt, ki szolgálatai jutalmául csekély pénzösszeget, pénzt és terményeket kapott.¹¹⁾

1) B. C. 396., 397. l. A személyzet fizetése nem állapítható meg pontosan, mert a feljegyzések nem teljeseek. Gyakran van szó arról, hogy valamely kiadást in alio registro jegyezték fel. Lehet, hogy e másodrendű alkalmazottakét is ebbe vették fel.

2) B. C. 350. l.

3) B. C. 353. l.

4) B. C. 350. l.

5) B. C. 357. l.

6) B. C. 358. l.

7) B. C. 352. l.

8) B. C. 351., 352. l.

9) B. C. 353. l.

10) B. C. 402. l.

11) B. C. 376. l.

Megemlítjük itt még, hogy a püspöki uradalomnak volt ügyésze is, akinek azonban vagy a dolga volt kevés, vagy a dolga volt kevés, vagy a tekintélye, mivel az egész fizetése csak 100 dénár-ra rugott.¹⁾

Az alsóbb rendű teendőik ellátására számos szolgát találunk az egri udvarban. Nagyobb részük ipari alkalmazott, kiktől más helyen emlékeztem meg. Rajtuk kívül volt kulcsár, pék, órás stb.²⁾ A nehezebb munkát béres szolgák végezték, kiknek száma 4—5 volt.³⁾ Általában csak férfiakat fogadtak fel, kivéve a mosónőket, kiket 2—3 frt. évi bérrel szegődtettek.⁴⁾

¹⁾ B. C. 361. l.

²⁾ B. C. 405. l.

²⁾ B. C. 405. l.

³⁾ B. C. 356., 405. l.

3. A püspöki udvar élete.

Borralaló, kantárváltság. — Vendéglátás. — Bakócz Tamás mint házigazda. — A király egri látogatása. — A püspök konyhája, ennek személyzete. — Ételek, italok. — A püspök kocsijai. — Ruházkodás.

Érdekes volna ismernünk az egri püspöki udvarban divatozott szokásokat is, mert az egy mozaiklapot alkotna az egész XV. század társadalmi viszonyait feltüntető nagy képben. A számadáskönyv hideg adatai e tekintetben keveset árulnak el s csak egy néhány feljegyzés enged hálvány világot az udvarnál folyt életre.

Először is egy jellemző magyar vonás, t. i. a bőkezűség, számos nyomával találkozunk. Aki bármily csekély szolgálatot tesz a püspöki udvarnak, bizony számíthatott a munkájához mért jutalomra. — Nemcsak saját embereikkel, hanem más idegenek hozzájuk küldött szolgálóival szemben is bőkezűek, ellátják őket ott tartózkodásuk alatt s adnak nekik útravalót, ha tovább utaznak.¹⁾

A borralaló szokásos volt, oly annyira, hogy a szolgálk igényt tartanak rá és ezt ki is fejezik viselkedésükkel. Így amikor a király 1493-ban Egerben volt vendégségen, a szakácsok és kukták — összesen 28-an²⁾ — előállottak, hogy borralalót adjanak nekik és csakugyan kapnak is Eősytól 6 frtot, — amint ő maga írja — a püspök úr tisztességére.³⁾

Érdekes alakja a borralalónak a kantárváltság. Szokásos volt ugyanis, hogy amikor a püspök Egerbe ment, a környék nemesei és testületei megajándékozták. Így kap 1495-ben egy alkalommal többektől lovat ajándékba, de névszerint megemlítve csak Csepely Benedek van és a túri polgárok. A lovat hozó szolgálknak 40—50 dénárt adnak a kantárért, valójában borralalóképen.⁴⁾

¹⁾ B. C. 419., 420., 422., 423., 424., 425. l.

³⁾ B. C. 353. l. ad honorem domini reverendissimi.

²⁾ Túlnyomó részben a király szakácsai lehettek.

⁴⁾ B. C. 422., 423. l.

Jellemzi a püspöki udvart a vendégszeretet is, amire kétségtelen bizonyíték az a sok látogatás, amiben része volt. A számadáskönyv, mint ez természetes, csak azokat a vendéglátásokat említi fel, amelyek költségei a konyhára előirányzott összegből nem teltek s rendkívüli kiadást tettek szükségessé; azaz mi csak azokról a nagyobb vendégségekről értesülhetünk, melyeknél a vendég magas állású úr volt. Hogy a rendes kiadások keretén belül hány embert vendégeltek meg, nem tudjuk.

Mikor a püspök otthon tartózkodott, a vendégeket ő maga, ha távol volt udvarbírája fogadta. A vendégek jöttének nem vetett gátat Bakócz távolléte, aminek oka a közlekedési viszonyokban keresendő első sorban. Általános volt, hogy az utazó embereket szívesen látták és éjjeli szállást is adtak nekik. Ilyenforma látogatásban sokszor részesült a püspöki udvar és azok között, akik felkeresték, ott találjuk az ország első méltóságait. Kétszer is igénybe veszi Bakócz vendégszeretét a pécsi püspök, Ernuszt Zsigmond kir. tárnokmester, ki 1493-ban Kassára utazván, odamentében és visszajöttében is megszáll egri kollegájának birtokán, nemcsak Egerben, hanem Kompolton is. Kiséretében volt az ország egy másik főembere, Ráskay Balázs, budai várnagy. A vendéglátásra 17—18 frt.-ot adtak ki, mivel pénzen kellett venniök a vágó marhát és sokféle fűszert.¹⁾

Ugyancsak 1493-ban virágvasárnap táján Egerbe ment a kalocsai érsek és három napon keresztül ott tartózkodott; ezen idő alatt az ő és kíséretének ellátása 1 hordó borba és 3 frt.-ba került.²⁾

Rajtuk kívül megfordúlnak Egerben ugyancsak Bakócz távollétében bizonyos budai urak, akikről semmit nem árúl el a számadáskönyv. Kétségtelen, hogy előkelők voltak, mivel kedvükért édességeket is vásároltak és ellátásuk 4 frt.-ot emésztett fel.³⁾

Mikor Bakócz Tamás Egerben hosszabb ideig tartózkodott — mint 1495-ben egy alkalommal, — igen víg pezsgő élet folyt az udvarnál. Ilyenkor sok vendég járt, voltak olyanok is, akik a püspökkel jöttek oda s vele maradtak 33 napon át. A takarékos

¹⁾ B. C. 363., 364., 377. l.

²⁾ B. C. 362., 377. l.

³⁾ Ezen összegek csak azon dolgokra adtak ki, melyek az éléskamra állományában nem foglaltattak. B. C. 414. l.

Eösy szinte panaszkodva írja, hogy ezen idő alatt mindig volt vendégük. Ezek sorában több püspököt és mágnást — bárót — találunk.¹⁾ Így a vendégek közt voltak a váradi és váci püspökök, Kanizsay György, Perényi Incze, Ráskay Balázs, Pathócsy Bertalan, Mátyás volt sáfára és mások még sokan. Hogy mily nagy lehetett a kíséretük, arra nézve elég világot vet, hogy a lovak számára szükségelt zab és takarmány mennyisége elegendő nem lévén, 55 frtot kellett adni Zoláthy Balázsnak új takarmányvásárlás céljaira²⁾, mely összeg pedig bőrülbelül 1500 quartalis — azaz fertály, negyed — zabbal ért fel³⁾.

Ennél természetesen sokkal nagyobb szabású és a költségek szempontjából is számottevőbb volt az 1493. évi királylátogatás, melynek szívélyességét Bonfini magasztaló szavakkal jegyzi fel.⁴⁾ Három napig tartott, időpontja a nagyhét. Lehetséges, hogy ekkor történt Bakócznak az installálása is az egri püspökségbe, melyet 1492. végén nyert el. A püspök, ki csak a királylyal érkezett, már előre intézkedik levélileg, hogy Eösy gondoskodjék a cselédségnek előkészítéséről, ruhával való ellátásáról; az udvari emberek között pénzt osztottak ki előre felmerülhető költségeikre. Hasonlóképp rendezedik a dobost és a trombitásokat is.⁵⁾

Mivel Bakócz a javak birtoklását 1493 elején kezdte, nem volt még gazdasága és éléskamrája itt kellően berendezve, ezért mindent pénzért kellett venniök.

A vendégségre rengeteg halat és másnemű húst vásároltak össze. Szinte hihetetlenül hangzik, hogy 3 napra 6000 drb mindeféle halat szereztek be 190 frt értékben, hogy levágtak 20 marhát és ámbár bőjt ideje volt, 18 frt értékű nyulat és szárnyast is elfogyasztottak. A vendégek száma tehát rendkívül nagy lehetett. Erre enged következtetni az is, hogy a minden valószínűség sze-

¹⁾ B. C. 409. l.

²⁾ B. C. 409., 410. l.

³⁾ A zab értéke ugyanis nem annyi volt, mint Soltész a kir. számadások alapján kimutatta. A kir. kincstárt ebben is meglepték. Nem 20 fertály esik 1 forintra, hanem 25, ami nagyobb zabvételnél tekintélyes különbséget jelent.

⁴⁾ per Agriensem agrum iter faciens, pontifice Thoma honorifice pro utriusque dignitate suscipitur. (Bonfini Rerum Hung. Dec. V. 4. 732—3. l.)

⁵⁾ B. C. 350. 351. l.

rint csak urak részére készült zsemlyék készítéséhez 16 frt áru liszt kellett, ami óriási mennyiség.¹⁾

Gondoskodtak arról is, hogy ez alkalommal a kivilágítás tűndöklő legyen s ezért 5 frt értékű faggyúanyagot szereznek gyertyák csinálására; különben a világitásra használtak faggyús v. olajas lámpákat is, mert egy Kismester nevű ember többször kap jutalmat ilyen lámpák készítéséért. S ugyanakkor, a mikor a király Egerben járt, minden valószínűség szerint a világitás céljaira, 16 frt áru lenmagolajat vettek.²⁾

A király szolgaszemélyzete és általában az olyan alkalmazottak között, kit rendszeren is pénzzel szoktak kielégíteni, nevezetesen a király lovászhai és kocsisai között borralalóképp 1—2 frtot osztottak ki fejenként. E szolgák ellátása gyöngé; Eösy három napon keresztül a piacon vásároltat részükre döglött halakat, hagymát és más ilyen közönséges ételeket.³⁾

Annál fényesebb volt az urak asztala. Azt hiszem, hogy nem lesz érdektelen, ha e helyen megemlékezem a püspöki konyháról és a forrásunk alapján megállapítható ételekről.

A püspöki konyha vezetése a főszakács tiszte volt, kinek legtöbb a fizetése és első helyen említették: alárendeltjei a szakácsok, szám szerint 5—6-an és a kukták négyen. Ilyformán a konyha egész személyzete 10 emberből állott.⁴⁾ A számadáskönyv csak keresztneveiken említi őket, valószínűleg jobbágyrendű emberek, kiknek kötelességük volt e szolgalmányok teljesítése. Innen van, hogy fizetésük aránylag nagyon csekély, inkább csak jutalomféle. A főszakács $7\frac{1}{2}$, a szakácsok 3—5 frt. a kukták 2 frt. fizetést húztak. Azonkívül ellátták őket mindennemű ruhával és ha szükségesnek látták előkötőket is vettek nekik.⁵⁾ A szakácsok szolgálataival nem valami nagyon lehettek megelégedve, mert egyszer egy vég posztót vettek a szakácsmestereknek, hogy tisztességesebben és minden kár nélkül szolgáljanak.⁶⁾

1) B. C. 353. l.

2) B. C. 353., 423. l.

3) B. C. 353. l.

4) B. C. 356., 405. l.

5) B. C. 405., 406 l.

6) B. C. 423. l. ut melius et sine dampno serviant.

Az asztalnál való kiszolgálásra, az ételek felhordására bizonyára voltak szolgálók; de hogy rendszeres szervezetük lett volna, arra adatunk nincs.

A felszolgálásról mégis tudjuk, hogy nagy gondot fordítottak rá. Szép ezüst csészéi lehettek a püspöknek, mert Jánosy Istvánnak kettőért 100 frtot fizetett.¹⁾ Amikor vendéget vártak, rendszeren új asztalneműt készítettek. Így szokásban volt, hogy Jánosnapkor a környék urait meghívták ebédre s ez alkalomra 3 vég kassai szövetségből asztalkendőket és kéztörölő ruhákat varrattak,²⁾ melyek közül különösen az utóbbiakra volt szükség.³⁾ Máskor a személyzet számára csináltattak Eperjesen vett szövetségből asztalkendőket⁴⁾ és ezeket, mivel hamarosan elrongyolódtak, gyakorta ujították.⁵⁾

A konyha alsóbb rendű munkáit a kuktákon kívül a béres szolgálók végezték.⁶⁾

Természetes, hogy sok konyha edényük volt, és ezekből gyakran eltöredezett egyik-másik. Pótlásokról vagy ha lehetett kijavításukról Eösy gondosan intézkedett, sőt alkalmilag ő maga vette meg a szükségeseket vásárokon.⁷⁾ Az edények kijavítására állandó emberük volt Pintherényi Péter személyében, ki ilyenmű munkái után többször kap 1—2 frtot.⁸⁾ Azt a két ólomcsészét is ő javította ki, melyeket előbb a püspök maga használt, majd pedig miután valami bajuk esett, a várbelieknek adományozott.⁹⁾

Miután a püspök maga keveset tartózkodott Egerben, a vendégségre tett kiadásokról pedig csak egy összegben számol Eösy, legnagyobbrészt a személyzet részére szükségelt közönségesebb ételekről ad felvilágosítást a számadáskönyv. Ezek közül is főleg azok említésre méltók, melyeket sóban raknak el télre. Így nagy mennyiségű szalonnát, káposztát és halat sóztak be s e célra több száz kősót használtak fel.¹⁰⁾ E téli előkészületeket indokolja, hogy a nagyszámu udvari személyzeten kívül két vár katonasága is a püspök ellátásán volt.

¹⁾ B. C. 347. l.

²⁾ B. C. 363. l.

³⁾ B. C. 359. l.

⁴⁾ B. C. 367. l.

⁵⁾ B. C. 417. l.

⁶⁾ B. C. 356., 405. l.

⁷⁾ B. C. 368. l. (Igy a szikszói vásáron vesz szitát, vasfazakat, serpenyőt.

⁸⁾ B. C. 372., 367. l.

⁹⁾ B. C. 367. l.

¹⁰⁾ B. C. 377., 378., 379. l.

A konyha szükségleteire mindent természetben szolgáltatott a gazdaság. Étlapjuk nem lehetett nagyon változatos, mert legnagyobb részét bányahusból állott. Ezzel az igaz, hogy nem fukarkodtak, mert 1493-ban 1505,¹⁾ 1495-ben 1790²⁾ drb. bányai került a konyhára. Ennek megfelelő mennyiségű volt a halfogyasztás is. A húsneműek beszállására elhasználtak 1493-ban. 525 drb. kőszót.³⁾

Ezen élelmi cikkekért pénzt nem adtak ki, mivel a bányai szükséglet fedezetet nyert a tizedekből; a halat szolgáltatott a halastavak, a Tisza meg a Berettyó; sőt pedig kapott a püspök a királytól.

Amit pénzért kellett venni, az ilyenformán csak a fűszerre és a zsírszalonnára szorítkozott. Ez nem emésztett valami nagy összeget, mindkét év folyamán 320—330 frtot.⁴⁾ Fontos fogyasztási cikkek a hüvelyes vetemények. Az elkészítésükhöz szükséges ecetet részint házilag állították elő egy e célra készített sajtoló segítségével, részint a megecetesedett borból nyerték.⁵⁾

Ha a püspök Egerbe jött, előre nagy készületeket tettek ellátására. Eösy halakat fogatott a halastavakból.⁶⁾ Ilyenkor a legfinomabb falatok kerültek az asztalra: ponty, kecsge, menyhal, harscsa, pisztráng, viza, tok.⁷⁾ A halhúst általában nagyon kedvelhették, mert minden lakoma legfőbb fogását képezte.⁸⁾ Bakócz különösen nagy inyenc volt e tekintetben; ismerhette e szokását vagy tulajdonságát a diósgyőri comes s élő lazacokkal kedveskedik neki, melyeket nyolc gyalogos szállított el a tárkányi halastóba.⁹⁾

Egyéb húsnemek közül említendő a marha és disznóhús. Gyakorta vesznek vágómarhákat és a sertésbeszerzés nem egyszer nagyarányú.¹⁰⁾

Az aprómarhák sem maradtak el a püspöki asztalról s a közönségesebb csirke és kacsza mellett minden szárnyas szívesen lá-

1) B. C. 378. l.

2) B. C. 427., 428. l.

3) B. C. 377., 378., 379. l.

4) B. C. 376. 409. l.

5) B. C. 371., 437. l.

6) B. C. 421. l.

7) B. C. 352. l.

8) B. C. 421. l.

9) B. C. 423., 424. l.

10) B. C. 363., 364., 408. l.

tott pecsenye volt. A vadak közül azonban a számadás csak a nyulról emlékezik meg.¹⁾

A fűszereket jobbjára Budán szerezték be. Szerették a sáfrányt, szekfűszeget, gyömbért.²⁾ A püspök és környezete általában kedvelte a fűszereket, és amikor ő Egerben tartózkodott, mindig sokkal többre volt szükség mint máskor; de különös népszerűségnek örvendett előtte a bors; mikor ugyanis egyszer elfogyott, felküldték Imre szabót az ekkor virágzó kereskedelemmel bíró Pestre, hogy vásároljon belőle a püspök személyes használatára.³⁾

Az édességeket sem vetették meg. Mikor vendégek vannak, a kiadások tekintélyes részét ezekre fordítják.⁴⁾

Az udvar személyzetének a táplálék mellett rendszeren kijárt a bor. 1493-ban 46 hordó bor fogy el félév alatt.⁵⁾ Sokkal nagyobb teher nehezült e tekintetben a püspöki kincstárra 1495-ben, amikor több gyalogost kellett tartaniok és több a vendég is; 231 hordó bort használtak fel ebben az évben.⁶⁾

A bort úgy szerezték be, hogy a tizedkerületek közül 1—2-őt nem adtak bérbe, hanem visszatartották a püspöki udvar használatára. Azonkívül voltak saját kezelésű szőlők, melyekben maguk szüreteltek.⁷⁾ Ezek termését ezután az egri, püspöki és másutt lévő pincékbe⁸⁾ gyűjtötték össze és itt az udvarbíró maga ügyelt fel rájuk.

Szerették a solymosi úrmösbort, melyből a püspök is vitetett magának Budára.⁹⁾ Különösen kedvelte azonban Bakócz a liskai bort, melyet mindig az ő személyes használatára tartanak fenn.¹⁰⁾ Ha valamely bor nagyon izlett neki, azt félre is tette magának.¹¹⁾

1495-ben az Eger-vidéki bortermés nem ütött jól be — nem a mennyiség, hanem a minőség tekintetében. Olyan fanyar volt a bor, hogy azt a püspök és a vendégek elé adni nem lehetett; ezért Eösy György a püspök ur tiszteletére és használatára, s a megszálló urakra tekintettel vásárol 31 frt. értékű szerémi bort.¹²⁾

1) B. C. 353. 1.

2) B. C. 422. 1.

3) B. C. 422. 1.

4) B. C. 414. 1. ad hospitalitatem

dominorum de Buda feci confectiones portare. (Uvapassa, mandola, ryska)

5) B. C. 377. 1.

6) B. C. 437. 1.

7) B. C. 375., 409. 1.

8) B. C. 373., 376. 1. Pincéik voltak még: Héczén, Liskán, Bereg- és

Zarándmegyékben.

9) B. C. 425. 1.

10) B. C. 336., 341., 387. 1.

11) B. C. 437. 1.

12) B. C. 408. 1.

Néha Budára is szállítanak bort Egerből a püspök részére.¹⁾

Az eddig elmondottakból látszik, hogy a püspöki udvar konyhája jó, magyaros izlésű volt, minden szükségessel ellátva, de az ételekben minden pazarlás és fényüzés nélkül.

Ép ily nagy a takarékoság az élet egyéb szükségeiben. Fő-
löleges, vagy praktikns hasznot nélkülöző tárgyakra pénzt nem
adtak ki. Eösy mindössze annyit enged meg magának, hogy csinál-
tat egy ablakra függönyöket.²⁾

A püspök luxusa pedig jóformán csak a kocsijára terjed ki. Arra nagy gondot fordított, hogy mindig rendben legyen s ezért minden kocsija belsejét aranyszövettel vonatta be.³⁾ Ujat is csinál-
tatott magának 1493-ban. Mikor utazott, kíséret és podgyász ment
vele; az utóbbiak szekérére kas kellett, s egy ízben 14, máskor
16 kocsiba vesznek szekérekast.⁴⁾ Mind az ilynemű vásárlások,
mind pedig a javítások és megrendelések a lovászmester útján
és javaslatára történtek.⁵⁾

Ugyancsak ő szerezte be és javította ki a lószerszámokat,
ha megromlottak. A lovak e felszereléseiben mutatkozik a legtöbb
fényüzés. 1493-ban a püspök vásárolt egy aranyos művezetű farma-
tringot 18 frt.-ért.⁶⁾ Az összeg nagysága mutatja, hogy szép és
díszes lehetett. Ezt is túlszárnyalta azonban az a farmatring,
melyet 1495-ben a püspök személyes megrendelésére készített egy
tokaji mester, Fichá Demeter s mely drágakövekkel ékeskedett.
Mikor elkészült, átvételével és 50 frtot tevő értékének kifizetésével
Forgách Pétert, az egri várnagyot bizták meg.⁷⁾

Egyszerűség uralkodott a ruházatban. A közönségesebb sze-
mélyzet ruháira nagyon sokat nem áldoztak; ennél fogva a száma-
daskönyv meglehetősen hallgatag e tekintetben is s különösen a
kiséret ruházatáról nem árul el semmit. Pedig ez kiválóan pom-
pázó lehetett, ha ugyan hihetünk Bonfini leírásának.⁸⁾

Az udvarhoz tartozó alsóbb rendűek ruházatát részint otthon
készítették, részint készen vásárolták. Az előbbi mód sokkal

¹⁾ B. C. 444. l.

⁶⁾ B. C. 347. l.

²⁾ B. C. 415. l.

⁷⁾ B. C. 439. l.

³⁾ B. C. 358., 362. l.

⁸⁾ *Bonfini Rerum Hung. Dec. V.*

⁴⁾ B. C. 362., 424. l.

4. 732—3. l.

⁵⁾ B. C. 362. l.

gyakoribb. Volt a püspöki udvarban állandó szerződésel egy szabómester Imre, aki egész évi szolgálataiért 7 frt. fizetést húzott. Ennek fejében a ruhaszükségletet előállította.¹⁾

A szöveteket vásárokon szerezték be végszámra, még pedig amint áruk mutatja — meglehetősen durva anyag lehetett az; de házilag is állítottak elő közönségesebb szövetet, inkább darócot; s a takácsoknak külön fizettek, ha saját gyapjújukat dolgozták fel.²⁾ Ha a gyapjút Eösy adta, a takácsok csak az előállításért kaptak egy kis összeget, pl. 50 dénárt 1 vég darócért,³⁾ amiért — készpénzen véve — 2 frtot is fizettek.⁴⁾ Legdúrvább fajtáját az úgynevezett kallatlan darócot kizárólag zsákok készítésére használták,⁵⁾ a jobb minőségűből azonban ruhát is varrtak, de csak a legalacsonyabb szolgálai sorban sinylődő törökök részére.⁶⁾

A ruhaanyagoknak még két alakját ismerjük meg a számadások alapján. — Az egyik az ingek és általában a fehérneműek előállítására szükséges könnyebb vászon (tela).⁷⁾ A másik pedig a ruhaszövet, a posztó (pannus).⁷⁾ Eösy általában az olcsóbbakat válogatta ki, melyek értéke végenként 2—3 frt. A vett posztók között legtöbbit érő az a két darab volt, melyeket az egri vár személyzete kapott s melyek 14 frt-ba kerültek.⁸⁾ Olvasunk a számadáskönyvben cseh szövetről is, melyből a szakácsok is egyéb szolgálak részére vartak ruhát.⁹⁾

Mielőtt a szövetek a szabó tűje alá kerültek volna, György posztónyíró felvágta megfelelő darabokra, vagyis kiszabta.¹⁰⁾

Az öltözék egyes darabjai közül csak a legszükségesebbeket találjuk. Ilyen az alsó ruha; egy ing értéke 25 dénár, ami elég sok érte.¹¹⁾

1) B. C. 356., 405. l.

2) B. C. 419. l.

3) B. C. 372. l.

4) B. C. 360. l.

5) B. C. 414. l.

6) B. C. 360. l.

7) B. C. 369. l. Nehezebb vászon,

gyolcs, az asztalterítőkre használatos (sindon).

8) B. C. 362. l.

9) B. C. 368. l.

10) B. C. 362., 417. l.

11) B. C. 355., 362., 364. l.

Említés esik tunicáról,¹⁾ joppáról,²⁾ caligáról³⁾ és vereáról.⁴⁾ Vettek kalapot is, de csak a tárkányi kondásoknak⁵⁾ és a püspök egyik testvéreinek 32 dénárért.⁶⁾

A rendes viselő ruhák egyformák voltak, vagyis egyenruha jelleggel bírtak, mivel mindig egyszerre s egyforma szövetet vettek. Így az udvar 125 emberének egy alkalommal 22 vég posztót vesznek 102 frt-ért,⁷⁾

A téli ruhák közül legfőbb a suba. Ez kijárt a béresnek ép úgy, mint magának Eösy Györgynek, csak a minőségben volt különbség. Legolcsóbb, — 2 frtos — subát adtak a szabónak és a szakácsoknak; az előkelőbb emberek — de nem a nemesek — 6 frtos subában jártak, amely biztosan prémezve volt. Hordtak rókatorkos⁸⁾ és hátisubát,⁹⁾ melyek értéke 8—9 frt; legdrágább volt azonban az, amelyet Bakócz megbízásából Forgách Péter egri várnagynak vettek: nyestbőrből készült és 18 frt. volt.¹⁰⁾ Másféle prémekkel bélelt vagy drágább suba nem volt használatos Egerben.

A subák készítői Benedek és Dénes szücsmesterek voltak, kik 20—25 frt. rendes fizetést húztak a püspöki kincstártól.¹¹⁾

A lábbelieket az időről időre vett bőrből a varga állította elő, kinek inasát cipőosztónak nevezték.¹²⁾ Ha finomabb cipő kellett, mint pl. egyszer a püspök testvéreinek 11 pár téli cipő — azt máshonnan szerezték be.¹³⁾

Az eddig előadottak alapján magunk elé képzelhetjük az egri püspöki udvartartást abban az alakban, amelyben a XV. század végén fenn állott. Láthatjuk, hogy elég nagyszabású, mégis legjobban kidomborodó jellemvonása az egyszerűség.

1) B. C. 404. I.

2) B. C. 404. I.

3) B. C. 404. I.

4) B. C. 355. I.

5) B. C. 355. I.

6) B. C. 426. I.

7) B. C. 409. I.

8) B. C. 357. I. suba ex pellibus vulpinis.

9) B. C. 408. I. suba dorsiva.

10) B. C. 396. I.

11) B. C. 404., 356. I.

12) B. C. 405., 356. I.

13) B. C. 366., I.

III. A PÜSPÖKSÉG, MINT HONVÉDELMI TÉNYEZŐ.

A bandériális hadrendszer a XV. század végén. — A honvédelem gyengülése II. Ulászló alatt. — Az egeri püspök kötelezettsége Zsigmond korában és a XV. század végén. — Bakócz bandériuma nem harcol. — A bandériális katonák. — Várvédelem. — Eger erődtípusai. — Várnagy és helyettesei. — Őrség. — A vár védelmi állapota. — Fegyverek. — Ágyúk. — A fegyverek gondozása. — Szarvaskővár. — A várbeli legénység.

A XV. század a Róbert Károly által létesített, Nagy Lajos erélyes és temperamentumos uralkodása alatt magas színvonalra s kiváló virágzásra jutott bandériális hadügyi rendszert alapjában ingatta meg.

A gyengülés tünetei már Zsigmond korában erősen jelentkeznek, de sok hibája mellett is tehetséges és a harcászat terén buzgólkodó király nagy erőfeszítései e romlás gyors menetét kissé feltartóztatták. Mátyás már határozottan a zsoldos katonaság híve, mert az ő hadvezéri talentuma észreveszi a fizetésért a parancsnak vakon engedelmességek katona előnyeit a nagyon is szabad szellemű s a csatában is önfejű nemesi katonával szemben, s ezért szívesebben is vette, ha pénzen váltották ki magukat a katonaság kötelezettsége alól. Így a rendelkezésére álló nagy anyagi erő lehetővé tette a fekete sereg tartását. Ez az állapot Ulászló uralkodása elején. De csak ép a legkezdetén. Ulászló ugyanis nem utánozhatta Mátyást semmiben s így katonai téren sem volt képes nyomdokaiba lépni.

Hiányzott a királyból az erély a kellő pillanatban és helyes módon való cselekvésre. Míg Mátyás a megszavazott adókat s akárhányszor a meg nem szavazottat is minden aggályoskodás nélkül behajtotta, addig Ulászló gyengesége veszni hagyja a közjövödelmeket s nem igen kísérli meg, hogy az adószedőkkel szembeszálló nemességet rászorítsa a fizetésre. Az előállott pénz-zavar nagyban befolyásolja a honvédelem állapotát is.

Rövid idő múltán a zsoldfizetés késésért elégedetlenkedő, s ennek folytán fegyelmezetlen fekete sereget fel kellett oszlatni.¹⁾ A király tehát ismét a nemesi banderiumokra szorúl első sorban. Ez mindenestre nagy visszaesés Mátyás szellemének első rangú alkotásával, az állandó hadsereg eszméjével szemben.

A banderiális hadrendszerben minden főnemes és főpap birtokai arányában meghatározott számú katonát állít és lát el. Nagy baj volt azonban, hogy a főurak eme kötelezettségüknek nem tesznek eleget. Így ez a lazára alkotott intézmény II. Ulászló gyenge kezében még jobban meglazúl és elveszti azt a kis szilárdságot is, amellyel rendelkezett.

Ez a hanyatlás az egész országban észlelhető és rátalálunk nyomára az egri püspök banderiumának állapotában és várvédelmének szervezetében is. Hogy az 1493—1495. évek gyengültségét — nem általános, hanem csak a banderiumok szempontjából — kellően megismerhessük, vissza kell mennünk az előző korszakba.

Azt tudjuk, hogy Róbert Károly idejében amint a király a saját földjei és jövedelmei után, úgy a főurak és főpapok szintén birtokuk és jövedelmük nagysága szerint katonaságot — és pedig lovasokat — tartoztak vezetni táborba, ha az uralkodó hadba indúlt. — A főpapok e kötelmét súlyosabbá tette, hogy ők birtokokon kívül tized címen és hatalmas jövedelemnek voltak urai.²⁾ Hogy ki mennyi katonát állítson, nem határozták meg. E hiányos intézkedés nyomai Zsigmond alatt válnak sajnálatosan érezhetőkké s ő azután egy tervezetet dolgoz ki 1433-ban a mulasztottak pótlására. E tervzetből minket jelenleg az egri püspökre vonatkozó adatok érdekelnek. Köteles az egri püspök, ha a husziták ellen száll hadba a király, vagyis ha nyugatról és északról fenyeget veszedelem, 2 banderiumot kiállítani, egyenként 500 lovassal, ami 1000 harcosnak felel meg; tehát ép annyinak, mint az esztergomi érsek járuléka.³⁾ E teher nagy és ehhez arányúl a többi nemes és főur szolgáltatásának száma is. Sokallották is, s már két év mulva jócskán lealkudtak belőle. Az 1435-iki decretum fentartja

¹⁾ *Bárczay O.*: A hadügy fejlődésének története II. k. 524. l. *Soltész*: Az 1494—5. évi kir. számadások műv. tört. vonatkozásai 33. l.

²⁾ *Bárczay O.*: A hadügy fejlődésének története. 470. l.

³⁾ *Bárczay O.*: A hadügy fejlődésének története II. k. 483. l.

a tervezet követeléseit, de az 5. pontban megengedi, hogy a katonaságból annyit otthon tartsanak, amennyi szükséges a saját váraik és erősségeik védelmére, — és pedig úgy várnagyokat, mint őrséget — s azonkívül a házuk szolgálatára és tisztességére megkívánt személyzetet.¹⁾

II. Ulászló idejében 1492-ben kimondják, hogy a főuri bandérium nem 500, hanem 400 emberből fog állani²⁾, azaz az intézményt magát gyöngíti az oly garchia kicsinyes önérdekből. Igaz, hogy ezt az intézkedést 1498-ban megsemmisíti az egyre erősebben fellépő köznemesség nemzeti politikája, de tény az elmondottak alapján, hogy az egri püspök 1593—5-ben két, 400 főből álló bandérium kiállítására van kötelezve. Hogy ezt könnyebben és anyagi állapotának megingatása nélkül tehesse, a királytól ő is, mint az ország számos zászlós ura, subsidiumot élvez, vagyis a bandérium kiállítására nem szükséges, hogy saját javadalmaiból áldozatokat hozzon.³⁾ Az egri püspök 1493—5-ben nagy mennyiségű sőt kapott a kir. kamarától Ulászló utalványozására,⁴⁾ ami határozottan csakis azzal a célzattal történik, hogy a katonai szervezet nagy terhei ne nehezüljenek elviselhetetlen sullyal reá. A nyers só értéke 1500—2000 frtot tett ki.⁵⁾

E tekintélyes összegnek egyáltalán nem felelt meg az a hadi szolgálat, amit az egri püspök teljesített 1493. és 1495. években. E téttlenségnek oka ugyan első sorban nem Bakócz Tamásban rejlett, hanem azon körülményben, hogy a háborúk e két év folyamán csak az ország déli vidékein folytak, a püspök pedig csak a nyugati és északi határok felül jövő veszedelemmel szemben volt köteles kiállítani bandériumát. Az is tény, hogy e harcok tulajdonkép alig többek határvillongásoknál, amelyeket csak Bonfini fantáziája növel a valónál nagyobbra, úgy, hogy e nagyobb fajta csetepatékban a szomszédos bánok is megvédik az ország

1) *Bárczay O.*: A hadügy fejlődésének története. II. k. 486 l. tőkök jövedelmét, sőt ritkábban pénz kaptak, tehát tulajdonkép az ő bande-

2) *Bárczay O.*: A hadügy fejlődésének története. II. 525. l. riumuk is közkatonaság. *Bárczay. A hadügy fejlődésének története. II. k.*

3) A főpapok és főnemesek, hogy 488. lap.

katonai terheik ne nehezdedjenek rájuk 4) L. e dolgozat „Pénzügy“ részét.

nyomasztólag, a királyi kincstártól bir- 5) B. C. 380., 418., 420. l.

nyugalmát a törökkel szemben. Nagyobb eset volt a Lőrincz hegy ellen folytatott háború, melyben az ország több zászlósa részt vett.¹⁾ A püspök hadait e harcok egyike alkalmával sem látjuk a katonaság soraiban. Olvassuk ugyan egyszer a számadó könyvben, hogy a püspök elrendeli fegyveres népének Pécsre küldését, hol akkor ő maga is tartózkodott, még pedig hadakozók módjára.²⁾ Ekkor aztán 8—10 ember kap összesen 56 lóra tartásdíjat 1 havi időtartamra. Azonban ennek a felvonulásnak komolyabb vagy ép hadi szempontból fontosabb jelentőséget nem tulajdoníthatunk, nem pedig azért, mivel első sorban a harc nem Pécs körül folyt, másodsor pedig Bakócz Tamás maga már nem katonáskodott, tehát fölösleges volt magához rendelnie katonáit, végül mivel, ha bandériumát kellett volna kiállítania, akkor nem ilyen kevés emberrel vonult volna hadba. — Látjuk tehát, hogy Bakócz e 2 év folyamán a királyi subsidium nagyságával egyenes arányban álló hadügyi szolgálatot az ország külső ellenségeivel és a belföldi rendbontókkal szemben nem teljesített. S mégis kétségtelen, hogy udvara katonailag is szervezett vala, s minden embere alá volt vetve a hadi szolgálat kötelmeinek. Többnek közülük ki is van tüntetve katonai minősége, legnagyobb részükről azonban nevük s járandóságuk említésén kívül hallgat a számadáskönyv; de valószínű, hogy ezekből teltek ki szükség esetén a zsoldosokból gyűjtött bandérium vezetői. Ezt onnan tudjuk, hogy közülük küldöttek ki egyeseket a püspökhöz indított szolgasereg védelmére szolgáló katonaság vezetésére s egy ízben Kátay Menyhértet rendelik ki ezek parancsnokául.³⁾

Természetes azonban, hogy mivel bandériumban az egri püspök emberei a körülmények folytán nem katonáskodhattak, csupán a várvédelem szempontjából jöhetnek számításba.

Bakócznak, mint egri püspöknek 2 vára volt: Eger és Szarvaskő, melyeknek ellátásáról, úgy őrség, mint védelmi eszközök tekintetében neki kellett gondoskodnia — saját jövedelmeiből; a szent korona őrizetét, s ezzel együtt Visegrád várát az 1493 évi budai országgyűlés bízta rá és Szapolyai István nádorra, s e vár fenntartásának

1) *Bonfini*: Rerum Hung. Dec. V. d. 4. k: 736., 737. l.

2) B. C. 402—3. l.

3) B. C. 399. l.

költségeire a kir. kincstár tekintélyes összeget bocsátott a két ur rendelkezésére,¹⁾ melyből Tamás püspökre 750—800 frt esett. Hogy ezt a pénzt miképp használta fel, nem tudjuk; biztos, bár nem mindenre kiterjeszkedő adatok vannak kezeink között az egri és szarvaskői várak évi szükségleteiről, illetve arról, hogy az 1493—1495 évek folyamán miképp gondoskodtak a vár védelmi állapotban tartásáról.

Az egri vár, mint stratégiai pont, kiváló fontosságú volt a XIV., XV. és XVI. században. Bár nem épült magas hegyen, hatalmasan elöugró négyszögű és körbástyái a Felvidék egyik legerősebb várává emelték. Az erősség a keresztes hadjáratok korabeli várak típusára épült, a régi olasz rendszerben, melynek ereje a bástyák sokszögűségében van, de ez egyszersmind gyengesége is, mert nem mindig tekintettek a szögek nagyságára, s ez gyakran megnehezíti a védelmet.²⁾ Eger falának ellenálló képességét fényesen mutatja az 1552-iki török ostrom sikertelensége,³⁾ bár az ellenség nagyszámú ágyúja 3 oldalról okádta rá a tüzet és a golyókat.⁴⁾

A jelzett két évben (1493—1495) az egri vár élén Forgách Péter várnagy állott. — Már Mátyás udvari emberei között is szerepel tehát ekkortájt korosabb ember lehetett.⁵⁾ Fizetése 200 frt, de jár neki 100-nál több kőso és hat nagy hordó bor is.⁶⁾ Ezenkívül rendszeren részesül segélyben is, melynek összege szintén nem csekély 10—18 frt, s ha ezekhez hozzávesszük, hogy a püspöki kincstár vett részére ruhát is, többek között egy 18 frtos nyestbőr subát,⁷⁾ Forgách jövedelmeit mai érték szerint több ezer forintra kell tennünk. Jómódját mutatja, hogy a püspök bor tizedbérlei között is megtaláljuk nevét.⁸⁾

1) *Bonfini*: Rerum. Hung. Dec. ostromra vonatkoznak. Az egyikben V. d. 3. k. 728 l. Coronam vero ex Filés Miklós urához Thurzó Ferenc arce Visegradinsei a custodibus repetitam nyitrai püspökhöz ír s azt mondja: Stephano Palatino Thomaegue Agriensi „Hogy ha az élelem el nem fogy, nem pontifici, iure iurando asservandam com- fog ki rajtunk az török.“ mittit etc.

2) *Balogh János*. Az egri vár története, 21. l. Eger. Szolcsányi.

3) *Szadeczky Lajos*: Adatok Eger ostromához 1552. (Századok 1880. évf. 487. l.) Három levelet közöl, melyek az

4) U. ott a másik levélben.

5) *Csánky Dezső*: Mátyás udvara.

6) B. C. 350., 376., 377. l.

7) B. C. 396. l.

8) B. C. 348., 384. l. Szikszóvá-
dász tizedeit bérelte.

A várbeliek között Eösy György az ő előterjesztését osztja szét a salláriumokat. Hivatalos dolgai egyébként nem nagyon foglalták le, akárhányszor megtörténik, hogy mikor keresik, nincs Egerben, s el kell küldeni érte, máskor pedig, mikor Eösy bizonyos ügyekben utazott, — amint ő maga kifejezi — találkozott a Tokaj körül csavargó Forgách Péterrel és Kisfaludyval.¹⁾

Mellette második várnagy volt Horváth Péter, kinek ebbeli minősége nincs ugyan világosan kimondva, de mindig Forgách mellett említetik és utána a legnagyobb fizetést huzza.²⁾

Olvassuk azonkívül Zorádról, — ki alatt Abaffy Zorárd értendő, — hogy az eгри várnagyságot ráruházzák, ami valószínűleg a két várnagy távollétében találja magyarázatát, mert Abaffy fizetés dolgában elég hátul áll.³⁾ Alattuk állottak a vár nemes katonái, a tisztek. Csak hat emberről tudjuk biztosan, hogy a vár szolgálata volt a kötelességük, mert egy alkalommal határozottan mint várkatonák említetnek, s kapnak tartáspénzt lovaik számára. Ezek Horváth Péter, János, Csathó Péter, Pányi Kristóf, Abaffy István és Zorárd valának.⁴⁾

Amint a nevekből látszik, mind magyarok és nemesek voltak. Fizetésük 40—80 frt között váltakozott évente, de egyik-másik még ezen felül szalonnát, bort, bárányt is kapott.⁵⁾ Ruhával nem látták el őket, ajándékképen azonban többen részesültek, hol egy öltöruha, hol egy suba adományban.⁶⁾

A várőrség zömét zsoldosokból álló gyalogság alkotta. Számuk igen változó, de átlagosan 35—40-re tehetjük;⁷⁾ 1495-ben, mikor, — amint a számadáskönyv írja, — országos zavarok voltak, több emberre volt szükség. Ekkor körülbelül 150—200 főnyi lehetett az eгри várbeli katonaság,⁸⁾ mikor azonban a békére kilátások nyíltak, a felesleges zsoldosokat elbocsátották.⁹⁾ A gyalogosok szolgálataikért háromféle jövedelmet húztak, ugymint a rendes, szokásos fizetést, továbbá ruházatot és ellátást. Fizetésük a viszonyok hatása szerint emelkedik és csökken; mert míg nyugodt

¹⁾ B. C. 360., 367., 368., 377.,
397., 1.

²⁾ B. C. 351., 398. 1.

³⁾ B. C. 401. 1.

⁴⁾ B. C. 403. 1.

⁵⁾ B. C. 398—401. 1.

⁶⁾ B. C. 357., 358., 408. 1.

⁷⁾ B. C. 353. 1.

⁸⁾ B. C. 353., 403. 1.

⁹⁾ B. C. 403. 1.

időben 1—1¹/₂ forintért egy negyedévig szolgáltak, vagyis hat frtért egész évre lekötötték magukat, addig háború idején egy óra 2 frtot is elkértek. Ennyit kapott egyszer 100, kétszer pedig 50 ember.¹⁾

Ellátás dolgában nem panaszkodhattak, mert a sok húsnemű ételen kívül bor is járt nekik; Eösy ugyanis az 1495 évi 207 hordónyi borkiadás nagyságát indokolván, annak egyik főokát abban a körülményben állapítja meg, hogy az országos zavarok folytán több katonát kellett tartani.²⁾ A várőrség emberanyaga, mivel zsoldosokból állott, folytonos változásnak volt kitéve és gyakorta felcserélődött. Így 1495-ben 150—200 ember áll a vár szolgálatában és ezek közül az év végén csak 15 olyan katona van, a kik a 12 hónapot kitöltötték. Az ilyen veteránokat azután fejenként 1—1 forintnyi pénzjutalomban részesítették a fizetésen kívül.³⁾

A várban mindegyiknek feladata meg volt határozva, de különösen a védelem szempontjából igen fontos dolog, hogy melyik pontnak, főleg melyik kapunak kik a védői. Ezt onnan tudjuk, hogy a számadókönyvben szó van a nagyobbik kapu gyalogosáról, Drágó Jánosról.⁴⁾ Ő egyébiránt az egyetlen gyalog, akinek ismerjük a nevét és megállapíthatjuk, hogy ez az egy is tót volt.

A vár jókarban tartása Eösy György kiváló gondját képezte. Amint a várfalon javítani való került, azonnal megcsináltatta. Gyakorta ad jutalmat a kövágóknak, kik a püspök kőbányáiból követeket vágtak ki a várfal építéséhez.⁵⁾ Leginkább — s ez természetes is — a fal teteje szorult pótlásra és kiigazításra.⁶⁾ De ennél sokkal fontosabb a várvédelem szempontjából Eösy azon ténye, hogy a vár közepére egy viztartót csináltatott.⁷⁾ Ekkor két nagyobb szerű ház is épült; az egyiket közülük a gyalogosok lakóhelyének szánták, vagyis ez kaszárnya volt, s fából meg kőből készült, a másik épületet pedig fegyvertárnak használták.⁸⁾

Hogy mennyi s milyen fegyvert tartottak ebben, azt nem

¹⁾ B. C. 403. 1.

²⁾ B. C. 437. 1.

³⁾ B. C. 351., 404. 1.

⁴⁾ B. C. 421. 1.

⁵⁾ B. C. 372. 1.

⁶⁾ B. C. 373. 1.

⁷⁾ Balogh János Egervár tört.

(Eger 1881.) c. műve 24 old. azt állítja, hogy az egri vár régi kútját Szt.-István fúratta. Természetes, hogy ezen állítás semmi történeti hitellel s értékkel nem bír.

⁸⁾ B. C. 372. 1.

tudjuk; a vár felszereléséről különben egészben véve igen tájékozatlanok vagyunk. A számadáskönyv csak puskákról beszél, de egy vár védelméhez ezeken kívül még igen sok hadi és más szerükséges.

Csakugyan voltak ágyuik is. A számadáskönyv ugyan említést róluk egyáltalában nem tesz, de hogy ilyenmü fegyvereik voltak, azt más forrásokból kétségtelenül biztosan tudjuk. Rozgonyi püspök ugyanis a XV. század derekán a vár déli oldalának védelmére, annak körülbelül közepén épített egy köralaku bástyát, s ekkor hozat 9 ágyut, melyek közül 3 erre kerül, 6 a bástyákon nyer elhelyezést.¹⁾ Mikor Mátyás 1468-ban Egerben járt, maga jelölte ki a lőrések helyét a falon, ami szintén azt mutatja, hogy ágyuk voltak a várban.¹⁾ Még egy ágyuvételről tudunk; Rangoni Gábor saját költségén 16 ágyut és nagymennyiségü löszert hozatott Lübeckből.¹⁾ Tulajdonképpen bombardáik és tarackjaik is voltak tehát, de mégis inkább csak követő ágyuik jöhettek számításba védelmi szempontból, természetesen nem lövő képességük, hanem számuk miatt. Erre enged következtetni az az 1687-ből fenmaradt kimutatás is, melyet Ungeburger András császári hadszertárnok készített az egri vár felszereléséről akkor, amikor a töröktől a várat a németek átveszik.²⁾ E jegyzékben feltünteti az összeiró az ágyuk számán kívül azok jelzését és a rájuk vésett évszámokat.³⁾ Ezekből megállapíthatjuk, hogy 1532 után készült mindenféle ágyukban, tulajdonképeni bombardákban nem volt hiány; 1532 előtti időszakból azonban csak követő ágyúk maradtak fenn az 1687-iki leltározásig, még pedig két db. 8 fontos 1482-ből, egy igen régi de még akkor használható, meg 1 elrontott követő. Bombarba, vagy tarack egy se élte át ezt a 200 éves időszakot.

A fegyverekre részint gondot viseltek és a javításokat rajtuk elvégezték, részint újakat állított elő a várban alkalmazott puska-műves és fegyverkészítő. Az előbbi szép fizetést húz, 20—25 frtot, ruházatot és ellátást. 1495-ben Miklós magyar mester mellett egy

¹⁾ *Balogh János*: Egervár története. 32., 33., 34., 35. lapok.

²⁾ *Thaly Kálmán*: Az egri vár ágyúi és löszerei. (Századok. 1872. évf.) 337. lap.

³⁾ Szokás volt az ágyúkat valakinek nevével ellátni.

olaszt is találunk Almanus Tamást. Valószínűleg idegen eredetű a fegyverkészítő Lénárd¹⁾ is. A püspöki udvar személyzete között inkább a szolgák csoportjába sorolhatók. Ezekhez számíthatjuk azokat a szénégetőket is,²⁾ akik a fegyverekhez szükséges puskapor egyik legfontosabb alkotórészét, a hársfaszenet előállították.³⁾

A püspök másik vára Szarvaskő, Egertől északra fekszik, jelentőségre nézve messze elmarad mögötte, s inkább csak nagyon kitolt előváraként tekinthető.

A meredek sziklafalon épült vár ma már romokban hever. Keletkezését Lambert egri püspöknek köszönhetjük, ki 1248-ban kapott engedélyt építésére. Sorsa szorosan összefüggött az egriével, azzal együtt virágzott, vagy bukott el.⁴⁾

Természetes ennél fogva, hogy a két vár ezen összefüggése nemcsak a történeti események egyezését, hanem a felszerelés és berendezés azonosságát is magával hozta. Ugyanaz Szarvaskő kicsinyben, ami Eger nagyobb alakban. Ennél fogva, ha emezt ismerjük, tiszta kép áll előttünk a másikról is.

Szarvaskő őrségét, illetve a várnagyokat jobban ismerjük, mint az egrieket. A várnagy Keczer Imre 20 forint fizetést húz a természetbeni járandóságokon kívül.⁵⁾ Mellette 2 vicevárnagy állott kik 10—12 frt fizetést élveztek. Egyiket közülök Mátyásnak hívták, a másik nevét nem tudjuk.⁶⁾

A várparancsnokok e nagy száma mellett méltán meglephet bennünket az aránylag kevés őrség, melyet állandóan 7—8 zsoldos alkotott, de háborus időkben, mint 1495-ben is fogadtak még hozzájuk 5—6 embert; így a létszám maximuma 15 gyalogos.⁷⁾ Zsoldjukat ugyanolyan feltételek és módozatok szerint kapták, mint egy társaik.

Szarvaskő jókarban tartásáról Eösy szorgosan gondoskodott annyival is inkább, mert az egri mellett jelentéktelen kis várral előbb nem sokat törődtek, s így az számos javításra szorult.

A kőművesek 1493-ban egész éven keresztül találtak foglal-

1) B. C. 406. I.

2) B. C. 356. I.

3) B. C. 408. I.

4) *Ipnlyi Arnold*: A kunok békési apátsága. Kisebb munkái IV. köt.

298. I. *Thirring Gusztáv*: közleménye, illetve ismertetése a Pallas Lexiconban.

5) B. C. 354., 395., 434. I.

6) B. C. 354., 404. I.

7) B. C. 354., 404. I.

kozást egy fatetejű torony építésével, a falak, s egyéb épületek kiigazításával.¹⁾ Megújítják a várkapukat is, melyeket a pallérmester farag ki kőből.²⁾ Egy a várkapuhoz vezető folyosó és az ennek folytatását képező hid készítéséhez vágattak ki gerendákat a tárkányi erdőben.³⁾ Ez a hid felvonható volt és a szerkezetéhez szükséges vasláncokat a városi kovácsok készítik el.⁴⁾

Hogy pedig a két vár közötti összeköttetés könnyen fenttartható legyen, Eösy György jókarba helyeztette az egri és szarvaskői várak közötti utat.⁵⁾

A püspök felügyelete alatt álló harmadik várról, Visegrádról kevés értesítést ad a számadáskönyv. Az bizonyos, hogy várnagya Kolozs László volt, ki fizetése fejében és a vár fõntartására többször kap tekintélyes összegeket.⁶⁾ Élelmi szerrel szintén jórészt Egerbõl látják el Visegrádot, hova egy alkalommal 60 disznót hajtatnak.⁷⁾ Hogy a vár, — őrség és védelem szempontjából, — milyen állapotban volt, arra a számadáskönyv nem derít fényt.

A várakban táborozó tegénység élete korántsem volt egyhangú, s egy néhány körülmény az állandó békeidõ által teremtett nyugodt, csendes viszonyokra enged következtetni. Így a vár elõtt veteményes és virágos kert terült el. Az őrség pedig tartott egy darut, amelyet a vár darujának neveztek. Ez egyszer elszabadult és kirepült; a kovácsnak sikerült elfognia, mely tettét Eösy 6 denár jutalomdíjjal honorálta.⁸⁾

A várbeli zsoldosok a szolgálat kötelmein kívül elég szabadon rendelkezettek nemcsak idejükkel, hanem személyükkel is, annyira, hogy a püspöki udvar részérõl nõsülésük elé sem gördül semmi akadály, sõt elõ is segítik segélyadással; János diák szarvaskõi gyalogos ugyanis lakodalma költségeinek fedezésére kap 100 dénárt.⁹⁾ A házasság kötés azonban e zsoldos katonák részérõl — hányatott életük és bizonytalan sorsuk miatt is — meglehetősen ritka volt, s az 1493—95. évek tartama alatt több eset nem is fordult elõ.

1) B. C. 374. I.

2) B. C. 374. I.

3) B. C. 375. I.

4) B. C. 418. I.

5) B. C. 426. I.

6) B. C. 396., 444., 448. I.

7) B. C. 413. I.

8) B. C. 422. I.

9) B. C. 415. I.

IV. AZ EGRY EGYHÁZMEGYE ÉS VALLÁSI ÉLETE.

1. Az egri megye területe és az egyházi birtokok.

A tized és iurisdiction összefüggése. — Az egri egyházmegye eredeti területe. — Balássy Ferenc terület megállapítása. — A számadáskönyv adatai a megyékre nézve. — Külsőszolnok és Ung megyék hovatarozása. — Ugocsa és Máramaros megyék a XV. században nem tartoznak Egerhez. — Az egri megye XV. századi területének meghatározása. — A püspöki birtokok. — Bakócz saját fekvőségei. — Az egri kaptalan birtokai. — A városi prépostság. — A bélháromkúti apátság.

Miután a számadáskönyv a jövedelmeket úgy sorolja fel, hogy megnevezi azt a helyet is, ahonnan befolyt valamely összeg, könnyen megállapíthatjuk a területet, amelynek lakóitól bármínemű szolgálmány illetve a püspököt. Különös figyelmet érdemelnek e szempontból a tizedek, mert „tudjuk régi okleveleink és törvényeinkből, hogy a püspöknek csak azon megyékben volt tizedjoguk, amelyek egyházi hatóságuk alá tartoztak,¹⁾ vagy amint Koller írja: „Decimae sunt consecarium iuris diocaesani.“²⁾ Ezekből következik, hogy, ha pontosan meg tudjuk határozni, mely megyékre terjed ki az egri püspök tizedjoga 1493—5-ben, megfeleltünk egyszersmind arra a kérdésre is, hogy mely megyék tartoztak egyházi szempontból az egri püspök iurisdictionja alá ugyanezen időpontban. Ez pedig annyival fontosabb és érdekesebb volna, mert az egyházmegye területére nézve — a történeti adatok homályossága folytán — nézeteltérések merültek fel, amelyek ma sincsenek teljesen tisztába hozva.

Balássy Ferenc „Az egri egyházmegye alakulása“ című mű-

¹⁾ Balássy Ferenc: Az egri egyházmegye alakulása. Különlenyomat az 1865-iki Emlékkönyvből. Szolcsányi. Eger. 15. lap.

²⁾ Koller: Historia episcopatus Quinque ecclesiensis. 56. l. Pozsony 1782.

vében megállapítja azokat a vármegyéket, amelyek az alapításkor az egri püspök fennhatósága alá osztattak be s ilyeneknek tartja Borsod, Abauj, Zemplén, Ung, Szabolcs (melyhez akkor a Hajdúság is tartozott) Zaránd, Külsőszolnok és Heves vármegyéket, V. István király 1271-ben kiállított oklevele szerint. Ugyanez az oklevél az említettekhez sorolja Ugocsa és Bereg megyéket is, de megjegyzi, hogy ezek későbbi adományok.¹⁾

Balássy véleménye nem egyezik meg e tárgyról Pázmány Péter és Fessler nézetével, kik mindketten Borsod, Zemplén, Bereg, Zaránd, Sáros, Abauj, Szabolcs, Heves és Ung vármegyéket sorolták az egri diocesisbe. Pray, Fejér és mások még több vármegyét is ide csatolnak, de ezekről biztos, hogy későbbi adomány útján kerültek a püspök fennhatósága alá. Ugyancsak Balássy további fejtegetéseiben nyomról-nyomra haladva kimutatja, hogy időnként hogyan és mely megyék csatoltak az egri püspökséghez; az ő felfogása szerint a XV. század végén a következő megyék foglaltattak a püspökség tiz főesperességében: Borsod, Abauj, Sáros, Zemplén, Ung, Szabolcs, Zaránd, Külső-Szolnok, Heves, Bereg, Ugocsa és Máramaros.

A számadáskönyv adataival való összehasonlítás szempontjából az említett vármegyéket két csoportra kell osztanunk, ugyanint olyanokra, amelyek az oklevelek és történetírás tanúsága szerint kétségtelenül az alapítás idején már a püspökséghez tartoztak; másrészt olyanokra, amelyek odatartozása vita tárgyát képezheti.

Az első csoportba vesszük Balássy szerint: Borsod, Abauj, Sáros, Zemplén, Ung, Szabolcs, Zaránd, Külsőszolnok, Heves és Bereg megyéket.

A számadáskönyv adatai ezzel a beosztással nem egyeznek meg. Tizedet szedtek ugyanis 1493—5. időszakban a következő megyékben: Borsod, Abauj, Sáros, Zemplén, Szabolcs, Zaránd, Heves, Bereg.²⁾ Vagyis van a Balássy összeállításában két megye: Külsőszolnok és Ung, melyek tizedeit nem jegyezték fel. Hogy az előbbiről hallgat Eösy György feljegyzése, azt meg tudjuk magyarázni.

¹⁾ *Balássy F.*: id. m. 14. l.

²⁾ B. C. 343—345. és 391—393. l.

Külsőszolnok vármegye ugyanis a kemeji főesperességet alkotta, ezt pedig a XV. század folyamán a hevesihez kapcsolták. Ilykép könnyen meglehet, hogy Eősy György az egyházkormányzati beosztást vette tekintetbe feljegyzésénél és így nevezte az egész területet, Hevest és Külsőszolnokot Hevesnek.

Olyan közvetlen adatunk, amiből megállapíthatnók azt, hogy Heves alatt mit értett Eősy, nincs; a községek egyenkénti felsorolását csak a bortized-bérletek feljegyzésénél találjuk, de ez nem is teljes s nem is terjedhet ki Külsőszolnokra, mivel ott bortermelés nem volt.

Nehezebb azon kérdés eldöntése, hogy miért nem szerepel a tizedszolgáltató megyék között Ung, mikor kétségtelen, hogy V. István király 1271-iki oklevele a püspökség eredeti területének kötelékében említi. Arról egyáltalában szó sem lehet, hogy a püspöki fennhatóság ki ne terjedt volna Ung megyére is ez időben, mert az ilyen állítás homlokegyenest ellenkeznek minden erre vonatkozó egykoru véleménynyel és az oklevelek bizonyosságával. Valami más oka lehet ennek a körülménynek, de ezt egész biztossággal nem tudjuk meghatározni. Legvalószínűbbnek látszik az, hogy Eősy — miért, miért nem — egynek vette Zemplén vármegyével és az Ungból befolyt tizedeket úgy könyvelte, mintha mind Zemplénből szedték volna be. E véleményt támogatja a nevezett vármegyék XV. századbeli és a jelenkori termőképességének egy más vármegye termőképességével való összehasonlítása. Legalkalmasabb lesz erre Hevesvármegye, mely körülbelül az említettekhez hasonló természeti viszonyokkal bír. Behajtottak együttvéve 1493 és 1495-ik években Hevesben 41.258 kepe gabonaneműt, ami megfelel 412.580 kepe termésnek (ebben benne van Külsőszolnok vármegye egy részének termése is), Zemplénben pedig 51.396 kepet s ennek alapján 513.960 kepe volt az egész termés, vagyis az arány a kettő között olyan, mint a 8 és 10 között. Ha pedig a múlt század utolsó évtizedének első éveiben vizsgáljuk a termést, a következő adatokat kapjuk:

Heves megye gabonatermése 1.750.000 Hl.

Zemplén megye gabonatermése 1.625.000 Hl.

Ung „ „ 525.000 Hl.

azaz a két utóbbit összeggezve s az arányszámot kikeresve az ered-

mény 9 : 11-hez. Ha a kapott arányszámokat összehasonlítjuk kitűnik, hogy Hevesmegye XV. századvégi termőképessége úgy viszonylik a XIX. századvégihez, mint az Eösy György jegyzékében Zemplénmegyének nevezett terület termőképessége aránylik Zemplén és Ung megyékéhez. E számítások alapján kimondhatjuk: az a körülmény, hogy Eösy György nem jegyezte külön rovatba Ungmegye tizedeit és hogy egyáltalán nem is emlékezik meg róla, nem támaszt kételyt affelől, valjon odatartozott-e Ung a püspökséghez. Hogy e hallgatásnak mi az oka, nem állapítható ugyan meg, de bizonyos, hogy a Zemplénnek nevezett terület Ungvármegyét is magában foglalja.¹⁾

A második csoportját a fennebb felsorolt megyéknek azok alkotják, amelyeknek 1493—1495-ben az eгри püspök iurisdictionja alá tartozása Balássy határozott állítása dacára is vita tárgyát képezheti. Ilyen kettő van; Ugocsa és Máramaros. Az előbbiről egész határozottan nem beszél Balássy, véleményét nem nyilvánít, csak azt írja, hogy hovatarozása tárgyában sokáig pör folyt az eгри és erdélyi püspökök között, mely processusnak vége az, hogy az erdélyi kapja meg s gyakorolja is ott — oklevelek tanúsága szerint — az iurisdictiont. Majd teljesen Szirmay előadására²⁾ támaszkodva elmondja, hogy a XV. században felujul a pör, de most már az eгри és az időközben Ugocsára igényjogot szerzett váradi püspökök között. Mátyás a régibb jog alapján az egrinek ítélte oda 1459-ben s a végzés végrehajtásával megbizsa a leleszi konventet. Ebből az következnek, hogy Ugocsa megye a XV. század közepétől az eгри püspökséghez tartozik. Ez azonban nem áll, mert a leleszi konvent bizonyára nem hajtotta végre Mátyás ítéletét. Legalább erre mutat, hogy a számadáskönyv egy betű említést sem tesz Ugocsa megyéről. De hogy nem magán a vármegye birtoklásán, hanem csak a reá való jogigényen folyt a két püspök pere, kitűnik abból is, hogy akkor kerül valóban az eгри egyházmegye kerületébe Ugocsa, amikor az erdélyi püspökséget az 1556. évi szászsebesi országgyűlés eltörülte; tehát a XVI.

¹⁾ A statisztikai adatok részint a Pallas Lexiconából Thirring Gusztáv és Tabódy idevágó cikkeiből (Ung, Zemplén, Heves vármegye) részint a B. C. 343—4., 391—2. lapjairól vétettek.

²⁾ Szirmay: Notitia politica Comitatus Ugochensis c. műve 29. l.

század közepéig zavartalanul az erdélyi püspök gyakorolta felette a joghatóságot.¹⁾

A másik kétes vármegye Máramaros, amely szintén hosszú pörlekedés tárgya az egri és erdélyi püspökök között, de hogy ennek mi lett a vége, nem tudható biztosan. Balássy szerint az egri püspököknek ítélték oda, aminek bizonyossága szerinte az, hogy az egri káptalan kiadványaiban egy egri kanonok szerepel máramarosi főesperesként 1331 körül. Ez azonban egy ily fontos dolog eldöntésénél nem szolgálhat elég támaszpontul. Hogy nem így szólhatott a döntés, ha ugyan egyáltalában ítéletre került a sor, mutatja az erdélyi püspök viselkedése. 1346-ban pl. az erdélyi püspök megjelenik Máramarosban és gyakorolja jogait. Ez ellen ugyan erősen kikel az egri káptalan, de erőlködése hiábavaló. Egy 1404-iki oklevél szerint Máramaros azon kerületek között van, a melyeket az erdélyi püspök tasnádi vicarius kormányzott, tehát ennek iurisdictionja alatt áll. A sok huzavonából pedig nem az következik, amit Balássy következtet, hogy t. i. az erdélyi püspök még ekkor is jogot tart Máramarosra, jóllehet alaptalanul, hanem visszafelé alkalmazható ez az állítás t. i., hogy az egri püspök formált kellő indokolás nélkül jogokat, de azért a iurisdictiont se gyakorolta. Ez a véleménye Praynak, ki azt állítja, hogy csak a XVII. század folyamán került Eger fősege alá Máramaros,²⁾ s Pázmány se sorozza az egri egyház részei közé.³⁾

Döntő bizonyíték végül arra nézve, hogy a XV. század végén még tényleg nem az egri püspök hatósága alatt állott, a számadáskönyvnek Máramaros megyéről való mélységes hallgatása; mert ha hatáskörébe tartozott volna, bizonyára nem mulasztotta volna el a tizedeket beszédni, aminek pedig a számadáskönyvben feltétlenül nyoma lenne.

Összegezve a mondottakat s összehasonlítva a számadáskönyv adatait a Balássy művében foglalt okleveles anyaggal, megállapíthatjuk, hogy az egri püspökség tizedjoga és így iurisdictionja 1493—5-ben, vagyis a XV. század végén a következő megyékre terjedt ki: Borsod, Abaúj, Sáros, Zemplén, Szabolcs, Zaránd, Heves, Bereg, Ung és Külsőszolnok.

¹⁾ *Balássy Ferenc*: Az egri egyházmege alakulása. 31., 32. l.

²⁾ *Pray*: Hierarchia. I. k. 201. l.

³⁾ *Balássy*: id. m. 33—37. l.

Most áttérhetünk arra, hogy melyek voltak a püspökség saját birtokai, vagyis olyanok, amelyeket részint maguk kezeltek, részint népeik eltartására azoknak átengedtek.

A számadáskönyvhöz mintegy függelékül hozzákapcsolódik egy másik jegyzék, amelyben a taxa regiákból származott jövedelem és az ennek terhére tett kiadások vannak felsorolva. — Előre is meg kell jegyeznünk, hogy a taxa regia behajtására Bakócz Tamás a királytól kapott engedélyt, még pedig az egi püspökség és a káptalan javaira kiterjedő hatállyal.¹⁾ Amint a tizedbefizetés feljegyzésének segélyével megállapíthattuk a inrisdictió alá tartozó megyéket, úgy a taxa regiákra vonatkozó registerek felvilágosítást adnak affelől, hogy mely községeket birt — akár teljesen, akár részben az egi püspökség, az ekkor már hozzá tartozó bélháromkúti apátság, az egi káptalan és végül a püspök maga.

A püspökségnek magánbirtokok szempontjából Hevesmegyében volt legtöbb érdeke és csakugyan itt fekszik vagyonának tulnyomó része. Csánky leírása szerint Fedémestől kezdve Szarvaskőn és Eger városán át Tiszanánáig és Tiszaörsig az egész Eger-völgye a püspökséget uralta.¹⁾ Legtekintélyesebb Eger városa, mely azonban nem tartozott területileg teljesen a püspökség alá, hanem csak következő részei: Theatrum, Szt.-Miklós-tér, Olaszutca, Szabadhely Ujváros és két — talán külvárosnak vehető falu — Felnémet és Cegléd.²⁾ Ezekén kívül még 30 falu meg kis város vallotta a püspököt urának és pedig a következők: Nagytállya, Nagymaklár, Abony, Pusztaszikszó, Kisbuda, Meczehidvég, Sarud, Halász, Órs, Örem, Tiszanána, Turkeddi, Halásztelek, Túrkevi, Solymos, Szénpatak, Mera, Gyöngyöspüspöki, Kápolna, Kiskompolt, Dob, Szarvaskőalja, Fedémes, Bócs, Bátor, Bakta, Demjén, Kelecsény.³⁾ Természetes, hogy nagyszámu gazdaságot nem tartottak,⁴⁾ hanem legnagyobb részüket minden közvetlen haszon nélkül a jobbágyoknak engedték át legfőlebb a robot ellenében. Nem olvassuk ugyanis,

1) Csánky D.: Magyarország földrajza a Hunyadiak korában I. 50., 51. l.

2) B. C. 439., 444., 445. l.

3) B. C. 440., 441; 444—446.

4) Hogy melyek voltak a gazdasági gócpontok, l. a „Gazdálkodás“ c. részt.

hogy ezek a taxa regián kívül bárminemű szolgálmányt is teljesítettek volna.

A püspökség többi birtokai vármegyék szerint itt következnek:

Borsod: Felsőtárkány, Alsótárkány, Szőlöske,¹⁾ Szénhalom, Harsány, Kürt, Papi, Ároktő, Keresztispüspöki, Szirák.

Zemplénben két faluban volt birtokos: Sajtóhidvégen és Szentmárián.

Abaujvár: Héczze.

Zaránd: Felek, Pecsér és az elhagyott Zomboregyház.

Szabolcs: Polgári, Szentmargita.²⁾

Ezt a sorrendet adja a számadáskönyv. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a felsorolt községekben fekvő birtokok nem mind az egri püspökség tulajdonát képezték, hanem Eösy közjék számlálta azokat is, amelyeket Bakócz maga szerzett és a melyek övéi voltak.

Ezek között első sorban említhetjük Polgári és Szentmargita uradalmakat, Szabolcs megyében. Fraknóinál e birtok forrására nézve két állítást is találunk. Az egyik szerint Corvin Jánostól bírt zálogbirtok lett volna, melyről a herczeg Bakócz javára lemondott.³⁾ Más helyen azt írja, hogy Jánosy Istvántól vette 400 frton 1493-ban.⁴⁾ Inkább ez az utóbbi igaz, — legalább a számadások ezt erősítik meg. — Kétszer is adnak a két község adóiból Jánosynak 50—50 frt.-tot,⁵⁾ még pedig e két falu értéke azaz ára fejében. Ugyanezen megokolással még Eösy elődje Verebely György 200 frtot, Eösy maga pedig 300 frtot fizet Jánosynak, mely összegek bizonyára a vételár törlesztésére szolgáltak.⁶⁾

Másik birtok Ároktő borsodi községnek fele, amelyet Kanizsai György zálogosít el a püspöknél s neki később teljesen át is ad. Ugy az előbbieket, mint ezt az általa épített kápolnának adta halála után.⁷⁾

A számadás említi Strupkó várát is, de még nem mint a

¹⁾ Ma az érsek egy majorságának felel meg. *Csánki Dezső*: Magyarország birtokszerzeményei. 122. lap. földrajza a Hunyadiak korában. I. 72. l.

²⁾ B. C. 440—441., 444—446 l.

⁴⁾ *Fraknoi V.*: Bakócz Tamás

⁵⁾ B. C. 345. l.

⁶⁾ B. C. 347. l.

³⁾ *Fraknoi V.*: E. Bakócz Tamás élete. 58. l.

⁷⁾ *Fraknoi V.*: Bakócz Tamás birtokszerzeményei. 122. l. B. C. 344. l.

Bakócz birtokát. Ezt 1494-ben Perényi Imre adja zálogba 20.000 fort-ért, de birtokjogát élete tartamára magának tartotta fenn.¹⁾

A számadáskönyv felvilágosítást ad arra nézve is, hogy a XV. század végén mely birtokok felett rendelkezett az egi káptalan. Felsorol hét hevesi ingatlant. Ezek: Aranyos, Bócs, Várkány, Egyek, Nagyiván, az egi Harangozó-utca, mely városrésznek veendő, és Nagyhán község, melyről az a megjegyzés, hogy a szepesi olvasókanonoké.²⁾

Borsodban: 11 községe van a káptalannak: Tihemer, Zomolya, Szihalom, Bogách, Montháj, Bábolna, Palkonya, Várkony, Csokva, Galgóc és a tulajdonkép Heveshez tartozó és Egertől kis távolságra keletre fekvő Almagyar.³⁾

Van még Gömörben 1 és Pestmegyében 3 falva: Bárcz az előbbiben, Monor, Újfalu (Nyerges?) és Zsiger (ma pusztá) a másodikban.⁴⁾ Ez utóbbiakat 1446-ban szerezte a káptalan csere útján a Maróthyaktól.⁵⁾

Adatokat szolgáltat a számadáskönyv az egi városi prépostság birtokaira nézve is. E prépostságot Rozgonyi Péter alapította 1430-ban és részére a borsodi Novaj és hevesi Kistállya községeket adományozta.⁶⁾ A XV. század végén birtokállapotában még semmi változás se állott be.⁷⁾

Az egi püspökség tulajdonát képezte már ekkor, helyesebben 1495-ben a kunok bélháromkúti apátsága is. II. Kilit püspök 1232-ben alapította a ciszterciek részére a Bükkhegység bélkői orma alatt.⁸⁾ Innen van, hogy az egi püspökök mindig jogot tartottak arra, hogy az apátság ügyeibe beleszólhassanak. Ennek a függő viszonynak kifolyása aztán 1495-ben az a szerződésféle, amit Verebély Pál ekkori bélháromkúti apát, Bakóczczal köt s melynek értelmében a püspök az apátot egi kanonokká és a szentandrászi plébánia rectorává teszi, aki viszont a csere értel-

1) *Fraknoi V.:* Bakócz Tamás birtokszerzeményei. 122. l.

6) *Fejér:* Codex Diplom. X. 7. 271—278. l.

2) B. C. 441., 447. l.

7) B. C. 442—447. l.

3) B. C. 441., 447. l.

8) *Ipolyi Arnold:* A kúnok bélháromkúti apátsága. (Kisebb munkái

4) B. C. 441., 447. l.

háromkúti apátsága. (Kisebb munkái

5) *Csánky D.:* Magyarország föld- IV. k. 295. old.)

rajza a Hunyadiak korában. I. k. 39. l.

mében lemond a monostor javairól. Itt tehát Bakócz üzleti szenvedélye megfosztotta az apátságot a virágzás legfőbb biztosítékától az önálló vagyongazdálkodástól.¹⁾ Birtokairól a taxa regiát már 1493-ban is beszedik és ennek alapján a következő községei voltak: Uppony, Mekcsa, Ostoros, Boltá, Horvát, Királd, Apátfalva.²⁾ E felsorolást azonban nem tekinthetjük teljesnek; nem pedig azért, mivel már az alapítás idején több birtoka volt,³⁾ amint azt Telegdi Csanád egri püspök 1330-iki megerősítő okleveléből tudjuk.

¹⁾ *Ipolyi A.*: Kisebb munkái IV. köt. A kúnok bélháromkúti apátsága 367. lap jegyzetében írja: „A m. kir. Oklevéltár egyik oklevelének (1495) regestája mondja: Magistro Paulo de Verebely, hactenus abbat de Beel, in huius abbatiæ concambium Thomas

episcopus Agriensis canonicatum Agriensem et rectoratum altariae S. Andreae contulit.

²⁾ B. C. 442., 447., 448. l.

³⁾ 11 falu és 3 halastó. *Ipolyi A.*: Kisebb munkái IV. k. A kúnok bélháromkúti apátsága 297. l.

2. Az egri megye papsága és vallási élete.

A XV. századvégi vallási lanyhaságot a számadáskönyv is mutatja. — A világi papság. — A káptalan kanonokjai. — A káptalan nem hiteles hely. — Az egyházi élet mozzanatai; temetés, ünnepek, istentisztelet. — Iskolás fiúk recordálnak. — Iskola. — Alamizsnálkodás. — Szerzetesek.

A XV. század végén a katolicizmus a gyengültség, bomlás éveit élte. A hivek vallásos érzülete ép oly mértékben csökkent, amely arányban elvilágiasodott a papság úgy szellem, mint életmód tekintetében.

A kornak vallásos eszmék iránti lanyhaságát — különösen ép az egyháziak részéről — megerősíti a számadáskönyv is. A világi papság több tagjával találkozunk, de egyikről sem azt olvassuk, hogy valamely állása kötelmeinek megfelelő funkciót töltött volna be, hanem majd mindegyik mint üzleti ügyekkel foglalkozó, egyén tűnik fel előttünk.

Ezt a körülményt a számadáskönyv természete is magával hozza; de mégis érdekes, hogy ép egy egyházfő számadáskönyve szegény a vallási életre vonatkozó adatokban, míg a királyi számadások ugyanez időszokról mégis szolgáltatnak némi ily vonatkozású felvilágosítást.

Bakócz távollétében a segédpüspök (suffraganeus, vicarius) végezte az egyházfői teendőket, ki a püspöktől kapott fizetést, bort, sőt stb. szóval ellátást.¹⁾ 1493-ban Mátyás, 1495-ben Benedek szerepel mint ilyen. Az utóbbiról azt írja Porubszky József, hogy nikápolyi címzetes püspök volt, az előbbiről nem tesz említést.²⁾ Ugyancsak ő azt is állítja, hogy az egri segédpüspökök nem töltöttek be vicáriusi tisztet. Ennek ellenkezőjét nem tudjuk

¹⁾ B. C. 376., 379. l.

jogairól, kiváltságairól és különféle

²⁾ *Porubszky József*: Az egri kiténtetéseiről. Emlékkönyv. 1865, 188. oldal.

ugyan bizonyítani, de kétségtelen, hogy szó van a számadás-könyvben vicariusról, aki bár közelebről meghatározva nincs, de más aligha érthető alatta, mint a segédpüspök, vagyis a Bakócz egri helyettese, mert ha más vicariusra vonatkoznék, akkor Eösy e körülményt biztosan feltüntette volna.¹⁾ A helyettes püspök úgy szerepel, mint a tulajdonkép a káptalani birtokok közé tartozó harangozó utca birtokosa. Ez is megerősíti azt a nézetet, hogy a suffraganeus és vicarius ez alkalommal azonosak; tehát valószínű, hogy az egri segédpüspök betöltötte a helyettesi tisztelet is.

A segédpüspökök sorsáról különben annyit tudunk, hogy Benedek 1494. év folyamán meghalt és halála hírének külön követ vitte meg a püspöknek.²⁾

A plébánosok nagyobbrészt úgy fordulnak elő, mint bortizedbérletők, adóketevők vagy rovók. Így látjuk a daróci plébánost, mint a zempléni rovót,³⁾ János miskolci pap Borsodban,⁴⁾ István hegyalja-tályai plébános Abaujvárban rovó.⁵⁾ A homonnai, kaposi, zempléni és sajószentpéteri plébánosok pedig különféle bortermő helyek tizedeit béreltek⁶⁾ s ugyanilyen minőségben találjuk az altaristákat is (viennai, nagymihályi).⁷⁾

A káptalan életéről még kevesebb adatot nyújt a számadás-könyv. A kanonokok száma átlagosan meglehetősen nagy volt századokon keresztül. 1307-ben Márton egri püspök 20-ra szállította le,⁸⁾ de az egri jezsuiták naplója 1695-ben ismét 36 kanonokot és 3 prépostot említ. A XV. század vége táján is körülbelül 30-an lehettek, ezek közül azonban a számadások csak 3—4-et említettek, ismét mint bérletőket és rovókat. Kettőnek teljes nevét ismerjük: Beregszászi Antal az egyik, Thibay Mihály a másik.⁹⁾ A dékánja a káptalannak 1494-ben meghalt s halála hírének tudtára adják a püspöknek.¹⁰⁾ A dékánt azután a lectorkanonok helyettesítette, így a pincét is ő kezelte.¹¹⁾

Az egri káptalan nagyszabású hiteles helyi működést fejtett

1) B. C. 441. I.

2) B. C. 443. I.

3) B. C. 391. I.

4) B. C. 344. I.

5) B. C. 344. I.

6) B. C. 334., 335., 336., 337. I.

7) B. C. 335., 337., 384. I.

8) *Schmith*: Episcopi Agrienses. 225. old.

9) B. C. 342., 339. I.

10) B. C. 419., 443. I.

11) B. C. 433. I.

ki és az 1550. évi 63. t.-c. értelmében Abauj, Zemplén, Ung, Máramaros, Ugocsa, Szolnok és Kraszna megyékre terjedt ki illetékességi köre; érdekes, hogy az a megye, amelyben Eger feküdt, Héves, ezek között nem foglaltatik.¹⁾

Csakugyan, mikor Polgáriban Bakócz Tamást beiktatták a Jánossy-féle birtokba, nem az egri, hanem a budai káptalan kiküldöttje szerepel a hiteles hely képviselőjében, kit a püspök szállíttat Budáról Polgáriba s vissza.²⁾ De még amikor a házi szükséglet megkivánta valamely írás vagy levél kiállítását, akkor sem fordultak az egri káptalanhoz, hanem a vikárius jegyzőjével készítették el azokat s e munkát 1 frt borralalóval jutalmazták.³⁾ Mikor pedig oklevél átírás — transsumptum-féle — kellett, Eösy két iskolás tanulót bizott meg a munkával. Így 1495-ben ezek másoltak le egy csomó kiváltságlevelet.⁴⁾

A városi prépostságot, mely ekkortájt megüresedett, 1495-ben töltik be egy Péter nevű pappal. Az installáció lefolyásáról Eösy György értesítette a püspököt.⁵⁾

Az egyházi életnek rendkívül kevés mozzanatával találkozunk, de ez természetes is, hisz' hogy mélyebben pillanthatunk a vallási életbe, arra nézve egy számadáskönyv a legalkalmatlanabb forrásmű. Arról azonban mégis van kezeink között adat, hogy humanizmus, jótékony igaz keresztényhez illő emberszeretet nem hiányzott a püspöki udvarból.

A kegyelet nyilatkozik meg, amikor Farkas Tamás fia, a püspök apródja meghal. A temetésről fényesen gondoskodtak; fekete posztóval vonatták be a koporsót környező helyeket s úgy ennek, mint az egri káptalan egy tagjának, Antal dékának és Benedek segédpüspöknek halálhírét külön követ útján tudatták a püspökkel.⁶⁾

Az Istenszolgálat pompájára szintén figyelmet fordítottak. Így adventkor a Rorate éneklése 4 papnak volt kötelessége; melléjük azonban diskantokul fogadtak gyermekeket is.⁷⁾ Husvétkor pedig már akkor is szokásos volt a szent sír készítése; a szent napok-

1) *Jerney*: A magyarországi káptalanok és konventek. I. k. 45. l.

2) B. C. 416—417. l.

3) B. C. 363. l.

4) B. C. 420. l.

5) B. C. 414. l.

6) B. C. 397., 419. l.

7) B. C. 356. l.

ban azután az iskolás fiuk szüntelenül gyászénekeket (psalterium) énekeltek s ezért csekély jutalomban részesültek.¹⁾

Az istentiszteletnek más nyomára nem akadunk; ennek oka talán az, hogy Bakócz nem igen tartózkodott püspöki székhelyén és különösen ép ünnepek idején sohase volt ott, így hát a rendnél fényesebb istentisztelet aligha fordult elő s különösen kiadásuk rá nem lehetett. Pénzt legfőlebb csak a székesegyház öröklámpájához szükséges olajra adtak ki, még pedig elég tekintélyes összegeket.²⁾

Ezek kapcsán mindjárt megemlíthetünk egy szép s a gyerkekek vallásos neveléséből folyt szokást. Az iskolás fiuk ünnepek és más emlékezésre méltó alkalomkor megjelentek iskolájuk fenntartójának, a püspöknek házánál és lakóit énekkel üdvözölték, Ugyanily megtiszteltetésben részesült Eösy György is, amikor Egerbe érkezett s ő azután az énekes fiuk között mindenkor egy néhány dénárt osztott ki.³⁾

Ezen ugynevezett recordálások bennünket azért is nagyon érdekelnek, mivel ezekből megállapíthatjuk azt, hogy a XV. század végén Egerben iskola állott. De az említett recordálásokon kívül van egy positiv adatunk is erre nézve. 50 dénárt adnak a gyermekek „tanítójának“, ki Kassára ment tankönyvekért, melyek vételárát biztosan már előbb kiadta maga a püspök, mivel ezt Eösy külön nem jegyezte fel.⁴⁾

Még érdekesebb világitásba helyezi a püspöki udvart s főleg magát Bakóczot az adakozásoknak hosszú sora. Nem fordulhatott meg szegény szükölködő ember, hogy alamizsnát ne kapott volna. Nagy azon tételek száma, melyeket közvetlenül a püspök utalására fizetett ki segélyképen.

Alamizsnát osztottak pénzben ruhanemüben, sóban, bárányban mindenkinek szükségletéhez képest. S ne gondoljuk, hogy csak szegény emberek vették igénybe a püspök jószívűségét. Ott van pl. Forgách Péter, kit — bár jómódú ember — egyszer 18, egyszer pedig 10 forinttal segélyeztek,⁵⁾ sőt távollétében feleségét

¹⁾ B. C. 357. l.

⁴⁾ B. C. 426. l.

²⁾ B. C. 423. l.

⁵⁾ B. C. 368., 397. l.

³⁾ B. C. 358., 368., 370., 413., 419., 421., 424. l.

is támogatják.¹⁾ Udvari emberei közül még többen is kérnek segílyt és kérésük sohase marad meddő.²⁾

De természetesen sokkal többször kapnak egy néhány dénárt azok, akik igazán rá voltak szorulva, t. i. a szegények. Rendszeresen valamely szent célzat kijelentésével fizetik ki nekik az alamizsna összeget. Így például egy szerencsétlen, mindenéből kifosztott asszonynak 100 dénárt utalványoznak az *úr üdvére*,³⁾ egy Bletykai nevű presbíternek ugyanennyit.⁴⁾

Az eklézsiának különben ugy látszik meg voltak az állandó koldusai, akik bizonyos meghatározott ünnepnapokon dénárjaikért pontosan megjelentek.⁵⁾ Sokan lehettek, mert Bakócz egy alkalommal ottlétekor 30-nak adott pént.⁶⁾ A szegényeket hamvazó szerdán a püspök üdvösségére meg is vendégelik, 1—1 dénárral fejenként megajándékozták: egy ilyen lakomán 48 ember volt jelen.⁷⁾ Némelykor fel is ruházták őket.⁸⁾

Igen sok adományban részesülnek a püspöki udvar részéről gyakorta megjelenő szerzetesek. Kapnak sót, bárányt, pénzt, ez ntöbbit meglehetősen kis összegben, rendszeren a templomuk öröklámpájába való olajra, negyvened-vasárnap előtt.⁹⁾ Ha építkeztek a barátok segílyre mindig számot tarthattak. Így — többek között — a Visegrád melletti Szent-Andrásról nevezett kolostor szerzetesei egyházuk építéséze 50 frtot kaptak, jóllehet nem tartóztak a Bakócz megyéjébe.¹⁰⁾

Adományban részesültek még, a szentléleki pálosok, egri ágostonosok, tárkányi karthausiak s még egy Szent Annáról nevezett pálos kolostor, amelynek székhelyét azonban nem jegyezte fel Eősy.¹¹⁾

1) B. C. 414. l.

2) B. C. 347., 348., 370., 396—7. l.

3) B. C. 360. l.

4) B. C. 367. l.

5) B. C. 361., 421. l.

6) B. C. 361. l.

7) B. C. 361. l.

8) B. C. 420., 424. l.

9) B. C. 361. l.

10) B. C. 448., 449. l.

11) B. C. 336., 344., 358., 364., 377., 378., 379., 417., 420., 428., 438., 448. l.

3. A templom építése.

Az ősi székesegyház. — A bazilikából román, majd gót templom lesz. — A szentély egy kápolnáját Bakócz építi. — A templom építés befejezése Bakócz érdeme. — Egyéb építkezések. — Az építés munkásai, eszközei, menete.

Az egri püspökség XV. századbéli állapotáról eddig rajzolt kép nem volna teljes, ha meg nem emlékeznénk Bakócz püspök építkezéseiről, különösen azért, mert ezek keretében hazánk műtörténelmének egy fontos mozzanata foglaltatik; t. i. az egri középkori székesegyház építési munkálatainak befejezése.

A számadáskönyv adatai 1493—5. évekre vonatkozólag sok oly dolgot közölnek, melyek világossá teszik előttünk, hogy amikor Erdődi Tamás foglalta el a főpásztori széket, elődjének hagyományait gondosan őrizte és az általa kezdett munkálatokat ép oly buzgalommal folytatta.

A székesegyházat még első királyunk Szent István kezdte építeni a keresztény bazilikák mintájára s ez befejezést körülbelül a XI. század utolsó előtti évtizedében nyert. A XII. század második felében — tehát hazai román izlésünknek virágkorában új építkezés indul meg, mely áterjed a XIII. század elejére is. A bazilika átalakul román templommá, melyen a tatárjárás pusztítása is átviharzik ugyan, de megsemmisíteni nem tudja. Ekkor a XIV. és XV. századok folyamán a művészetben a gótikus irány jut nálunk érvényre és megkezdődik az egri templom átalakítása is.

Ez azonban nem érinti a templom homlokzatát, mely megmarad továbbra is román stílusnak.

A gótikus részletek befejezésének dicsősége Nagylucsei Orbán és Bakócz Tamás püspökök között oszlik meg. Az előbbi építi a szentély legnagyobb részét. Ezt a szentélyt öt kápolna övezte, ami különben a gót izlésű templomépítészet legszebb jellemvonásai közé tartozik. Orbán azonban nem készíthette el az egészet, be-

fejezése utódára maradt. Ép a két részt összekapcsoló közép-kápolna hiányzott még s ezt Bakócz építteti fel.

*Ipolyi Arnold*¹⁾ az egri templomról írt tanulmányában nem meri határozottan állítani, hogy Bakócz alatt történik befejezése. Idézi a püspök egy oklevelét, melyben ez kiemeli, hogy a kápolnának egyike az ő alkotása. *Fraknói*,²⁾ ki a számadáskönyvnek az építésre vonatkozó néhány adatát — de nem mindent — már nyilvánosságra hozta, kétségtelennek jelenti ki, hogy a bevégzés Bakócz idejében történt, időpontja azonban nem 1494. év, hanem 1495.

A templomépités 1493-ban még meglehetősen lanyhán ment; 1495-ben azonban annál nagyobb erővel láttak hozzá. Egész éven keresztül folyt a munka. Mégis kétségtelen, hogy az 1493. év nem volt eredménytelen e tekintetben, úgyszintén az 1494. év sem, bár erről adatunk nincs; a kápolnának, melyről az 1502-iki oklevél beszél, e két év folyamán kellett felépülnie. Erre enged következtetni az 1495-iki építés természete. A templomfalak aljának borítására ugyan még ekkor is vágnak ki köveket a bányákból, de egészben véve csak a fedési munkákat kellett már teljesíteni, vagyis a tulajdonképeni ácsmunkákat. A Benedek mester vezetése alatt álló ácsok számát szaporítják is, hogy gyorsabban bevégezzék a templomot, ami úgy látszik a püspök sürgetésére történt. Sokba került a kápolna fedetése, mely cseréppel történt és a cserepeket vörös földdel megfestették és olajjal fényesítették ki.

A két toronyt egymással, valamint mindakettőt a templom tetőzetével fa csatorna által kötötték össze, mely a víz levezetésére szolgált. A tetőzet gerincét pléhkel vonták be.

Kijavították a templomajtók köráramátát s egyszersmind közvetlen összeköttetést létesítettek a püspöki palota és a templom között, egy ajtót vágván a kettő közötti falba.

Végül a befejezés symbolumát, a gót építészetnél a zárókövet képező kőkeresztet, melyet a pallér vágott ki kőből — ráhelyezték az ujonan készült kápolna ormára.³⁾

¹⁾ Műve: Az egri megye régi székesegyháza az egri várban 1865. műtörténeti jelentősége. Archeologiai Emlékkönyv 131. l.

²⁾ Műve: A számadáskönyvek

Ért. (régí sor.) X. köt. 101—104. lap.

³⁾ A templom építésére vonatkozó adatok a B. C. 412. l. találhatóak. Magistro paller, qui crucem magnam de lapidibus excisis super pinnaculum templi fecit etc.

Kétségtelen, hogy e a tény 1495-ben történt, a felszentelésre azonban semmi adatunk nincs.

A vallásosságból fakadó építkezésnek egyik másik nyomára is akadunk. Tárkányon Eösy György egy kis kápolnafélét épített, feszülettel vagy szoborral szent Miklós tiszteletére.¹⁾ Ilyenféleket keresztutakon meg falvakban sok helyen láthatunk ma is.

A templomépítés azonban korántsem merítette ki Bakócz e téren való tevékenységét. Rendkívül sok gazdasági épületet emeltetett, így Egerben, Harsányon, Polgáriban, Tárkányon, Szarvaskőn és Hidvégen.² Másutt — természetesen víz mellett — malmok készültek, így Kápolnán, Türkeddin, Püspökiben.³⁾ E mellett igen sok volt a javítani való kémény, kályha fal is.⁴⁾ Sok ajtót és ablakot is csináltak s ez utóbbiakát részint üveggel rakták be, részint egyszerűen szövettel vonják be, ami ekkor még szokásosabb.

Az építés folytonosan tartott az év nagy részében, a kőművesek 6—7 óra kaptak fizetést. Vezetőjük a pallérmester volt, kit Máday Mátyásnak nevez a számadás, tehát magyar ember volt.⁵⁾ A kőanyagot a kővágók szolgáltatták (lapicidae),⁶⁾ fát pedig a tárkányi erdőből horított az odavaló emberek.⁷⁾ A kőműveseken kívül állandóan alkalmazásban állott több ács is; rajtuk kívül a könnyebb munkák elvégzésére kisebb munkásokat használtak.⁸⁾

Az építés módjára nézve bizonyos, hogy elsősorban a szilárdságra törekedtek és e célból az alapozásra fektették a fősúlyt. Így egy istálló földmunkáira 32 frt.-ot fordítanak, mivel nagy mennyiségű földet kell kiásni, hogy a kellő alap lerakható legyen.⁹⁾

Az építés menetére jellemző és talán tanulságos lesz, ha felsoroljuk, hogy mily eszközöket és anyagokat használtak:

A falakhoz; tárméskő, téгла; másfajta volt a kövezéshez szükséges kő; épületefák: szarufa, cölöp, cövek, deszka, lécz, hozzá való léczszögekkel; gerenda; ragasztószer: a nagymennyiségben

1) B. C. 421. l.

2) B. C. 372., 373., 374. l.

3) B. C. 373. l.

4) B. C. 374. l.

5) B. C. 411. l.

6) B. C. 372., 412. l.

7) B. C. 410. l.

8) B. C. 372., 416. l.

9) B. C. 412. l.

oltott mész és szurok ; segédszerszámok : állás, ezekhez való kötél, emelésre szolgáló csiga.¹⁾

Gondoskodtak az épületek kellő felszereléséről és butorzázáról is, bár a butorok közül csak a székekről és asztalokról olvasunk. Az utóbbiakat egy karthausi szerzetes készíti.²⁾

A templom berendezése, különösen ülőhelyek tekintetében nem lehetett teljes, mert amikor 1495-ben Egerben egy alkalommal zsinatra készültek, — fájdalom, egyebet sem tudunk róla, — a papok számára székeket kellett csináltatni.³⁾

¹⁾ B. C. 365., 375., 374., 410.,
426., 411., 416. l.

²⁾ B. C. 374. l.

³⁾ B. C. 420. l.

FÜGGELÉK.

A Bakócz-Codex szövegében előforduló magyar szavak jegyyéke.

Alakor.¹ Hitványabb fajú búza. Más néven tönköly.

Állazó.² (Alazos.) Fék.

Állás.³

Ászokfa.⁴

Bolt.⁵ Pincebolt.

Csiga.⁶ (Chyga.)

Czipőosztó.⁷

Csűr.⁸ (Chyr.)

Daróc.⁹

Derékrúd.¹⁰ (Derékrudath.)

Dobos.¹¹

Előkötő.¹² (Elekethew.) Kötény.

Eré¹³ (Ereh.) Gyeplő.

Farmatring.¹⁴ (Farmatring.)

Folyosó.¹⁵

Font.¹⁶

Forgóvas.¹⁷ Malom alkatrésze.

Gerenda.¹⁸

Gyalom.¹⁹ Régi szó; a legnagyobb fajú hálók jelzésére használták.

¹ B. C. 417. l.

² B. C. 419. l.

³ B. C. 360. l.

⁴ B. C. 426. l.

⁵ B. C. 374. l.

⁶ B. C. 422. l.

⁷ B. C. 405. l.

⁸ B. C. 373., 410., 414.

⁹ B. C. 360., 414. l.

¹⁰ B. C. 421. l.

¹¹ B. C. 401., 352. l,

¹² B. C. 406. l.

¹³ B. C. 364. l.

¹⁴ B. C. 347., 439. l.

¹⁵ B. C. 375. l.

¹⁶ B. C. 423. l.

¹⁷ B. C. 369. l.

¹⁸ B. C. 412. l.

¹⁹ B. C. 359. l.

Hámfa.¹ (Hámfew.)

Harcsa.²

Harangozótca.³

Hárs.⁴

Hárskötél.⁵ (Harskethel.)

Heveder.⁶

Jászol.⁷

Ispán.⁸

Istráng.⁹

Kalongya.¹⁰

Kallatlan¹¹, (karlathlan) kallasni. Az országtöbb helyén, Vas, Gömör, Nógrád megyékben ma is használják. Jelentése: darócvásznat, fűrtös gubaszövetet finomítani, áztatás, ütés, gyúrás által erre szolgáló eszköz segélyével.

Kas.¹²

Kecsege.¹³

Kengyel.¹⁴

Kepepénz.¹⁵ Így nevezték a tizedbe járó kepek megváltása fejében fizetett összeget.

Kétkézháló.¹⁶

Kőtővessző.¹⁷ (kethewezeth, kechewezet.)

Lapockakő.¹⁸ (lapides lapocka) Malomhoz való.

Lajtorjarud.¹⁹

Léc.²⁰

Lécszeg.²¹

Lugas.²²

Mennyezet.²³

Mandula.²⁴

Nyújtórúd.²⁵

¹ B. C. 359. l.

² B. C. 366. l.

³ B. C. 353. l.

⁴ B. C. 441. l.

⁵ B. C. 415., 417. l.

⁶ B. C. 361. l.

⁷ B. C. 358., 362., 366., 417. l.

⁸ B. C. 412. l.

⁹ B. C. 449. l.

¹⁰ B. C. 362., 363. l.

¹¹ B. C. 428., 430. l.

¹² B. C. 362. l.

¹³ B. C. 353. l.

¹⁴ B. C. 366. l.

¹⁵ B. C. 394. l.

¹⁶ B. C. 359. l.

¹⁷ Hermann Ottó: Halá-

szak könyve. B. C. 359. l.

¹⁸ B. C. 375., 409. l.

¹⁹ B. C. 417. l.

²⁰ B. C. 421. l.

²¹ B. C. 375., 410. l.

²² B. C. 412., 417. l.

²³ B. C. 410. l.

²⁴ B. C. 374. l.

²⁵ B. C. 414. l.

Pallér¹.

Peceolaj.²

Pintér.³

Pisztráng.⁴

Pléh.⁵

Por. Porond.⁶ (Porrongh.) Ferrum porong vaspor.

Ráma.⁷

Rizskása.⁸ (Ryska.)

Tegelyfa.⁹

Tigva.¹⁰ Tájiszó, melyet ma már csak Brassó megyében használnak

Ekkor még országos keletű jelentése: lopótök, pléhlopó.

Tok.¹¹

Suba.¹²

Szarufa.¹³ (Zarufew. Zarwfa.)

Szekérkas.¹⁴

Szekfű.¹⁵

Szita.¹⁶

Válu.¹⁷

Zúgó.¹⁸

Zegye.¹⁹ A halak rekesztésére szolgáló egész készülék elnevezése tehát nem pusztán a háló vagy varsa, hanem a kerítés is beleértendő. Készítése 51 frtot emésztett.

¹ B. C. 374., 405., 411.,	⁷ B. C. 374. l.	¹⁴ B. C. 424., 426. l.
434., 436. l.	⁸ B. C. 414. l.	¹⁵ B. C. 422. l.
² B. C. 353. l.	⁹ B. C. 425. l.	¹⁶ B. C. 421. l.
³ B. C. 406. l.	¹⁰ B. C. 375. l.	¹⁷ B. C. 412. l.
⁴ B. C. 353. l.	¹¹ B. C. 421. l.	¹⁸ B. C. 378. l.
⁵ B. C. 412. l.	¹² B. C. 353., 357., 369.	¹⁹ B. C. 373., 415. l.
⁶ B. C. 418. l.	¹³ B. C. 412., 416. l.	

Segédművek a nyelvi dolgokra nézve:

Szinnyei: Tájiszótár.

Simonyi: Magyar Nyelvtörténeti Szótár.

Ballagi A.: Régi magyar nyelvünk és a Nyelvtörténeti Szótár.

Ballagi M.: Teljes magyar szótár.

FORRÁSOK.

- Bonfini*: Rerum Hungaricarum Decades. Kiadta Bél Károly András. Editio septima. Lipsiae 1771.
- Fraknói*: Erdődi Bakócz Tamás élete. Magy. Tört. Életrajzok, Budapest. 1889.
- Soltész*: Az 1494—95. évi kir. számadáskönyvek műv. tört. von. Budapest 1905.
- Timon*: Magyar alkotmány és jogtörténet. Budapest 1902.
- Acsády*: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd korában. Akadémiai értekezés 1888.
- Bárczay O.*: A hadügy fejlődésének története. Budapest 1855.
- Szádeczky*: Adatok Eger ostromához. Századok. 1880.
- Koller*: Historia episcopatus Quinqueecclesiarum. 7 kötet. Posonii 1782—1812.
- Szirmay*: Not. pol. hist. topographica comitatus Ugochensis. Edita et indicibus provisa industria Martini Georgii Kovachich. Pestini 1805.
- Csánky*: Magyarország földrajza a Hunyadiak korában. I—III. k. Budapest. 1890., 1894., 1897.
- Fejér*: Codex Diplomaticus. Budae. 1829.
- Schmitth*: Episcopi Agrienses fide diplomatum concinnati. Iaurini. 1763.
- Jerney*: A magyarországi káptalanok és konventek. Magy. Tört. Tár. II. 1855.
- Acsády*: A magyar birodalom története.
- Dudek*: Kritikai tanulmányok.
- Csánky*: I. Mátyás udvara.
- Balássy*: Az egri egyházmegye alakulása. (Az egri püspökség emlékkönyve. Eger 1865.)

Balogh: Az eri vár története. Eger. 1881.

Ipolyi: Kisebb munkái. I—IV. k.

Ipolyi: Az egri megye régi székesegyháza az egri várban. (Emlékkönyv.)

Fraknói: Bakócz Tamás birtokszerzeményei.

Thaly: Az egri vár ágyúí és lőszerei. (Századok. 1872.)

Pray: Specimen Hierarchiae Hungaricae. Pozsony és Kassa 1776—79.

Porubszky: Az egri egyházmegye főpásztorainak különös jogairól, kiváltságairól és különféle kintüntetéseiről. Emlékkönyv 1865. Eger.

Századok.

Benisch, Mrino Sanudo Diarii-jének műv. tört. von.

Archeologiai Értesítő.
